

EESTI MERESÖJALISE MÖTTE KULLAFOND

Liivo Laanetu

Sissejuhatus

Ajakiri Merendus ilmus Mereväe Ohvitseride Kogu väljaandena aastatel 1933–40. See ajakiri oli ja on jätkuvalt ainus eestikeelne meresõjanduslik erialane perioodikaväljaanne. Ajakirjas avaldatud kirjutised on kõige olulisemad allikad Eesti meresõjalise mõtteloo kohta.

Kuigi Eesti Teise maailmasõja eelse merelise riigikaitse uurijad kasutasid Merendust allikana tollaste sündmuste, olude ja inimeste uurimisel¹, on tege- mist suhteliselt vähetuntud väljaandega. Materjale, kus oleks leidnud käsitle- mist ajakiri ise, on õnnestunud leida üllatavalt vähe. Merendust on maini- tud teatmeteostes Eesti ajakirjandus 1766–1940² ja Mereleksikon³. Seda on põgusalt käsitlenud oma uurimistöodes Reet Naber⁴ ja Ragnar Kokk⁵. Samas ei leia Merenduse olemasolu mainimist Eesti Entsüklopeedia 1934. aasta ega 1995. aasta väljaannetes.

Merenduse väljaandjate, kaastööliste, ilmunud materjalide analüüsi ja üldisemalt ajakirja enda lugu on esmakordselt iseseisva uurimisobjektina käsitletud siinkirjutaja Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituudis kaits- tud bakalaureusetöös⁶. Sellel põhineb ka käesolev artikkel, kusjuures alg- varianti on täiendatud ja kohati korrigeeritud.

¹ Näiteks: **Naber, R.** 2004. Eesti Merejõudude juhatajad 1918–1940: Lühielulood. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused ja AS Kirjastus Elmatar. [Edaspidi **Naber** 2004]. **Õun, M; Walter, H; Sammalsoo, P.** 2003. Võitlused Läänemeres 1918–1919: Suurbritannia ja Eesti laevastik Vabadussõjas. Tallinn: Olion. **Gustavson, H.** 1993. Merekindlused Eestis 1913–1940. Tallinn: Olion. **Kokk, R.** 2006. Eesti Merejõudude allveelaevad ja allveelaevnikud. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused ja AS Kirjastus Elmatar. [Edaspidi **Kokk** 2006]

² **Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940.** I kd. A-N. 2002. Toim. Endel Annus ja Tiina Loogväli. Tallinn: Eesti Akadeemiline Raamatukogu, lk 425–426.

³ **Mereleksikon** 1996, lk 266.

⁴ **Naber** 2004, lk 100.

⁵ **Kokk, R.** 2002. Eesti mereväeohvitseride III lend, 1928. – Eesti Meremuuseumi Toimetised 3. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 55. Tema isa vanemleitnant Richard-Johannes Kokk oli Merenduse pea- ja tegevtoimetaja ning kuulus ajakirja olulisemate autorite hulka.

⁶ **Laanetu, L.** 2014a. Meresõjaline mõte ajakirjas „Merendus” 1933–1940. Bakalaureusetöö. Tartu.

Töö eesmärk on uurida, millisel moel avaldus meresõjaline *mõte* ajakirjas Merendus ilmunud kirjutistes. Sõjaliste mõtlejatena esitletakse eelkõige sõja strateegilist ja operatiivtasandit mõjutanud kirjatööde autoreid ning sõjalise mõttena nende loomingut⁷. Teisalt tuuakse välja kolonelleitnant Jim P. Storr doktoritöös kõlanud seisukohad, mille kohaselt sõjaline mõte/mõtlemine on seotud eelkõige sõjapidamisega, teisisõnu sõja taktikalise tasandiga. Storr on seisukohal, et sõjaline mõte seostub sõjapidamise kontseptuaalse komponendiga – kuidas sõdida⁸ – ning kõige olulisemaks aspektiks on seejuures taktikaliste otsuste langetamine⁹.

Uurimistöös lähtutakse esimesena toodud lähenemisest ning nii on monograafias vaadeldud eelkõige neid Merenduses avaldatud kirjutisi, mis käsitlesid meresõja, meresõjapidamise ja merelise riigikaitse kõrgemaid tasandeid. Uuritud ei ole kirjutisi, mis käsitlesid üksnes mereväetaktikalisi või protseduurilisi küsimusi, välja arvatud juhul, kui need osutusid uurimisülesannete seisukohalt relevantseteks (nt vanemleitnant Johannes Ivalo Eestile sobivaima meresõjapidamise viisi otsingud). Uurimise alt on samuti välja jäänud sõjaajaloolised kirjutised, mis pelgalt kirjeldavad minevikusündmusi ja kus puuduvad kirjutise autori kokkuvõtted. Meresõjalise mõtte kui uurimistöö objektina käsitletakse uurimistöös ajakirjas Merendus merelise riigikaitse, meresõja ja meresõjapidamise teemadel avaldatud arvamusi, seisukohti, ettepanekuid ja teisi asjakohaseid mõtteavaldusi. Uurimistöö eesmärgist tulenevalt on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- 1) selgitada, milline oli ajakirja Merendus asutamise lugu ning ajakirja käekäik kuni sulgemiseni;
- 2) selgitada, millised olid Merenduse suhted ja sidemed teiste riigikaitseliste ning merenduslaste ajakirjadega;
- 3) selgitada, kes autoritest on käsitletavad olulisemate meresõjaliste mõtlejatena;
- 4) selgitada, millised olid Merenduses avaldatud olulisemad merelise riigikaitse ja meresõjapidamise alased seisukohad;

⁷ Näiteks sõjandusteooria uurijad ajaloolased Azar Gat ja Martin van Creveld käsitlevad sõjaliste mõtlejatena autoreid, kes on tegelenud strateegilise või operatiivtasandi mõtestamisega või on etendanud olulist rolli nende arendamisel (**Gat, A.** 2001. *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*. New York: Oxford University Press. **Creveld, M. van.** 2003. *Krig og krigsteori*. København: Gyldendal).

⁸ **Storr, J. P.** 2002. *The Nature of Military Thought*. PhD Thesis. Cranfield University: Security Studies Institute, Department of Defence Management and Security Analysis, p. 3. [Edaspidi **Storr** 2002].

⁹ *Ibid*, p. xi.

5) analüüsida olulisemaid Merenduses avaldatud merelise riigikaitse ja meresõjapidamise alaseid seisukohti.

Artikli esimeses peatükis tutvustatakse olulisemaid tahke ajakirja asutamisest ja väljaandmisest. Teises käsitletakse merelise riigikaitse alaseid kirjutisi, kolmandas uuritakse meresõjapidamisega seotud kirjutisi. Kuna Merenduse autorid ei ole alati olnud meresõjandusliku terminoloogia kasutamisel järjepidevad, samuti võib teatud väljendite tähendus sõltuda autori isiklikest eelistustest, ning märkimisväärne osa tolleaegsest oskussõnavarast on tänapäeva keelekasutuse seisukohalt iganenud, siis on uurimistöös eelistatud tänapäevaseid termineid.

Kuna merendus ja mereline riigikaitse on Eestis suhteliselt väheuuritud valdkonnad, siis tundub eeltoodu põhjal tööd jaguvat nii mõnekski järgnevaks uurimistööks.

1. Ajakiri Merendus

1.1. Ajakirja asutamine ja eesmärgid

Eesti sõjaväe merelise komponendi moodustasid Merejõudude juhataja alluvuses olevad Merejõud, mis 1940. a koosnes laevastikust (jaotatud kaheks geograafiliselt eraldatud väeosaks – Merelaevastikuks ja Peipsi laevastiku divisjoniks), merekindlustest (Aegna, Naissaare ja Suurupi komandantuurid) ning Merejõudude Staabist, Merejõudude Baasist ja mereväe õppekompaniist¹⁰.

Ajakiri Merendus omanik ja väljaandja oli Mereväe Ohvitseride Kogu (edaspidi ka *MOK* või *Kogu*). Aastatel 1929–38 kandis MOK nimetust Mereväe Ohvitseride Liitkogu.¹¹ Kogud olid juriidilistest isikutest sõjaväe asutused, mille ülesandeks oli koondada ohvitseri ja sõjaväeametnikke¹², tagada oma liikmete isamaaline vaimsus ja hoolitseda nende nii seltskondliku kui

¹⁰ **Sõja ja rahu vahel:** Koguteos, I kd. 2004. Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn: S-Keskus, lk 204–207.

¹¹ Ajakirja Merendus kronoloogia kohta vt Lisa 1.

¹² Ilma sõjaväelise auastmeta isikud, kes teenisid sõjaväes peamiselt tagalateenistuse ametikohtadel. Teenisid ohvitseri ametikohtadel ja kandsid vormiriietust. Nimetati ka kaitseväeametnikkeks sõltuvalt sellest, kas riigi relvajõudusid nimetati parasjagu *sõjaväeks* või *kaitseväeks*.

ka sõjaväelise kasvatuse eest.¹³ Merejõududes tegutsesid ohvitseride kogud lisaks MOKile ka merekindluste komandantuurides. Olulisel kohal oli finantstegevus. Omaabi korras tegutses liikmetele rahalist toetust võimaldav hoiu-laenuühisus, samuti võisid ohvitseride kogudel olla oma ettevõtted, milleks MOKi puhul oli ajakiri Merendus¹⁴. Üldkoosolekul valiti Kogu juhatus, revisjonikomisjon, majavanem ja ajakirja toimetuse liikmed¹⁵. Kogu suuremate saavutustena on toodud esile tenniseplatside rajamist, purjejahi soetamist, oma liikmetele mitmete majandusliku iseloomuga soodustuste loomist ning ajakirja Merendus asutamist.¹⁶ Kogu juures tegutses reserv-ohvitseride sektsioon ning 1938. aastal asutasid mereväeohvitseride abikaasad Kogu naissektsiooni¹⁷.

Ettepanekuid hakata tegelema mereväeohvitseride erialase eneseharimisega oli välja käidud juba Merejõudude algusaastatel. Näiteks 23. septembril 1922 arutas Kogu juhatus leitnant Georg Laguse¹⁸ ettepanekut referaatide korraldamiseks ja otsustas pöörduda Merejõudude juhataja poole palvega saada edasisi korraldusi, *et tema määramise järele üksikud ohvitserid loeksivad referaatisi laevastiku suvise tegevuse kohta s.a., kes sellest isiklikult osa võtsivad*¹⁹. 20. oktoobril 1927 toetas Kogu juhatus ettepanekut *loengute korraldamine (vaheti vahel) keskkogu* [Vabariigi Ohvitseride Keskkogu; edaspidi VOK] *ruumides mitmesugustel aladel, nagu sõjateadus, majandusteadus, tehnika j.n.e /-/ jättes teemade valiku keskkogu juhatusse hooleks*²⁰. Kasutatud allikatest ei selgu, kes konkreetselt oleks hakanud mainitud ettevõtmistega tegelema ja kas neid ka korraldati, kuid näiteks 26. jaanuaril 1932

¹³ **Vabariigi ohvitseridekogude põhikirj.** 07.12.1927. – RT 1927, 112, lk 1213–1223. Kuigi Vabariigi ohvitseridekogude põhikirja muudeti korduvalt, jäi kogude põhiolemus samaks.

¹⁴ MOK sai tulu ka talle kuuluva purjejahi „Eha” väljarentimisest.

¹⁵ Juhatusse kuulusid esimees, abiesimees, juhatusse liige (tavaliselt 1–2) ja juhatusse liikmekandidaadid (tavaliselt 1–2). Valimistel vähem hääli saanud nimetati kandidaadiks (või tagavaraliikmeks). Sekretär ja laekahoidja nimetati juhatusse liikmete ja liikmekandidaatide seast. Igal aastal juhatusse liikmeid ja liikmekandidaate ei valitudki (vt Lisa 2). Revisjonikomisjoni valiti tavaliselt viis liiget ja kaks tagavaraliiget; ajakirja toimetusse – peatoimetaja, toimetaja ja majandustoimetaja (toimetuse liikmete kohta vt Lisa 3).

¹⁶ **J. S.** 1938. Ülevaade Mereväe Ohvitseride Kogust Mereväe XX aastapäevaks. – Merendus, nr 6, lk 322–323.

¹⁷ **Kiri Mereväeohvitseride Liitkogu juhatusse.** 27.01.1938. ERA.700.1.462, l 5.

¹⁸ Jüri (Georg) Laagus (Lagus), hiljem vanemleitnant. Aktiivne autor nii Merenduse kui Sõduri veergudel. Tegi kaastööd ka ajakirjale Laevandus.

¹⁹ **Mereväe Ohvitseride Kogu juhatusse koosoleku protokoll.** 23.09.1922. ERA.700.1.447, l 9.

²⁰ **Mereväe Ohvitseride Kogu juhatusse koosoleku protokoll.** 20.10.1927. ERA.700.1.447, l 34.

pidas MOK vajalikuks saata kõikidele merejõudude väeosadele teadmiseks ringkirja Tallinna Akadeemilise Rahvusliku Kultuuriühingu referaadiõhtu toimumise kohta²¹. Mereväelased osalesid ka VOKi poolt korraldatud *ühiskondlikkude teaduste* loengusarjas²². VOKi juhatuse ülesandel pidas mereväeohvitser vanemleitnant Johannes Santpank²³ 11. veebruaril 1938 VOKi kasiinos loengu „Vahemere probleem Euroopa poliitika seisukohalt”²⁴.

Mereväe ajakirja mainiti esmakordselt Kogu juhatuse²⁵ 27. oktoobri 1932. a koosoleku protokollis, kus ajakirja asutamise mõtte algatajatel paluti esitada lahti kirjutatud kavad ja kalkulatsioonid juhatusele arutamiseks ning otsustamiseks²⁶. Kahjuks ei selgu, kes olid konkreetsetl mereväe ajakirja loomise mõtte autoriteks. 8. novembril 1932 toimus järgmine juhatuse koosolek, kus pärast kirjalike ettepanekutega tutvumist ning täiendavate selgituste ära kuulamist otsustati ajakirja asutajate initsiatiivi toetada, ning esitada see lõplikuks otsustamiseks üldkoosolekule. Kaptenleitnant Vassili Martsonil²⁷ paluti tegeleda täiendava selgitustööga ning valmistada ette vastav ettekanne üldkoosolekul esitlemiseks.²⁸

22. novembril 1932 oli mereväe ajakirja asutamise küsimus ühe päevakorrapunktina arutlusel Kogu üldkoosolekul. Loeti ette initsiaatorite pöördumine, kus olid välja toodud ajakirja väljaandmise põhjused ning eesmärgid:

- 1) *mereväe tähtsuse selgitamine ja laevastiku uuendamise idee propageerimine;*
- 2) *mereväe isiklise koosseisu silmaringi ja teadmiste laiendamine;*
- 3) *ergutada inimesi iseseisvale tööle ja mõtlemisele;*
- 4) *raskused, millistega seotud „Sõduris” kirjutamine.*²⁹

²¹ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu lauajuhend**, sissekanne nr 6. 26.01.1932. ERA.700.1.440, lk 21 p – 22.

²² **Mereväe Ohvitseride Liitkogu lauajuhend**, sissekanne nr 60/62. 12.10.1932, 25.10.1932. ERA.700.1.440, lk 39p–40.

²³ Hiljem kaptenmajor. Ajakirja peatoimetaja ja aktiivne autor. Eluloolisi andmeid vt Lisa 10.

²⁴ **Vabariigi Ohvitseride Keskkogu juhatuse kiri**, nr 132. 01.02.1938. ERA.700.1.462, 19.

²⁵ MOKi juhatuse liikmete kohta 1932–40 vt Lisa 2.

²⁶ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu juhatuse koosoleku protokoll**. 27.10.1932. – ERA 700.1.448, 1 31.

²⁷ Tol hetkel Merejõudude Staabi ülema kohusetäitja (eluloolisi andmeid vt Lisa 10). Milline oli Vassili (Valev) Martsoni (Mere) täpne roll ajakirja asutamise juures, on praeguses uurimise seisus teadmata.

²⁸ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu juhatuse koosoleku protokoll**. 08.11.1932. – ERA.700.1.448, 1 32.

²⁹ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu üldkoosoleku protokoll**. 22.11.1932. – ERA 700.1.443, 1 18.

Ajakirja asutamise otsus võeti üldkoosolekul vastu ühehäälselt, avaldati toetust algatajate esitatud eesmärkidele ja lisati omalt poolt, et ajakiri *peab olema sisult enamikus populaarne*. Pärast pikemat teemakohast arutelu otsustati ühehäälselt:

- 1) alustada ajakirja väljaandmist 1. jaanuarist 1933 eeldusel, et on leitud vähemalt 400 tellijat;
- 2) volitada juhatust laenama ajakirja toimetusele 400 krooni;
- 3) teha kogu liikmetele ajakirja tellimine kohustuslikuks;
- 4) valida üks pea- ja neli tegevtoimetajat³⁰;
- 5) ajakirja sisu korraldamine anda ülesandeks toimetusele;
- 6) ajakirja nimi jätta toimetuse ja Kogu juhatuse valida;
- 7) kaastöötajate leidmine ja teiste organisatsioonidega kontakti loomine jäeti samuti toimetuse ülesandeks.

Üldkoosolek valis juhatuse ettepanekul ühehäälselt ajakirja peatoimetajaks kaptenleitnant V. Martsoni, kelle hooleks jäi tegevtoimetaja³¹ valimine. 8. veebruaril 1933 toimus Kogu juhatuse koosolek, kus ainsa päevakorrapunktina otsustati lugeda ajakirja toimetuse poolt esitatud kalkulatsioonid rahuldavaks ning edastada otsus väeosaülemale³² kinnitamiseks³³. Merejõudude Baasi ülem mereväekapten Paul Gerretz nõustus ajakirja osas tehtud otsuseid kinnitama, aga ainult tingimusel, et talle esitatakse tõendid ettevõtmise tasuvuse kohta. Ta tõi välja, et kuulutustest laekuva tulu peale ei tasu loota, kindel saab olla vaid kirjalikult esitatud tellimuste peale³⁴. Oma seisukohta põhjendas ta Vabariigi Ohvitseridekogude põhikirja § 67 alusel, mis muuhulgas keelas ohvitseride kogudel asutada ettevõtteid, mis *ärilise riisikoga ähvardavad*.³⁵ Kahjuks ei ole teada, kuidas P. Gerretzit ettevõtmise tasuvuses veendi.

³⁰ Võimalik, et seotud ajakirja asutamise initsiaatorite arvuga (1+4).

³¹ Esineb vasturääkivus üldkoosoleku otsuste vahel (neli vs üks tegevtoimetaja). Tegelikult valis peatoimetaja endale ainult ühe tegevtoimetaja.

³² Tulenevalt Vabariigi ohvitserikogude seadusest vajasisid kõik otsused jõustumiseks väeosaülemale kinnitust. MOKi puhul, mis koondas mitme väeosa õigustes olevaid ohvitseri, täitsid Merenduse ilmumise ajavahemikul 1932–1940 väeosaülemale ülesandeid kas Merejõudude Staabi või Merejõudude Baasi ülemad.

³³ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu juhatuse koosoleku protokoll**. 08.02.1933. – ERA.700.1.448, l 33–34

³⁴ Ajakirja hilisem majanduslik tegevus näitas, et selline kartus oli alusetu.

³⁵ **Vabariigi Ohvitseridekogude Põhikiri. Mereväe Ohvitseride Liitkogu kodukord**. 1935. Tallinn: Mereväe Ohvitseride Kogu, lk 27–28.

Ajakirja Merendus 1933. aasta märtsis trükivalgust näinud esimeses numbris sõnastati uue väljaande eesmärgid (autoriteks on märgitud Kogu juhatus³⁶ ja toimetuse liikmed): *Juba mitmeid aastaid on liikunud merenduslikes ringkonnis möte asutada ajakiri, mis püüaks siduda rohkem üksteisega merendusest huvitatud ringkondi, koondades need ühise ajakirja ümber. See pärast Mereväe Ohvitseride Liitkogu otsustas hakata välja andma ajakirja, mis tahab merendusele lähedalseisvaid ringkondi õhutada ühistundele, äratada huvi merenduse vastu laiemais rahvahulgis üldse olenemata nende elukutsest [...]. Käesolev ajakiri [...] püüab anda kõigile asjahuvilistele võimaluse eelpool toodud küsimuste selgitamiseks, oma vaadete avaldamiseks, uuenduste ja ideede propageerimiseks, vastastikuseks informatsiooniks jne. [...] Ajakiri tahab aidata kõiki meremehe-kutsega isikuid, olgu see merejõududes, kaubalaevastikus või nendega seotud alades, ning merisportlasi teadmiste täiendamisel ja silmaringi laiendamisel [...]*³⁷.

Ajakirja eesmärki täpsustati 1935. aastal Kogu kodukorra täiendustega, mis hõlmasid paljuski just Merendusega seonduvat:

- a) *täiendada merekaitse alal tegutsevate isikute teadmisi ja laiendada nende silmapiiri nii riigikaitselisis kui ka üldmerenduslisis küsimusis;*
- b) *siduda meie merekaitsel tegutsevaid isikuid teiste merenduse alal tegutsevate ringkondadega ja rahvaga, soodustada nende ringkondade üksteisest arusaamist ja ergutada neid tarvilikuks koostööks merekaitse alal.*³⁸

Uut ajakirja õnnitlesid ja sellele soovisid kordaminekuid edaspidiseks nii Sõjavägede Staabi ülem³⁹, Merejõudude juhataja⁴⁰, eruadmiral Johan Pitka⁴¹, mereväe üleajateenijate kogu⁴² kui ka Eesti Jahtklubide Liit⁴³ ning Eesti Kaubalaevastiku Mehaanikute Ühing⁴⁴.

³⁶ Kuna 1933. aasta märtsi alguses toimus korraline Kogu üldkoosolek, kus valiti uus juhatus, ei ole täpselt teada, millisel kuupäeval ajakirja esimene number ilmus. Seetõttu ei ole võimalik tuvastada, millise juhatuse koosseisuga tegemist oli.

³⁷ 1933. Lugupeetud lugejaile! – Merendus, nr 1, lk 1.

³⁸ **Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokoll.** 25.04.1935. – ERA.700.1.443, 1 46.

³⁹ **Tõrvand, J.** 1933. Õnn kaasa! – Merendus, nr 1, lk 2–3.

⁴⁰ **Grenz, V.** 1933a. [Pealkirjata õnnitlus Merenduse esimese numbri ilmumise puhul] – Merendus, nr 1, lk 2.

⁴¹ **Pitka, J.** 1933. Eesti meremehed kauba- ja sõjalaevastikus. – Merendus, nr 1, lk 3–4.

⁴² **Kirkmann, J.** 1933. Rohkem edu ja rahvuslikku vaimu! – Merendus, nr 1, lk 5–6.

⁴³ **Peet, A.** 1933. Hääd tuult! – Merendus, nr 1, lk 4–5.

⁴⁴ **Eesti Kaubalaevastiku Mehaanikute Ühing.** 1933. Jõudu tööle! – Merendus, nr 2, lk 26.

1.2. Ajakirja majanduslik käekäik

Merendus ilmus ajavahemikul 1933–40 sagedusega kuus korda aastas. Esimene number ilmus märtsis 1933, viimane 21. juunil 1940. 1940. aastal jõudis ilmuda ainult kolm numbrit. Kokku nägi trükivalgust 45 ajakirja numbrit. Ajakirja hind püsis kogu ilmumise jooksul muutumatu – üksiknumber maksis 50 senti, poolaastatellimus 1,50 krooni ja aastatellimus 3,00 krooni.

Merenduse asjaajamine ja arvepidamine oli reguleeritud kodukorraga, mis nägi ette ajakirjale üldkoosolekul kinnitatud eelarve olemasolu. Ajakirja tulud pidid laekuma selle üksiknumbrite ja tellimuste müügist, reklaamimüügist, kuid samuti ka annetustest ja toetustest. Kuludeks loeti ajakirja väljaandmisega seotud erinevad kulud, mida toimetuse võis eelarve piires teha. Eelarvelimiidi ületamisel tuli kulude tegemiseks küsida luba Kogu juhatuselt. Asjaajamine ja arvepidamine oli Kogu omast lahutatud.

Kuna üheks eeltingimuseks ajakirja loomisel oli olnud selle majanduslik tasuvus ning tegemist oli ärilise ettevõtmisega, siis pidi ajakirja suutma end ise ära majandada. Alustavat ettevõtmist otsustas Kogu juhatus toetada, laenates 13. aprillil 1933 ajakirja väljaandmiseks 350 krooni⁴⁵. Kolmanda tegevusaasta (1935) lõpuks oli Merendus jõudnud kasumisse⁴⁶ ning jäigi isemajandavaks ja kasumitootvaks ettevõtmiseks. Reklaamipindade müük ajakirja veergudel kujunes väljaande jaoks kõige suuremaks sissetulekuallikaks. Reklaamide vahendajatele maksti tasuks 25–40%⁴⁷ ja raha sissekasseerijale 5% kuulutuse hinnast⁴⁸.

Ajakirja tellimine oli Kogu liikmete jaoks⁴⁹ enesele võetud kohustus. Alates 1934. aastast otsustati igal aastal Kogu üldkoosolekul ühehäälselt selle poolt, et ajakirja tellimise tasu võetaks ühekorraga ohvitseride isikliku iga-aastase varustusraha saamisel⁵⁰. Alates 1935. aastast on olemas andmed tellijate ja üksiknumbrite müügi kohta⁵¹:

⁴⁵ Üldkoosolekul oli otsustatud, et ajakirjale laenatakse 400 kr. **Mereväe Ohvitseride Liitkogu juhatuse koosoleku protokoll**. 13.04.1933. ERA.700.1.448, l 39.

⁴⁶ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu üldkoosoleku protokoll**. 21.02.1936. ERA.700.1.444, l 5.

⁴⁷ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu laujuhend**, sissekanne nr 32. 31.05.1937. ERA.700.1.442, lk 39 p – 40.

⁴⁸ **Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokoll**. 24.03.1938. ERA.700.1.444, l 21.

⁴⁹ MOKi liikmete arv kõikus vähe. 16.02.1940 seisuga oli seal 66 liiget. ERA.700.1.462, l 175–176.

⁵⁰ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu üldkoosoleku protokoll**. 27.10.1932. ERA 700.1.443, l 31.

⁵¹ Üksiknumbrite müügiarv on tuletatud ajakirja müügitulu aruannetest. 1940. a puhul on tegemist 6 kuu andmetega (**Ajakirja Merendus tulude ja kulude aruanne 01.01.–01.09.1940**. ERA.700.1.477, l 8).

Aasta	Tellijaid		Üksiknumbrite müük	
	prognoos	tegelikult	prognoos	tegelikult
1935	444	468	141	334
1936	450	510	200	197
1937	500	492*	100	143
1938	550	549**	100	159
1939	550	484	100	145
1940	500	492**	70	130

* sh üks tellija välismaal

** sh kaks tellijat välismaal

1.3. Suhted merendusringkondadega

Merenduse kõikide eksemplaride päisesse oli väljaande nime alla lisatud: *mereasjanduslik ajakiri*. Selles vallas oli Merendusel ka konkurente. Teised merendusringkondade poolt välja antavad perioodikaväljaanded olid *mereasjanduse* (vahepeal ka *mere- ja kalaasjanduslik*) *ajakiri* Laevandus⁵² (ilmus 1920–1940), *rahvalik kalanduse kuukiri* Kalandus⁵³ (1933–1936) ja *kalandusala kuukiri* Eesti Kalandus⁵⁴ (1936–1944).

Ajakirja Laevandus toimetuse oli seisukohal, et just nende väljaanne käsitleb merendusvaldkonda kõige laiahaardelisemalt: „*Laevandus ja Kalandus*” jääb /.../ kindlaks põhimõttele: olla mitte mõne kutserühma kitsapiirilise häälkandja, vaid avararaamiline merendusala majandustehniline ajakiri, mis on seotud merendusega laiemas mõttes⁵⁵. Laevanduse veergudel kurdeti korduvalt kaastöölise ja tellijate vähesuse üle⁵⁶ ning lugejad tegid etteheiteid ajakirja sisu kohta: *Kuulda siit sealt märkmeid, et kalureid ei huvita laevandus ja ümberpöördukt. Kahtlemata õige, kuid praktika on näidanud, et meie oludes – lugejate vähesusega arvestades on kahe eraldiseisva ajakirja*

⁵² Kandnud ka nimetusi Laevandus ja Kalaasjandus (1926–30) ning Laevandus ja Kalandus (1931–36). Väljaandjad (erinevatel aegadel) Eesti Merekaubanduse ja Laevasõidu Edendamise Selts „Laevandus” ja Eesti Laevajuhatajate Selts.

⁵³ Loodi eraldumisega ajakirjast Laevandus ja Kalandus. Väljaandja Eesti Üleriiklik Kalameeste Selts.

⁵⁴ Väljaandja Eesti Kalurite Keskus.

⁵⁵ 1936. **Uut aastat alates.** – Laevandus ja Kalandus, nr 1, lk 1.

⁵⁶ **Toimetuse.** 1930. **Uut aastat alates.** – Laevandus ja Kalandus, nr 1/2, lk 1; 1931. **Märkmeid Eesti Laevajuhatajate Seltsi 1930. a tegevusest.** – Laevandus ja Kalandus, nr 6, lk 104–105; 1936. **Uut aastat alates.** – Laevandus ja Kalandus, nr 1, lk 1.

*elushoidmine liiga raske*⁵⁷. 1935. aastal kirjutas Laevanduse viieteistkümnenda ilmumisaasta puhul tuntud merendustegelane, merekaitseliitlane ja mereväeohvitser Jaan Klaar⁵⁸: *Meie väikeses riigis oleks küllalt ühest mereajakirjast, kuid meil on neid praegu kolm /.../. Kõik need mahuksid ühte, millega oleksid väljaandmise kulud vähemad, kuid lugejate ühisringkond hulga suurem ja sisu huvitavam. Loodan, et kui „Laevandus ja Kalandus” saab 25-aastaseks, et siis ilmub meil üks, ühine soliidne mereajakiri, nägus ja sisukas.*⁵⁹

Mereväelaste reaktsioon J. Klaari seisukohtadele oli emotsionaalne. 1936. aasta aprillis avaldas Merenduse toimetuse juhtkirja, kus väljendati muret tekkinud olukorra üle merenduslaste ajakirjade omavahelisel suhtlemisel. Mereväeohvitserid, kes olid huvitatud merekaitseliste küsimuste avalikust arutelust, olid juba Merenduse loomise koidikul teinud Laevandusele kui *sisult kõige lähemal seisvale ajakirjale* ettepaneku hakata seal avaldama merekaitselisi kirjutisi. Laevandus olevat vastanud, et *ajakiri võtaks sel puhul vastu kõik mereasjanduslikud kaastööd, välja arvatud s õ j a l i s i, s.o. merekaitse küsimusi käsitlevad*.⁶⁰ Vastaspoole seisukoht ei olnud mereväelastele vastuvõetav ning seetõttu jätkati omaenda ajakirja väljaandmist. Toimetuse avaldas kahetsust ka selle üle, et merekaitseliitlaste seas ei ole Merendus populaarne, ning et eelneva vastuseisu valguses paistab imelikuna merekaitseliitlase J. K. [J. Klaari – autor] üleskutse Eesti merendusajakirjade koondumiseks just Laevanduse kaante vahele.⁶¹

Merelise riigikaitse või meresõjapidamisega seotud kirjutisi Laevanduses ei ilmunud. Väheste eranditena, mis kasvõi osaliseltki kaldusid kõrvale toimetuse poolt rangelt hoitud julgeolekuteemasid vältivast joonest, saab esile tuua üksnes J. Klaari⁶² ja mereväeohvitseri vanemleitnant G. Laguse⁶³ kirjutisi. Ilmus ka vähemalt üks kirjutis, mis tugines vahetult mereväelisele

⁵⁷ **Toimetuse**. 1930. Uut aastat alates. – Laevandus ja Kalandus, nr 1/2, lk 1.

⁵⁸ Kaptenmajor Jaan Klaar, Kaitseliidu peastaabi mereüksuste jaoskonna pealik; ainus mereväelane, keda on autasustatud kolme Vabadusristiga.

⁵⁹ **J. K.** 1935. Ajakirja „Laevanduse ja Kalanduse” majandusseisukorra ülevaade 15 a. jooksul. – Laevandus ja Kalandus, nr , lk 43.

⁶⁰ MOK lauajuhendites, kus registreeriti kõik sissetulnud ja väljaläinud dokumendid, puuduvad igasugused viited sellekohase kirjavahetuse kohta.

⁶¹ **Toimetuse**. 1936. Lugupeetud kaastöölised ja lugejad! – Merendus, nr 2, lk 41–42.

⁶² **J. K.** 1934. Kas on tarvidust välisriigi päästelaevade järele meie rannas. – Laevandus ja Kalandus, nr 5/6, lk 47; **Klaar, J.** 1935. Meie ranna ja veeteede kaitse vajadusest. – Laevandus ja Kalandus, nr 11/12, lk 109–110.

⁶³ **Lagus, G.** 1935. Mida peab laevajuht teadma meresõjaõiguslikest normidest. – Laevandus ja Kalandus, nr 5, lk 45–49; nr 6/7, lk 65–67; nr 8, lk 82–85.

allikale, kuigi ei olnud oma sisult sõjaline⁶⁴. Ajakirja Laevandus tellimise kohta Merejõududes on andmeid Sõjasadama kantselei⁶⁵ ning Mereside Kunda ja Tallinna rajoonide⁶⁶ kohta.

Ühinemismõtteid kahe merendusajakirja vahel siiski maha ei maetud, mida kinnitab 24. märtsil 1938. aasta Kogu üldkoosoleku läbirääkimistel ühe teemana arutluse all olnud ettepanek ajakirjade Merendus ja Laevandus ühendamiseks. Ettepanek võeti vastu ühehäälselt, *kuid tingimusega, et läbirääkimisi ses suhtes Kogu juhatus võib alata ainult siis, kui see ettepanek tuleb ajakirja „Laevanduse” toimetuse⁶⁷ või väljaandja poolt.*⁶⁸ Võimalik, et kahe ajakirja liitmise temaatika ülalhoidmisel oli oma osa täita Laevanduse väljaandja ja finantsilise toetaja Eesti Laevajuhatajate Seltsi (edaspidi ELS) juhatusse kuulunud mereväeohvitseridel. Näiteks 1938. aastal kuulus samaaegselt nii MOKi kui ka ELSi juhatusse kaptenmajor (ELSi arvestuse kohaselt ligisõidukapten⁶⁹) Mihkel Piigert.⁷⁰

Edasiste sellekohaste kontaktide või sammude kohta praeguses uurimisfaasis informatsioon puudub. Laevanduse ja Merenduse vahelise võimaliku konflikti olemasolu pigem kinnitab kui kahandab ka tõsiasi, et Eesti Entsüklopeedias, mille merenduse osa toimetajaks oli Laevanduse tegevtoimetaja August Gustavson⁷¹, ei mainita mereväelaste ajakirja olemasolu.

⁶⁴ Refereeriti 1934. a United States Naval Institute Proceedings'is ilmunud kaptenmajor R. P. Whitmarshi artiklit „Great Sea Waves” (vt A. G. 1935. Kui suured on merelained? – Laevandus ja Kalandus, nr 6/7, lk 63–64).

⁶⁵ **Merejõudude majandusosakonna kiri ajakirja Laevandus talitusele**, nr 106. 30.12.1929. ERA.1681.1.6, pagin-ta.

⁶⁶ **Merejõudude Staabi mereside kiri ajakirja Laevandus talitusele**, nr 106. 15.01.1930. ERA.1681.1.6, pagin-ta.

⁶⁷ Laevanduse kauaaegne tegevtoimetaja oli Vabadussõja ajal mereväes ohvitserina teeninud August Gustavson. **Mereleksikon** 1996, lk 85.

⁶⁸ **Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokoll**. 24.03.1938. – ERA.700.1.444, 124.

⁶⁹ Varasem nimetus laevajuhi kutsekvalifikatsiooni kohta, mis andis õiguse töötada kaptenina lähisõidus (van *ligisõit*) ehk Läänemerel.

⁷⁰ Näiteks kuulusid mereväeohvitseridest ELS juhatusse Mihkel Piigert (juhatusse kuulumine teada aastatel 1930–31, 1933–34, 1935–38) ning Mihkel Kõvamees (1930–31). 1930. **Märkmeid Eesti Laevajuhatajate Seltsi 1930. aasta tegevustest**. – Laevandus ja Kalandus, nr 6, lk 104–105; 1936. **Eesti Laevajuhatajate Seltsi tegevus 1935. a.** – Laevandus ja Kalandus, nr 1, lk 13–14; 1937. **Eesti Laevajuhatajate Seltsi tegevusest**. – Laevandus, nr 2, lk 34; 1937. **Lühike ülevaade Eesti Laevajuhatajate Seltsi 1937. a. tegevusest**. – Laevandus, nr 2, lk 23; **Eesti Laevajuhatajate Seltsi koosoleku protokoll**. 10.12.1933. ERA.1678.1.3, 12.

⁷¹ **Mereleksikon** 1996, lk 85.

1.4. Suhted teiste riigikaitsete väljaannetega

Sõjavägede Staabi poolt välja antud sõjaväelastele suunatud erialases ajakirjas Sõdur meresõjandust ja merelist riigikaitset käsitlevaid ning teenistust Merejõududes kajastavaid kirjutisi küll avaldati, kuid nende arv kõikus aastate jooksul märkimisväärselt. Tundub, et mereväelaste ajakiri võis olla sõjaväe ametliku häälekandja silmis pigem nn *noorema venna* rollis, sest kui näiteks Merenduse toimetuse avaldas 1934. aastal Sõduri 15. ilmumisaastapäeva puhul omalt poolt tervituse, kasutades pöördumisel otseselt väljendit *vanem vend*⁷², siis Sõduri ei mainitud Merendust mitte kordagi. Sõduri avaldatud merelise riigikaitse teemaliste kirjutiste arvu aastate lõikes võrreldes⁷³ joonistub selgelt välja, et nende avaldamise absoluutne tipp (29 kirjutist) oli 1933. aastal ehk siis samal ajal, kui ilmumist alustas Merendus. Sellele järgnes aga langus 1930. aastate alguse tasemele (tosinkond kirjutist aastast). Pärast 1936. aastat ilmus Sõduri igal aastal üha vähem merelise riigikaitse teemalisi kirjutisi. 1940. aastal avaldati Sõduri veergudel selliseid kõigest kolm.

Sõjavägede Staabi väljaandmisel ilmusid erinevatel ajavahemikel ka kaks kitsamalt sõjateaduslikele kirjutistele spetsialiseerunud ajakirja – Sõduri Lisa (1921–23), kus avaldati ühtekokku neli mereväe ja mereväepoliitika alast kirjutist ning Sõjateadlane (1925, 1938–40), kus ei ilmunud mitte ühtegi meresõjandusliku sisuga kaastööd. Vabatahtliku riigikaitseorganisatsiooni Kaitseliidu ajakiri Kaitse Kodu! toimis organisatsioonisisese häälekandjana, kus ilmunud sõjandusteemalised kirjutised olid eelkõige üldhariva iseloomuga. Aastatel 1932–40 selles avaldatud merendusliku ja meresõjandusliku sisuga kirjutised kajastasid peamiselt merekaitseliidu üksuste ja Allveelaevade Sihtkapitali tegemisi. Eraldi võib esile tuua 1937. aasta nr 10, mida võiks nimetada suisa „mere-erinumbriks” ning kus oli avaldatud ühtekokku viis merenduse ja merekaitseliidu teemalist kirjutist.⁷⁴ 1938–39 ilmusid Kaitseliidu ajakirjas mõned meresõjandust ja mereväerelvastust tutvustavad kirjutised, mille autorite seas oli ka mereväehvitseri⁷⁵. Kasutatud

⁷² 1934. Ajakirja „Merenduse” toimetuse tervitus. – Sõdur, nr 12–13, lk 355.

⁷³ Vt Lisa 6.

⁷⁴ Kaitse Kodu! 1938, nr 10: Avik, E. Merenduspäeva ülesanded, lk 307–308; Vares, A. Merekaitseliit kui side sõjalaevastiku ja kaubalaevastiku vahel, lk 311–312; Vares, A. Meri toob oma rahvale õnne, lk 318–320; V. H. Lootsiasjandus praegu ja vanasti, lk 323–325; Sõjadraama merel, lk 329–330.

⁷⁵ Vares, A. 1938. Merekaitses ajaloolised alused. – Kaitse Kodu!, nr 13, lk 455–460; Ivalo, J. 1938. Suurriikide huvidest ja ettevalmistusist tähtsamail mereteil. – Kaitse Kodu!, nr 10, lk 342–347.

allikate põhjal ei olnud võimalik tuvastada sidemeid Merenduse ning Sõjateadlase või Kaitse Kodu! vahel.

1.5. Ajakirja toimetus

Merenduse toimetuse tööd juhtis peatoimetaja, kes oli ühtlasi ka vastutav toimetaja.⁷⁶ Esimene peatoimetaja kaptenleitnant V. Martson nimetati ametisse 22. novembril 1932. aastal MOKi üldkoosolekul ning vastavalt seal antud volitusele võis ta ise valida endale tegevtoimetaja ja ajakirja asjaajaja⁷⁷. 25. aprillil 1935 võeti üldkoosolekul vastu Merenduse kodukord, mis jäi kehtima ajakirja väljaandmise lõpuni. Ilmselt toimetuse sõltumatuse säilitamiseks ning võimalik, et ka võimude lahususe printsiibi alalhoidmiseks nägi ajakirja kodukord ette piirangu, mille kohaselt ei võinud [enam] saada peatoimetajaks MOKi väeosäülem, juhatuses esimees või abiesimees ega revisjonikomisjoni liikmed⁷⁸. Loodi ka teise tegevtoimetaja ning majanduse asjaajaja kohad⁷⁹. Viimane nimetati 1939. aastal ümber majandustoimetajaks. Kui peatoimetaja pidi ameti maha panema enne järgmist korralist üldkoosolekut, siis määras juhatus tema kohusetäitja.⁸⁰ Juhatus määras kohusetäitjad ka teiste toimetuse liikmete ootamatute tagasiastumiste korral.⁸¹ Toimetuse liikmed⁸² valiti iga-aastaselt MOKi üldkoosolekul, kuid kandidaadid pidid saama kõigepealt Kogu juhatuse heakskiidu, kes nad seejärel esitas üldkoosolekule kinnitamiseks. Seda, et üldkoosolekutel toimus tõepoolest valimine,

⁷⁶ Mereväe Ohvitseride Kogus kasutati läbivalt nimetust *peatoimetaja*, kuid politseivalitusele kord aastas esitatavas taotluses tuli vastavalt trükiseadusele ära näidata ajakirja *vastutav toimetaja*. Ilmselt sellest ka mõlema nimetuse kohati paralleelne kasutamine.

⁷⁷ **Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokoll.** 22.11.1932. ERA 700.1.443, l 18.

⁷⁸ Näiteks peatoimetaja mereväekapten Rudolf Borgmann astus jaanuaris 1935 tagasi pärast seda, kui oli määratud Merejõudude Staabi ülemaks ehk Kogu jaoks väeosäülemaks. Võimalik, et väeosäülem ja peatoimetaja ametikohtade lahushoidmise vajadus oli mingil moel seotud kogemusega esimese peatoimetaja kaptenleitnant Martsoni ametis olemise ajast, kes oli samal ajal ühtlasi Kogu väeosäülem.

⁷⁹ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu üldkoosoleku protokoll.** 27.03.1935. – ERA.700.1.443, 41p–43p.

⁸⁰ Vanemleitnant Kurt Linnebergi määramine peatoimetaja kohusetäitjaks, kui vanemleitnant Johannes Santpank asus õppima Soome Kõrgemasse Sõjakooli. **Mereväe Ohvitseride Kogu juhatuse koosoleku protokoll.** 14.10.1935. – ERA.700.1.448, l 80.

⁸¹ Leitnant Oskar Valdre asemel nimetati tegevtoimetajaks vanemleitnant August Vares. **Mereväe Ohvitseride Kogu juhatuse koosoleku protokoll.** 30.09.1936. – ERA.700.1.448, l 78.

⁸² Toimetuse liikmete kohta vt Lisa 3.

mitte pelk käetõstmine, tõendavad juhtumid leitnant Richard Koka⁸³ ja leitnant Oskar Valdrega⁸⁴, kes mõlemad kogenud tegevtoimetajatena ei osutunud tagasivalituteks. Eraldi väärib esiletoomist vanemleitnant Johannes Ivalo, kes valiti alates 1935. aastast kuni ajakirja likvideerimiseni igal aastal tegevtoimetajaks, olles seeläbi staažikaim toimetusesliige. Ei ole teada, et toimetuse liikmeks olemine oleks kedagi vabastanud igapäevaste teenistusülesannete täitmisest.

21. veebruaril 1936. aastal esitas MOKi juhatus üldkoosolekule ettepaneku asutada ajakirja kolleegium, mis koosneks *mereväe ametkondade* ja mereväe üleajateenijate liitkogu esindajatest. Kolleegium oleks pidanud kogunema toimetuse kutsel enne iga numbri ilmumist ning arutama läbi ja avaldama oma seisukoha toimetuse poolt ettevalmistatud ajakirja sisu ja rahaliste kalkulatsioonide kohta. Ettepanek kiideti heaks ning kolleegiumi asutamine, koosseis ja selle tegevuse määramine jäeti juhatuse hooleks.⁸⁵ Ajakirja kolleegiumi on edaspidi mainitud vaid ühel korral – seoses 1936. aastal välja kuulutatud kirjatööde võistlusega⁸⁶.

1.6. Ajakirja teemadering

Aastakäigu sisukokkuvõttes⁸⁷ olid lõppenud aasta jooksul avaldatud kirjutised toimetuse poolt jaotatud erinevateks kategooriateks: 1) üldsisulised, 2) sõjaasjanduslikud, 3) sõjaajaloolised, 4) merekaubanduslikud, 5) õiguslikud, 6) tehnilised, 7) meresportlikud ja 8) vested. Üldsisulised, sõjaasjanduslikud, sõjaajaloolised, tehnilised ja meresportlikud kategooriad olid esindatud kõikides aastakäikudes. Ajakirja lisana (eraldi pagineerimisega) ilmus 1935. aastal insenermehaanikutele suunatud Mehaaniku märkmik (2 numbrit).

Meresõjanduslike teemadena, mis Merenduse veergudel enim käsitlemist leidsid⁸⁸, võib esile tuua merekaitse vajaduse, sõjalaevastiku uuendamise, merejõudude organisatsiooni, merejõudude ja poliitika vahelise

⁸³ Kandideeris 1937. a tegevtoimetajaks, kuid ei osutunud valituks. **Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokoll.** 21.02.1937. – ERA.700.1.444, l 16. Eluloolisi andmeid vt Lisa 10.

⁸⁴ Ei osutunud 1938. a tegevtoimetajana tagasivalituks. **Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokoll.** 24.03.1938. – ERA.700.1.444, l 23.

⁸⁵ **Mereväe Ohvitseride Liitkogu üldkoosoleku protokoll.** 21.02.1934. – ERA 700.1.444, l 1–2.

⁸⁶ **Toimetus.** 1936. Lugupeetud kaastöölised ja lugejad! – Merendus, nr 2, lk 41–42.

⁸⁷ Aastatel 1936–37 sisukokkuvõtted ei ilmunud.

⁸⁸ Meresõjanduslike kirjutiste loend vt Lisa 7.

sidususe, mereoperatsioonide juhtimise, merejõudude rolli kaasaegsetes konfliktides ning merelise riigikaitse laia käsitluse. Samuti kirjutati palju allveelaevade (allveesõjajapidamine, arengud välisriikide allveelaevastikes) ja torpeedopaatidega seonduvast, väeliikide koostööst mere-/rannakaitses, miinisõjajapidamisest ja mereväesidest. Mereväetaktikast leidis kajastamist nii allveelaevade kui mootortorpeedopaatide lahingutegevus kui ka erinevate võtete (maskeerimine, udustamine, rammimine) ja valdkondade (õhukaitse, gaasikaitse, suurtükiala) rakendamine. Tutvustati ka meresõjajapidamise meetodeid (blokaad, kurnamissõda, meredessant). Põgusalt leidis kajastamist merekaitseliiduga seonduv. Sõjaajaloost leidis ulatuslikku käsitlemist Eesti Vabadussõda ning Eesti või Läänemere piirkonnaga laiemalt seotud meresõjad. Enim tähelepanu pöörati siiski Esimese maailmasõja (edaspidi Maailmasõda) meresõjalistele sündmustele ja tegevustele, mida analüüsiti põhjalikult kogu ajakirja ilmumise vältel. Regulaarselt avaldati ülevaateid olulisemate mereriikide sõjalaevastikes toimuvatest arengutest.

Merendusel oli täita ka oma tagasihoidlik diplomaatiline roll suhete hoidmisel Eesti nii ametlike kui mitteametlike sõjaliste liitlastega. Aastatel 1933–1936 edastasid Eesti kolleegid oma tervitused ja õnnesoovid lõunanaabri Läti ja aastatel 1933–1935 põhjanaabri Soome merevägedele nende aastapäevade puhul. Mõnel korral tehti seda koguni vastavalt läti⁸⁹ või soome⁹⁰ keeles.

1.7. Ajakirja autorid

Ajakirja ilmumise jooksul avaldati ühtekokku ligikaudu 750 kirjutist. Autorite identiteedi tuvastamise võimalikkuse alusel jagunesid need:

- 1) tuvastatud ehk oma nime all ilmunud kirjutised;
- 2) toimetuse nimel avaldatud;
- 3) arvatavate autorite (nt varjunime all avaldanud autorid) ja
- 4) tuvastamata autorite poolt avaldatud kirjutised.

Oma nime all avaldatud autorid saab jagada kolme suuremasse rühma: 1) sõjaväelased; 2) tsiviiliskud; 3) välisautorid.

Tsiviilautoritest rohkem kui pooled olid kas merendustegelased või iniserid. Välisautorite seas olid ülekaalus soomlased.⁹¹ Kõige suurema autorite

⁸⁹ 1933. [Pealkirjata] – Merendus, nr 3, lk 57–58; 1936. **Läti merevägi 15 aastane.** – Merendus, nr 3, lk 93–94.

⁹⁰ 1933. [Pealkirjata] – Merendus, nr 4, lk 89–90.

⁹¹ Tegemist oli mitte eraldi Merenduse jaoks valminud kaastöödega, vaid välisajakirjan-
dusest tõlgitud materjalidega.

rühma (kokku 55) moodustasid aga sõjaväelased, keda teenistukohtade ja auastmegruppide põhjal saab liigitada merejõudude ohvitserideks, maaväeohvitserideks ja allohvitserideks.

Maaväeohvitseridest autoreid oli teadaolevalt ainult kaks – kindralmajor Juhan Tõrvand kirjutas Sõjavägede Staabi ülemana uue ajakirja ilmumise puhul tervituse ning kapten Jaan Lepp avaldas Allveelaevastiku Sihtkapitali sekretärina regulaarselt ülevaateid sihtkapitali tööst. Merejõudude allohvitseridest autoreid on tuvastatud viis. Autorite seas olid ka Merejõududes teeninud sanitaarohvitser kolonel Heinrich Multer ning sõjaväeametnikud Eduard Metsapa ja Jaan Raabe.

Autorite seas olnud Merejõudude ohvitseri võis nende esmase sõjalise tasemehariduse põhjal jagada mereväeohvitserideks (laevastiku riviohvitserid, insenermehaanikud) ning merekindluste ohvitserideks (seal teenisid maaväelise tasemeharidusega ohvitserid). Mereväeohvitserid võisid teenida ka merekindlustes, kuid merekindluste ohvitseride teenimise kohta laevastikus andmed puuduvad. Merejõudude ohvitserid ja nende seas omakorda mereväeohvitserid moodustasid 43 autoriga oodatult suurima rühma nii sõjaväelaste kui ka autorite seas üldse.⁹²

Merenduse kaastöölise kohta on ainsaks teadaolevaks allikaks ajakirjase, kuid sageli on autori täisnime asemel kirjas vaid initsiaalid, hüüdnimi, üksik täht, üksik silp või on autor jäänud koguni täielikult anonüümseks. Autori täisnime mitteavaldamine oli 1930. aastatel ja varemgi laialt levinud komme. Võis esineda ka seda, et sama initsiaali taga peitusid erinevad isikud. Paljude pseudonüümide ja tähejärjendite puhul ei ole õnnestunud autori isikut tuvastada⁹³. Lisaks on terve rida kaastöid üldse ilma igasuguse viiteta autorlusele. Käesoleva uurimistöö käigus on peetud tõenäoliseks ja usutavaks, et initsiaalide ja erinevate tähekombinatsioonide taga on 18 erinevat mereväeohvitseri, kellest enamus (14) olid avaldanud kirjutisi ka oma nime all.⁹⁴

Huvitavaid järeldusi pakub erinevate mereväeohvitseride erialaajakirjas kaasalöömise aktiivsuse võrdlemine nende esmatasandi sõjalise hariduse omandamise põhjal. Eestis lõpetasid ühtekokku 4 lendu mereväe riviohvitseri (I lend (18 ohvitseri) – 1921. a, II lend (16) – 1924. a, III lend (20) – 1928. a, IV lend (13) – 1940. a) ja 1 lend insenermehaanikuid (1923. a). Teised mereväeohvitserid läbisid oma esmase sõjalise tasemehariduse kas

⁹² Mereväeohvitseridest tuvastatud autorite kohta vt Lisa 4.

⁹³ Eesti Kirjandusmuuseumi biograafilisest andmebaasist ISIK (<http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/>) oli abi üksnes ühe autori – Eduard Aviku – tuvastamisel.

⁹⁴ Mereväeohvitseridest arvatavate autorite kohta vt Lisa 5.

Vene tsaarilaevastikus või pärast Vabadussõda Eestis alalisväe ohvitseride kursustel (üldjuhul oli tegemist tsiviilmerekooli lõpetanutega, kes tsaarilaevastikku mobiliseerituna läbisid lühemaajalise väljaõppe, mille lõpetamisel omistati lipniku auaste). 1934. aastal lõpetasid kaks Eesti välisõppurit Soomes meresõjakooli ning 1935. aastal atesteeriti kaadriohvitserideks kaks kõrgema tehnilise haridusega insenermehaanikut.⁹⁵

Arvesse on võetud nii tuvastatud kui ka arvatavad autorid, ning ära on toodud iga sõjalise hariduse põhise rühma osakaal mereväeohvitseridest autorite seast tervikuna⁹⁶. Kui võrrelda omavahel üksnes I–III lennu ja insenermehaanikuid ehk Eesti oma sõjalise haridussüsteemi läbinuid, siis selgub, et Merenduse kaastöölised seas oli 50% I lennu lõpetajatest, 18,7% II lennu lõpetajatest, 80% III lennu lõpetajatest ja 50% insenermehaanikute lennu lõpetajatest⁹⁷. Silma torkab suur – umbes neljakordne – erinevus II ja III lennu vahel.

Võttes arvesse üksnes meresõjanduslikena käsitletavate kirjutiste (kokku 185 kirjutist)⁹⁸ autorlust ning jättes sealt välja tuvastamata autorite ja selliste autorite tööd, kes ei ole mereväeohvitserid (kokku 33 kirjutist), siis selgub, et ülejäänud 152 kirjutise peamised autorid olid vanemleitnant J. Ivalo⁹⁹ (31% kõikidest taolistest kirjutistest), kaptenmajor Johannes Santpank¹⁰⁰ (10,5%) ja vanemleitnant Richard Kokk (8%). Ivalo, Santpank ja Kokk kirjutasid seega kolme peale kokku ligikaudu poole kõikidest Merenduses ilmunud meresõjanduslikest kirjutistes. Seega ei ole kahtlust, et just nemad ning nende kirjutised ja seeläbi nende mõtted moodustasid kandva osa Merenduse kui mereväelise erialase väljaande sisulisest selgroost. Keskmisest viljakamad autorid, kelle kirjutisi uurimistöös ei käsitleta, olid ka näiteks kaptenmajor Kurt Linneberg, vanemleitnant Rudolf Hiiesaar (Israel) ja kaptenleitnant Eustaatius (Jevstafi) Miido¹⁰¹.

⁹⁵ **Seene, A.** 2013. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. KVÜÖA Toimetised, nr 17, lk 20. **Urb, T.** 2014. Eesti Merejõudude ohvitseride väljaõpe aastatel 1919–1940. Magistritöö. Tartu, lk 9–10, 21–23, 74.

⁹⁶ Välja on jäetud IV lend, kes arusaadavatel põhjustel ei jõudnud veel kaastööliseks saada, samuti ka Soomes õppinud ohvitserid ja kaadriohvitserideks atesteeritud insenermehaanikud.

⁹⁷ Osakaalu arvutamisel on lähtutud üksnes lõpetajate üldarvust, ning ei ole võetud arvesse ajakirja ilmumise ajaks tegevteenistusest või elust lahkunuid.

⁹⁸ Meresõjanduslike kirjutiste loendit vt Lisa 7.

⁹⁹ Eluloolisi andmeid vt Lisa 10.

¹⁰⁰ Eluloolisi andmeid vt Lisa 10.

¹⁰¹ Mereväeohvitseridest autorite meresõjanduslike kirjutiste kohta vt Lisa 8.

Kui vaadelda autoreid toimetuse poolt kasutatud kirjutiste kategooriate lõikes, siis enim sõjaasjanduslikke kirjutisi avaldanud autorid olid loomulikult J. Santpank, J. Ivalo ja R. Kokk. Sõjaajalooliste kirjutiste kategoorias väärib esiletõomist mereväekapten Jaan Usin oma põhjalike mälestustega Peipsi laevastiku divisjoni sõjateest Vabadussõjas¹⁰² ja J. Ivalo, kes paistis silma (peamiselt Maailmasõja) meresõjaliste operatsioonide analüüsimisega. Merekaubanduslikel teemadel oli agaraim kirjutaja leitnant Arthur Jürgenthal ja tehnilistel vanemleitnant Rudolf Prückkel. Meresportlikel teemadel kirjutasiid peamiselt Tallinna Jahtklubi liikmed, kelle seast oli vaieldamatult viljakaimaks autoriks kaptenmajor Mihkel Piigert. Suuresti just tänu Piigerti rohkearvulistele artiklitele kujutab Merendus endast ka olulist allikat 1930. aastate Eesti purjespordi ja jääpurjetamisega seotud sündmuste kajastamises.

1.8. Ajakirjas viidatud allikad

Merenduses viidatud materjalid võib jaotada keele alusel eestikeelseteks ja võõrkeelseteks. Viidatud trükised saab jagada mitteperioodilisteks (raamatud) ning perioodilisteks (ajakirjad ja ajalehed). Sisu põhjal on võimalik jaotada: sõjandusalasteks, merendusosalasteks ning muudeks väljaanneteks.

Eestikeelsete viidatud materjalide seas oli valdav tehnilise sisuga kirjan- dus (eelkõige õppe- ja käsiraamatud). Võõrkeelsete materjalide seas moodus- tasid enamuse sõjandusalased (eelkõige mereväelised) erialased ajakirjad. Suhteliselt palju kasutati tõlkematerjale rahvusvahelisest erialakirjandusest. Tõlkematerjalidel rajanes näiteks püsirubiik „Teateid välislaevastikest”, kuid avaldati ka palju välisautorite tööde refereeringuid. Ajakirja ilmumise jooksul on viidatud paljudele võõrkeelsetele perioodikaväljaannetele, mis jagunesid keelte alusel järgmiselt (sulgudes erinevate nimetuste arv): inglise (21), saksa (14), prantsuse (4), itaalia (3), soome (2), vene (2), hispaania (1), norra (1), rootsi (1) ja taani (1).¹⁰³ Enamus perioodika nimekirjas loetletud nimetustest on leidnud mainimist kas ainult ühel või mõnel üksikul korral.

Kuigi perioodika nimekiri on üsnagi pikk, on ajakirjas kasutatud püsiali- kate nimekiri suhteliselt ühtlane, ning selle moodustavad eelkõige suuremate

¹⁰² **Usin, J.** 1933. Kuidas sündis ja arenes Peipsi laevastiku divisjon. – Merendus, nr 6, lk 169–174; **J. U.** 1934a. Peipsi laevastiku divisjon Pihkva vallutamisel maikuu 1919.a. – Merendus, nr 1, lk 7–12; 1934b. Merendus, nr 2, lk 42–45; **J. U.** 1934c. Peipsi laevastiku divisjon Pihkva operatsioonis ja Murometsa lahing 13.oktoobril 1919.a. – 1934d. Merendus, nr 3, lk 86–90; Merendus, nr 4, lk 119–122.

¹⁰³ Ajakirjas viidatud allikate loendit vt Lisa 9.

mereriikide olulisemad sõjandusalased ja mereväelised väljaanded, mille seast kõige sagedamini on mainitud järgmisi nimetusi:

Inglis-keelsed	<i>The Journal of the Royal United Service Institutions</i> (Briti riigikaitse ja julgeolekupoliitika alane ajakiri; ilmub a-st 1857); <i>United States Naval Institute Proceedings</i> (USA mereväeline ajakiri; ilmub a-st 1875).
Itaalia-keelsed	<i>Rivista Marittima</i> (Itaalia mereväeline ajakiri; ilmub a-st 1868).
Prantsus-keelsed	<i>Le Yacht</i> (Prantsuse merendus- ja mereväeline ajakiri, täiendnimega <i>Journal de Marine</i>); ilmus a-tel 1878–1968); <i>La Revue Maritime</i> (Prantsuse mereväeline ajakiri; ilmus a-tel 1896–1971).
Saksa-keelsed	<i>Marine Rundschau</i> (Saksa merendus- ja mereväeline ajakiri, täiendnimega <i>Zeitschrift (ka Monatsschrift) für Seewesen</i> ; ilmus a-tel 1890–1989); <i>Militär Wochenblatt</i> (Saksa sõjandusajakiri; ilmus a-tel 1816–1942).
Vene-keelsed	<i>Morskoi sbornik</i> (Vene mereväeline ajakiri; ilmub a-st 1848).

Võõrkeelsete kasutatud materjalide puhul ei ole võimalik kindlalt väita, et kõik ajakirjas viidatud allikad olid autoritele või toimetuse liikmetele reaalselt kättesaadavad. Kuna enamasti mainitakse võõrkeelseid materjale rubriigis „Teateid välislaevastikest”, siis tundub olevat tõenäoline, et eestikeelse teksti autorid on kasutanud mõnes olulisemas võõrkeelses väljaandes ilmunud materjale, võttes sealt ühtlasi üle viidatud allika mainimise.

Merenduses kasutatud materjalid on oluliseks allikaks toleaegete mereväehvitseride erialase enesetäiendamise ja võõrkeeltes lugemuse kohta. Selgub, et uuriti eelkõige Maailmasõja kogemusi meresõja valdkonnas ning põhirõhk oli allveesõjapidamise (allveelaevade kasutamine ja allveetõrje), sh allveereelvastusega (torpeedod, miinid) seonduval. Esindatud on eesti-, inglise-, saksa-, vene- ja soomekeelsed trükised ning silma hakkab, et meresõjateooriat (Julian Stafford Corbett ja viitseadmiral Philip Howard Colomb) loeti vene keele vahendusel. Olulisim välisteave hangiti saksa-, inglise-, prantsus- ja venekeelsetest ajakirjadest. Selgub, et enimviidatutest kaks – *Marine Rundschau* ja *Le Yacht* – käsitlesid endid nii meresõjanduslike kui ka merendusajakirjadena. Tundub olevat tõenäoline, et just sellistel välismaistel eeskujudel põhines Eesti mereväehvitseride oma merendusajakirja idee ja formaat.

1.9. Ajakirja likvideerimine

Pärast Eesti annekteerimist Nõukogude Liidu poolt toimus 28. augustil 1940. aastal MOKi juhatuse koosolek, kus muuhulgas oli päevakorras ajakirja Merendus tegevuse lõpetamine ning millest võttis lisaks juhatuse esindajatele¹⁰⁴ osa ka Kogu likvideerimiskomisjon¹⁰⁵. Otsustati ajakiri likvideerida ning selle varad kanda Kogu arvele. MOK ise likvideeriti okupatsioonivõimude korraldusel 31. augustil 1940, kuid varade lõplik üleandmine kestis kuni detsembrini. Likvideerijad olid vastavasse komisjoni määratud mereväehvitserid ise, kes tegid oma tööd põhjalikult ja täpselt. Ajakiri Merendus, mille viimane number nägi trükivalgust 21. juunil 1940, loeti likvideerimiskomisjoni otsusega tagantjärele likvideerituks alates 8. oktoobrist 1940. Tellimuste ettemaks tuli soovijatele septembrikuu jooksul tagasi maksta. Neljale teenistusest lahkunud koguliikmele, sealhulgas ajakirja peatoimetajale R. Kokale otsustati annetada mälestusesemed. Ülejäänud lahkunud liikmetel kustutati mälestuseseme väärtuse ulatuses nende võlg Kogu laenu-hoiukassale.¹⁰⁶ 23. septembri seisuga oli Kogu hoiuarvel Tallinna Linnapangas 1127,99 krooni, Merenduse jooksval arvel 192,82 krooni ja hoiuarvel 2182,63 krooni. Likvideerimiskomisjon otsustas nimetatud summasid kasutada MOKi laenu-hoiukassale võlgu olevate liikmete rahaliste kohustuste kustutamiseks, sest tulenevalt liikmete ümberpaigutamisest madalapalgalisematele ametkohtadele või koguni tegevteenistusest vabastamisele võisid neid ees oodata majanduslikud raskused.¹⁰⁷ Võlglasi oli kokku 26 ja nende koondvõlg oli 4207 krooni.¹⁰⁸ MOKi likvideerimise komisjon otsustas oma lõppkoosolekul 16. detsembril 1940. aastal Kogu ja selle ürituste likvideerimise kohta protokollida järgmist:

¹⁰⁴ Juhatuse abiesimees kaptenmajor K. Linneberg, laekahoidja vanemleitnant Verner Väli, sekretär vanemleitnant Rudolf Rosimannus.

¹⁰⁵ Komisjoni esimees kaptenmajor Albert Lukas, liikmed kaptenmajor Johannes Roden ja vanemleitnant Alfred Pääbus. **Merejõudude juhataja käskkiri**, nr 243. 24.08.1940. – ERA.700.1.478, l 1. Oktoobris määrati komisjoni uueks koosseisuks esimees kaptenmajor Peeter Mei ning liikmeteks kaptenmajor Johannes Pals ja vanemleitnant Rudolf Rosimannus. **Merejõudude Baasi ülema käskkiri**, nr 94. 12.10.1940. – ERA. 700.1.478, l 10.

¹⁰⁶ **Mereväe Ohvitseride Kogu juhatuse koosoleku protokoll**. 28.08.1940. – ERA.700.1.469, l 7.

¹⁰⁷ **Mereväe Ohvitseride Kogu likvideerimiskomisjoni koosoleku protokoll**. 23.09.1940. – ERA.700.1.478, l 3.

¹⁰⁸ **Mereväe Ohvitseride Kogu likvideerimiskomisjoni koosoleku protokoll** lisa. 23.09.1940. – ERA.700.1.478, l 4.

Mereväe ohvitseride üritus: ajakiri „Merendus” lugeda likvideerituks arvates 08.10.1940.a. Kuna „Merenduse” arveraamatud ja kirjavahetus vastavate ametisikute äraoleku tõttu kiire ülekolimise puhul võeti üle PBL¹⁰⁹ võimude poolt, ja neid enam pärast sealt kätte saada võimalikuks ei osutunud, võeti komisjoni poolt „Merenduse” likvideerimise aluseks kogu endise juhatuse poolt esitatud „Merenduse” bilanss, seisuga 01.09.1940.a, kusjuures kassa ja jooksev arve said lõpetatud ülekandmise teel kassa-raamatusse „Merenduse” likvideerimise arvele.¹¹⁰

Uue võimu hinnang ajakirjale Merendus ja seal avaldatule oli hukkamõistev. Näiteks 1950. aastal arreteeritud kaptenmajor K. Linnebergile¹¹¹ esitatud süüdistus keelatud nõukogudevastase kirjanduse omamises ja levitamises tugines muuhulgas Merenduse numbritele, mis olid läbiotsimise käigus tema kodust leitud¹¹². Okupatsiooniperioodil olid raamatukogudes leiduvad Merenduse eksemplarid hoiustatud sarnaselt ülejäänud Eesti iseseisvusperioodil ilmunud perioodikaga erifondidesse, kuhu võimaldati juurdepääsu üksnes erilubade alusel.

2. Kirjutised merelisest riigikaitsest

2.1. Sõjandusteoreetilisi mõisteid

Riigikaitse on defineeritud kui *riikliku julgeoleku tagamine, riigi suveräänsuse kaitse; selleks rakendatavate riiklike abinõude süsteem*¹¹³. Meresõjaajaloolase ja Ameerika Ühendriikide meresõjakolledži ühendoperatsioonide professori Milan Vego järgi on **mereväepoliitika** kogum kõikidest riigi kõrgeimate poliitiliste ja mereväeliste juhtide poolt langetatud poliitilistest, diplomaatilisest, finantsilisest, sotsiaalsetest, aga ka puhtalt sõjalisest otsustest, mis avaldavad mõju riigi üldisele merenduslikule olukorrale, mereväe suurusele (sealhulgas laevastiku koosseisule ja personali arvukusele) ja merelise riigikaitse¹¹⁴ organisatsioonile. Vego selgitab, et erinevalt mereväestrateegiast on mereväepoliitika olulisel määral mõjutatud

¹⁰⁹ PBL – Punalipuline Balti Laevastik.

¹¹⁰ **Mereväe Ohvitseride Kogu likvideerimiskomisjoni lõppkoosoleku protokoll.** 16.12.1940. – ERA.700.1.477, 1 25.

¹¹¹ Kaptenmajor K. Linneberg oli endine Merenduses peatoimetaja ning mitmete ajakirjas avaldatud meresõjanduslike kirjutiste autor.

¹¹² **Sammaloo, P.** 2013. Kaptenmajor Kurt Linneberg. – Meremees, nr 2, lk 39.

¹¹³ **Eesti keele seletav sõnaraamat.** <http://www.eki.ee/dict/ekss/> Kasutatud 2.05.2014.

¹¹⁴ Originaalis *maritime forces*.

riigi sise poliitikast, kuid samas on üldteada, et riigi sise- ja välis poliitika on omavahel seotud. Mereväe suurus ja sõjalised võimekused sõltuvad peamiselt riigi tööstuslikust võimsusest, rahastamise suutlikkusest ning riigi poliitilise juhtkonna tahte olemasolust eraldada laevastiku laiendamiseks ja moderniseerimiseks ressursse. Vego järgi määratleb riigi välis poliitika mereväepoliitika välised raamid ning sise poliitilistest teguritest sõltub mereväepoliitika eesmärkide saavutamine.¹¹⁵

M. Vego mõtestab **mereväe strateegiana**¹¹⁶ merelisel tandril sõjalise jõu kasutamise kunsti, oskusi ja teadmisi, eesmärgiga saavutada sõjalise strateegia merelisi aspekte. Mereväe strateegia moodustab lahutamatu osa riigi kaitse strateegiast ja riiklikust sõjalisest strateegiast. Mereväe strateegia määratleb muuhulgas riiklikus sõjalises strateegias kehtestatud merelise keskkonnaga seotud strateegiliste eesmärkide saavutamiseks vajalikud eel-dused: baaside asukohtade valik, üleüldise meresõjapidamise kontseptsiooni väljaarendamine, primaarse ja sekundaarse tandri määramine, merelise jõu olemasolu vajaduse määramine erinevatel tandrritel.¹¹⁷

Meresõda on defineeritud kui *sõjalaevastiku (ja lennuväe) lahingu-tegevus merel ja rannikualal*.¹¹⁸ Sõjalise mõtte olemust uurinud J. Storr'i järgi on praktilise sõjategevuse seisukohalt oluline eristada omavahel *sõda* (ing *war*), mis tähendab riikidevahelist kollektiivset relvastatud vägivalda, ja *sõjapidamist* (ing *warfare*), mis tähendab riikidevahelise kollektiivse relvastatud vägivalda teostamist.¹¹⁹ Storr on seisukohal, et sõdade uurimine on peamiselt ajaloo-ga seotud valdkond, kuid sõjapidamine ja seeläbi ka sõjandusteooria on seotud eelkõige meetodite ja metodoloogia uurimisega¹²⁰. Käesolevas artiklis käsitletakse meresõjapidamisena meresõja teostamist.

Kuni 19. sajandini keskendus meresõjaline mõte sõja taktikalisele tasandile ehk laevastiku juhtimisele lahingus. Alates 19. sajandi lõpust hakati sõjategevust merel käsitlema üldisest sõjandusteooriast tulenevalt

¹¹⁵ Vego, M. 2003. Naval Strategy and Operations in Narrow Seas. Second, revised edition. – Naval policy and history No 5. London: Frank Cass Publishers, p. 2. [Edaspidi Vego 2003].

¹¹⁶ Kuigi Edward Luttwak nimetab mereväe strateegiat kui „ühe väeliigi strateegiat” nn ebastrateegiaks (Luttwak, E. 2006. Strateegia: sõja ja rahu loogika. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 196, 199–203), ei paku ta mingit alternatiivset keelendit selle kohta, mida Milan Vego argumenteeritult nimetab mereväe strateegiaks.

¹¹⁷ Vego 2003, p. 2.

¹¹⁸ Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (2.05.2014).

¹¹⁹ Storr, J. 2009. The Human Face of War. Foreword by Richard Holmes. Birmingham War Series. London, New York: Continuum, p. 7. [Edaspidi Storr 2009].

¹²⁰ Ibid, p. 8–9.

ka strateegilises ja poliitilises kontekstis. 20. sajandi alguseks väljakujunenud kontseptsiooni järgi oli iga mereväe peamiseks eesmärgiks haarata ja säilitada mereülemvõim¹²¹, mis tähendas ühe laevastiku absoluutset domineerimist merel. Briti meresõjateoreetik J. Corbett kirjutas Maailmasõja künnisel, et *meresõjapidamise eesmärk peab olema alati kas otseselt või kaudselt mereülemvõimu saavutamine või siis takistada selle saavutamist vaenlase poolt*¹²². Mereülemvõim tähendas Corbetti sõnul ei midagi muud kui mereliste ühenduste kontrollimist nii sõjalistel kui majanduslikel eesmärkidel¹²³. Corbetti hinnangul oli aga täieliku mereülemvõimu saavutamine keeruline, sest see varieerus erinevate tegurite tõttu (neist olulisimad ajalised ja ruumilised)¹²⁴. Tema ideede mõjul võeti kasutusele uus mõiste *mereala valdamine*¹²⁵, mis tähendab mereülemvõimu mingil konkreetsel ajavahe- mikul mingis konkreetses kohas¹²⁶. Mereülemvõim annab merejõududele vabaduse kasutada mereala oma huvides ja takistada vaenlasel selle hõivamist. Täieliku mereülemvõimu saavutamine on võimalik üksnes vastase merejõudude hävitamise või kõrvaldamisega.¹²⁷

Mereala valdamise takistamise¹²⁸ all mõistetakse *olukorda, kui üks osapooltest, olemata ise võimeline valdama mingit [määratud] mereala, takistab samal ajal teisel [osapoolel] sellesama mereala valdamist*¹²⁹. Mereala valdamise takistamine, mis ei sea eesmärgiks mereala valdamist, vaid seisneb üksnes vastase takistamises läbi asümmeetrilise kahju tekitamise, võib olla kas mereala valdamise alternatiiviks või siis mereala valdamise täienduseks. Mereala valdamise takistamine on eelistatud [kontseptsiooniks] eelkõige väiksematele kaitsele orienteeritud merevägedele, eriti kui nad peavad silmitsi seisma endast (märkimisväärselt) oluliselt tugevamate jõududega.¹³⁰

¹²¹ Ing *command of the sea*. **Vego** 2003, p. 110; **Till**, Geoffrey 2012. Merevõim: Teejuht 21. sajandisse. Teine väljaanne. Tallinn: Riigikaitse raamatukogu, lk 238–239. [Edaspidi **Till** 2012].

¹²² **Corbett, J.** 2004. Principles of Maritime Strategy. Mineola, New York: Dover Publications, Inc., p. 87. [Edaspidi **Corbett** 2004].

¹²³ Ibid, p. 90.

¹²⁴ Ibid, p. 102.

¹²⁵ **Till** 2012, lk 248–249; **Vego** 2003, p. 110.

¹²⁶ Allied Joint Publication – **AJP 3.1** (Inclusive Change 1). April 2004. Allied Joint Operations, p. 1–8. [Edaspidi **AJP 3.1**].

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ing *sea denial*.

¹²⁹ **AJP 3.1**, p. 1–8.

¹³⁰ **Till** 2012, lk 251.

J. Corbetti hinnangul tähendas kaitsetegevus meresõjas¹³¹ kas strateegilisel või taktikalisel tasandil otsustavate tegevuste vältimist eesmärgiga hoida oma laevastikku selleks puhuks, kui olukord on arenenud endale soodsamaks. Merejõudude seiskohalt oli oluline tagada, et otsest tegevust vältiv laevastik püsiks aktiivse ja tarmukana. Kõige paremini sobis sellist kaitsetegevust iseloomustama kontseptsioon *redulaevastikust*.¹³² M. Vego järgi mõistetakse *redulaevastikuna*¹³³ üht meresõjapidamise meetodit, mis seisneb nõrgema laevastiku teadlikus hoidumises otsesest lahingutegevusest endast tugevama vastasega eesmärgiga vältida oma jõudude hävitamist. Teadmine, et teise poole laevastik on jätkuvalt olemas ja valmis tegutsema, takistab tugevamal poolel mereala kasutamist oma eesmärkide saavutamiseks, sest tugevama jõud on seeläbi seotud nõrgema poole laevastiku otsimisega või siis peab olema valmis tõrjuma võimalikke ründeid.¹³⁴ Briti merendusajaloolane ning Londoni King's College'i emeriitprofessor Geoffrey Till toob esile mõned redulaevastikule iseloomulikud tegutsemisviisid: pideva kimbutamise ja eest lipsamise abil võetakse tugevamalt vastaselt võimalus oma üleoleku vilju täiel määral nautida; saavutada mereülemvõim kaudseid teid pidi ja vähemalt esialgu vältida lahingut. Selline lähenemine sobib sõjaliselt nõrgemale osapoolle, kes tavapärasel viisil mereülemvõimu saavutada või vaidlustada ei loodagi.¹³⁵

2.2. Kirjutisi mereväepoliitikast

Merendus alustas ilmumist 1933. aastal ehk siis, kui Euroopas ja kogu maailmas oli läbi saamas Esimesele maailmasõjale järgnenud ühiskondlikus ja majanduselus tasakaalutu, kuid rahvusvahelises suhetes ja sõjanduses stabiilne periood. Kogu ajakirja ilmumise perioodil toimus rahvusvahelistes suhetes ning välis- ja julgeolekupoliitikas pidev pingete eskaleerumine ning muutused suurriikidevahelistes jõuvahekordades, millega kaasnesid omakorda konfliktid (nt Hispaania kodusõda, Saksamaa piiride laienemine, Teine maailmasõda). Merenduses ilmunud kirjutiste põhjal selgub, et Eesti

¹³¹ Originaalis: *naval defence*.

¹³² Corbett 2004, pp. 213–214.

¹³³ Ingliseelse termini *fleet-in-being* eestikeelseks eelisterminiks soovitab Kaitseministeeriumi ametkondadevahelise sõjanduse ning julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminoloogiakomisjon *redulaevastik* (<http://mt.legaltext.ee/militerm/> Kasutatud 16.04.2014). G.Tilli tõlkija on eelistanud kasutada väljendit *laevastiku kohalolu*.

¹³⁴ Vego 2003, pp. 206–212.

¹³⁵ Till 2012, lk 282–283.

mereväehvitserid jälgisid tähelepanelikult maailmas toimuvad sündmusi ning analüüsisid nii poliitilisi arenguid kui nendega kaasnenud sõjalisi sündmusi.¹³⁶ Järgnevalt tutvustatakse olulisemaid ajakirjas ilmunud merendus- ja mereväepoliitikat¹³⁷ käsitlevaid seisukohti.

1934. aastal refereeris vanemleitnant J. Santpank välisajakirjanduses¹³⁸ avaldatud seisukohti merepoliitika olemuse üle, kus toodi ajaloolisi näiteid merepoliitika tõhusast ja mittetõhusast kasutamisest ning selgitati, milline peaks olema mereväe roll merepoliitika juures. Santpank tõi esile selge seose riigi huvide (välispoliitika, merepoliitika) ja nende teostamise vahendite (merejõud) vahel ning toonitas vajadust hoida merejõudusid kui laevastiku arendamise eest vastutajaid kursis arengutega poliitilisel tasandil.¹³⁹ J. Santpank leidis, et mereliste ühendusteede tagamine on Eestile ühtviisi eluliselt vajalik nii rahu- kui ka sõjaajal¹⁴⁰. Rahuajal sõltus sellest riigi väliskaubandus, millest 95% kulges meritsi, ning sõjaajal oleks väliskaubandusele lisanud ka välisabi saabumise tagamine. Santpanki hinnangul võis merejõudude ülesanded jaotada peamisteks – mereliste ühendusteede kasutamise kindlustamine ja pealinna kaitse merelt lähtuva ohu eest – ning kõrvalisteks – vaenlase merekaubanduse takistamine, luure- ja valveteenistus jt

¹³⁶ Väli, V. 1936. Londoni 1936. a merekokkulepe. – Merendus, nr 4, lk 175–160; Jürgenthal, A. 1935. Inglise-Saksa mereväekokkulepe ja Balti riigid. – Merendus, nr 4, lk 121–122; Santpank, J. 1937b. Ülevaade mereväe kokkulepetest pärast Maailmasõda. – Merendus, nr 6, lk 330–336; Israel, R. 1938. Inglise-Vene mereleping 1937.a. – Merendus, nr 1, lk 39–43; Santpank, J. 1938a. Vahemere probleem. – Merendus, nr 1, lk 5–10; 1938b, nr 2, lk 80–92; Santpank, J. 1938. Vahemere probleem ja „Anschluss“. – Merendus, nr 3, lk 121–123; Santpank, J. 1938. Hispaania kodusõda ajaloolisel taustal. – Merendus, nr 5, lk 137–143; Pääbus, A. 1938b. Balti meri üksikute riikide elus ja laevastiku soetamise põhialused. – Merendus, nr 6, lk 352–353; Vares, A. 1939. Ahvenamaa saarte relvastamine. – Merendus, nr 1, lk 37–40; Iv, 1939. Saksamaa möödunud septembri kavatsustest Läänemerel. – Merendus, nr 2, lk 79–81; Kokk, R. J. 1940a. Meresõjaline ülevaade 1939. aastast. – Merendus, nr 1, lk 11–23; Kokk, R. J. 1940b. Meresõjaline ülevaade. – Merendus, nr 3, lk 109–114; Pääbus, A. 1940. Praeguse sõja kui kurnamissõja sündmusi. – Merendus, nr 2, lk 55–58.

¹³⁷ Merenduse autorid kasutasid läbivalt väljendit *merepoliitika*, mistõttu ei ole võimalik igal üksikjuhtumil kindlaks teha, kas silmas peeti merenduspoliitikat (*maritime policy*) või mereväepoliitikat (*naval policy*). Seetõttu ei ole kirjutiste autorite seisukohtade selgitamisel muudetud nende endi poolt kasutatud väljendit, kuigi see on tänapäevaks mõistena iganenud.

¹³⁸ Kirjutisele on lisatud märkus: *Vabalt tõlgitud United States Naval Institute Proceedings 1934. a auhinnatud tööst.*

¹³⁹ J.S. 1934. Merepoliitika alused. – Merendus, nr 3, lk 65–67. [Edaspidi J. S. 1934].

¹⁴⁰ Sandbank, J. 1935. Meie merekaitse vajadus. – Merendus, nr 3, lk 76–79.

ülesanded.¹⁴¹ Mereteede olulisust Eesti riigi seisukohalt rõhutas Santpank veel 1940. aastal Merejõudude juhataja ametikohal olles¹⁴².

Kõige enam väärib mereväepoliitika teemadel sõnavõtjana esiletoomist vanemleitnant R. Kokk. Kui Santpank refereeris oma vastavateemalises kirjutises üksnes välisajakirjandust, siis Koka sulest pärineb Merenduse veergudel avaldatud ainus algupärane Eesti autori kirjutis merejõudude ja välispoliitika omavahelistest suhetest. See sisaldas ka tähelepanu väärivaid järeldusi Eesti kohta¹⁴³, mille paikapidavuses võis veenduda 1939. aasta septembris. Kokk osundas varem ilmunud kirjutisele¹⁴⁴ merepoliitika olemusest ja tõi 20. sajandi rahvusvahelistest suhetest esile mitmeid juhtumeid, kus välispoliitilised ettevõtmised on nurjunud, kuna poliitikud ei ole osanud õigesti kasutada riigi merejõudu ning ka vastupidise näite, kuidas Saksa maal oli õnnestunud oskusliku mereväepoliitikaga saavutada Türgi astumine keskriikide poolel Maailmasõtta.

Kokk järeldas, et kuigi on selge Eesti seisukoht mitte hakata kasutama oma merejõudusid välispoliitiliste aktsioonide korraldamiseks, tuleb Eestil siiski valmis olla selleks, et kaitsta oma erapooletust [teiste riikide] taoliste surveaktsioonide eest. Rahvusvaheliste konfliktide puhul, kus Eestit ei sunnita otseselt enesekaitsele asumata, soovitas Kokk lähtuda *relvastatud enesekaitse* printsiibist. Erilist tähelepanu tuli tema arvates pöörata mereliste konfliktidele: *Ma arvan, et neil juhtumel just eriline tähendus on meie merejõul. Välispoliitilise sundaktsiooni võimalused mere poolt on märksa suuremad kui maa poolt. Seepärast meie merejõu suurus ei ole ka välispoliitiliselt niivõrd tähtsusetu kui seda esialgu võiks arvata.*¹⁴⁵

R. Kokk avaldas edaspidi veel mitmeid ülevaateid mereväepoliitiliste arengute kohta nii üldisemas plaanis suurriikide vahel¹⁴⁶ kui ka Läänemere piirkonnas¹⁴⁷. 1938. aastal avaldas Kokk artikli „Eesti neutraalseks jäämise võimalustest sõja korral”, kus analüüsis tekkinud rahvusvahelist olukorda ning Läänemere-äärse väikeriigi võimalusi oma neutraalsust kaitsta. Kokk

¹⁴¹ Sandbank, J. 1933. Meie merejõudude sünnist, arengust ja ülesannetest. – Merendus, nr 6, lk 162.

¹⁴² J.S. 1940. Kindlustades mereteede kasutamise, kindlustame oma rahvale elamisvõimaluse. – Merendus, nr 2, lk 53–55.

¹⁴³ Kokk, R. 1934a. Merejõud välispoliitilise tegurina. – Merendus, nr 4, lk 97–100. [Edaspidi Kokk 1934a].

¹⁴⁴ J. S. 1934, lk 65–67.

¹⁴⁵ Kokk 1934a, lk 100.

¹⁴⁶ Kokk, R. 1934. Lähema tuleviku merepoliitilisi probleeme. – Merendus, nr 6, 178–183.

¹⁴⁷ Kokk, R. 1935. Märkmeld Balti mere merepoliitikast. – Merendus, nr 6, lk 187–188.

toonitas, et ka ajakiri Merendus oli oma alguspäevadest saadik rõhutanud erapooletuse säilitamist laevastiku ühe põhiülesandena ning kutsus aega viimata üles kaaluma võimalusi merejõudude suurendamiseks.¹⁴⁸

1939. aasta septembris (pärast Teise maailmasõja vallapääsemist) leidis R. Koka viis aastat varem tehtud järeldustest kinnitust tõsiasi, et suure tõenäosusega võivad Eesti neutraalsust ründavad välispoliitilised sundaktsioonid tabada mere, mitte maa poolt. Poola allveelaeva „Orzel” põgenemise juhtum ning Nõukogude Liidu poolt fabritseeritud tsiviillaevade „Metallist” ja „Pioneer” ründamised osutasid nendeks *välispoliitilisteks sundaktsioonideks*, mida hakati kasutama Eesti mõjutamisel neutraliteedist loobumiseks ja Nõukogude Liiduga vastastikuse abistamise pakti sõlmimiseks, mis osutus esimeseks oluliseks sammuks teel iseseisvuse kaotuseni 1940. aasta juunis.

Selle üle, kas R. Koka poolt soovitatud *relvastatud enesekaitse* printsiibi rakendamine oleks muutnud Eesti-vastase surve iseloomu, võib tagantjärele üksnes spekuloida. Tõenäoliselt oleks relvastatud kaitsel olnud siiski üksnes sümboolne mõju, sest Eesti ei olnud sõjaliselt tugev, ja mis kõige olulisem – riigil puudusid liitlased, kelle abi peale sõjalise konflikti korral loota.

1938. aastal ilmus leitnant Alfred Pääbuselt merekaitse aluseid käsitlev kirjutis, kus ta väitis, et iga riigi merejõud peavad kajastama riigi mereliste huvide iseloomu ja nende koosseis peab olema kooskõlas huvide kaitsmise vajadusega. Pääbus selgitas, et merejõudusid ei ole vaja selleks, et kaitsta mõnda üksikut geograafilist punkti rünnakute eest merelt, sest see punkt võib olla kergesti hävitatav õhust, vaid riigi huvid on märksa laiemad kui konkreetne punkt, mida pealegi võiks edukalt kaitsta mõni teine väeliik või siis koostöös teiste väeliikidega. Pääbus rõhutas, et merejõudude (st sõjalaevastiku ja merekindluste) ülesanded olid märksa laiemad:

- 1) mereliste ühendusteede tagamine (oluline polnud siinjuures mitte alaline, vaid üksnes vajadusepõhine mereülemvõim);
- 2) rannakaitse;
- 3) maavägede tiibade julgestamine, vastase tiibade pommitamine jt.

Eelmainitud ülesanded oleksid pidanud olema aluseks laevastiku ehitusprogrammile, mille alusel oleks teostunud edasised arengud ja laevahanked.¹⁴⁹

¹⁴⁸ **Kokk, R. J.** 1938. Meie neutraliteet ja selle kaitsmine merel. – Merendus, nr 5, lk 158–160.

¹⁴⁹ **Pääbus, A.** 1938. Balti meri üksikute riikide elus ja laevastiku soetamise põhialused. – Merendus, nr 6, lk 352–353.

Pääbus arendas oma ideid rannakaitse tõhustamise kohta edasi ja avaldas need kahes 1939. aastal avaldatud artiklis¹⁵⁰.

2.3. Merejõudude roll Eesti riigikaitstes

Ajakirja kõige esimeses numbris põlistas toonane Merejõudude juhataja mereväekapten Valentin Grenz mõningad seisukohad, mis ei muutunud või mida ei lükatud ümber hilisemate merelise riigikaitse ja mereväe rolli üle arutlenud autorite töödes:¹⁵¹

- 1) Eesti vajab merekaitset, sest oli mereriik (tema merepiir oli maismaa omast märkimisväärselt pikem; kaubalaevastik üha suurenes; majanduses oli olulisel kohal väliskaubandus, mis toimus valdavalt meritsi; meri oli riigile suur tuluallikas).
- 2) Merekaitse koosnes laevastikust, mere-, maa- ja õhujõududest, rannakindlustest ja miinitõketest. Merekaitse ülesandeks oli mereliste ühenduste kasutamise tagamine, ranniku kaitsmine vaenlase rünnakute eest ja dessanditõrje. Merekaitse nõudis väeliikide koostööd.
- 3) Eesti laevastik oli Vabadussõja ajal juhuslikult komplekteeritud, mistõttu ei olnud suuteline täitma talle pandud (või temalt oodatavat) rolli merekaitstes. Eesti vajab laevastikku, mis oleks olnud ehitatud just siinseid vajadusi ja võimalusi silmas pidades.
- 4) Tõhus riigikaitse tagab Eestile usutava sõjalise heidutuse ja riigi rahvusvahelise usaldusväärsuse.

Grenz pidi ajakirja veergudel ümber lükkama seisukohti, mille kohaselt suudaksid õhujõud asendada merejõudusid. Ta selgitas, et kuna Eestil on mereriigina oluline tagada oma mereliste ühenduste kasutamine, siis ainult lennuväega merelise vaenlase vastu tegutsedes on küll võimalik jagu saada pealvee-, kuid mitte allveelaevadest. Samuti teeks oma merejõudude puudumine tunduvalt lihtsamaks vaenlase merejõudude poolt rannikualade pommitamise ja meredessandi teostamise, sest õhujõudude vastu saadetakse samuti õhujõud ning vaenlase laevastikul oleksid vabad käed tegutsemiseks. Grenz rõhutas, et riigikaitstes parima tulemi saamiseks tuleks erinevaid sõjalisi võimekusi omavahel kombineerida, mitte asendada ühte teisega.¹⁵² Kuigi Grenz ise ei nimetanud, mis põhjustas taolise kirjutise avaldamise vajaduse,

¹⁵⁰ Pääbus, A. 1939. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõtudes. – Merendus, nr 2, lk 59–62; nr 3, lk 103–109.

¹⁵¹ Grenz, V. 1933b. Merekaitse küsimusi. – Merendus, nr 1, lk 6–7.

¹⁵² Grenz, V. 1933c. Kas mere- või õhujõud? – Merendus, nr 6, lk 153–154.

on 1934. aastal Sõduri veergudel toimunud vanemleitnant J. Santpanki ja lennuväelase major Voldemar Posti vahelist debatti¹⁵³ jälgides ilmne, et tegemist oli Eesti sõjaväes aktuaalse temaga¹⁵⁴.

Merelise riigikaitse ülesehituse ja laevastiku uuendamise vajaduste küsimuses võttis 1933. aastal jõuliselt sõna ka tookordne Merejõudude Staabi ülem kaptenleitnant V. Martson, kes esitas selge visiooni, kuidas peaks olema korraldatud Eesti mereline riigikaitse ning milliseid ülesandeid ja millise koosseisuga peaks laevastik olema suuteline täitma¹⁵⁵. Martson toonitas, et *meil leidub väga vähe inimesi ja ringkondi, kel on selge ettekujutus ja arusaamine meie rannakaitse tähtsusest ja vajadustest*¹⁵⁶. Tema hinnangul ei saanud tänu tugevale Briti laevastikule Eesti laiem avalikkus Vabadussõja ajal aru, et sõjaline oht ähvardas ka mere poolt, mistõttu puudus avalikkuse toetus tugeva rannakaitse olemasoluks ning ta nägi lahendusena ette avalikkuse seas igakülgse teavitustöö läbiviimist, kus selgitataks rannakaitse tähendust ja sellekohaste vahendite soetamise vajadust.

Martson juhtis tähelepanu, et Eesti rannakaitse esmane kaitsevõime enne võimalike liitlaste saabumist on märksa viletsam kui Lätil ja Soomel (kelle laevastikus olid juba toona allveelaevad). Peamise merelt lähtuva ohuna nägi ta rannikualade pommitamist vaenlase laevastiku peajõudude poolt. V. Martsoni hinnangul oleksid Eestil vastase lahingulaevade vastu võitlemiseks reaalsed võimalused üksnes allveelaevade olemasolul.

Rääkides dessanditõrjest, rõhutas Martson, et maavägi üksinda ei ole suuteline lisaks maarindele kaitsma ka Eesti pikka rannajoont ning et oluline on hävitada dessantüksused juba merel. Selle ülesande täitmiseks sobisid tema hinnangul Eestile kõige paremini torpeedodega varustatud kiirpaadid (lisades juurde nende ingliskeelse väljendi *Coastal Motor Boat – CMB*), mis edu saavutamiseks oleksid pidanud tegutsema üksnes öösiti ja halva ilmaga.

¹⁵³ 1934. aastal pidas vanemleitnant J. Santpank Sõduri veergudel maha väitluse major V. Postiga lennukite kasutamise rollist mere- ja rannakaitstes, mis oli üldse üks pikemaid tolles ajakirjas ilmunud mõttevahetusi erinevate autorite vahel (vt **Post**, V. 1934. Lennuk ranna- ja merekaitse relvana. – Sõdur, nr 35/36, lk 900–910; **Sandbank**, J. 1934. Vastuseks major V. Posti kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana”. – Sõdur, nr 39/40, lk 1003–1006; **Post**, V. 1934. Märkusi van.-leitnant J. Sandbank'i vastuse kohta kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana”. – Sõdur, nr 43, lk 1106–1109; **Sandbank**, J. 1934. Täiendav vastus major V. Posti kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana” ja minu vastuse peale toodud märkukstele. – Sõdur, nr 46/47, lk 1189–1192).

¹⁵⁴ Laev vs lennuk temaatikaga tehti Sõduris algust juba 1922. a (vt **Steinberg**, A. 1922. Mõnda sõjalaeva ja hüdroplaani ühistest ülesannetest. – Sõdur, nr 9, lk 4–6).

¹⁵⁵ **Martson**, V. 1933. Rannakaitse küsimusi. – Merendus, nr 2. lk 25–28.

¹⁵⁶ *Ibid*, lk 25.

Martson pidas kaheks Eesti vajadustele ja võimalustele sobivamaks laevatüübiks CMB-sid koos allveelaevadega, mida oleks saanud edukalt rakendada ka võimaliku blokaadi murdmiseks.

Teiste laevastikule vajalike sõjaliste võimekandjatena tõi ta esile luurelaevade¹⁵⁷ ja -lennukite, vahilaevade, mootor- ja suurtükipaate, miiniveeskjate ning -traalerite olemasolu. Rahuajal oleks pidanud laevastik koosnema üksnes allveelaevadest, CMB-dest, miiniveeskjatest luurelaevadest ja lennukitest, kusjuures eelisjärjekorras tuli soetada allveelaevad ja CMB-d. Kõik ülejäänud laevatüübid oleksid rahuajal reservis ja nad kuuluksid kaasamisele üksnes sõjaolukorras.

Rannakaitses kiirreageerimisvõime tagamiseks pidas Martson vajalikuks Soome eeskujul reservväelastega mehitatud merekaitseliidu moodustamist. Ta kritiseeris teravalt Eesti mereväe reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nimetades ebanormaalseks, et kaubalaevastiku juhtide asemel saavad reservohvitserideks ilma eelneva merealase hariduseta ja üksnes keskharidusnõude täitmise alusel valitud isikud.

Terava kriitika osaks sai ka merelise riigikaitse riiklik korraldatus. Piirivalve juurde eraldi laevastiku loomist nimetas Martson jõudude killustamiseks. Martson tõi esile, et merevägi saaks piirivalve ülesannetega hästi hakkama, pealegi oleks sellest olnud otseselt kasu laevastiku merepraktikale, kuna seni pidi sõjalaevastik erinevalt piirivalvest vahendite puudusel sageli sadamas viibima. Tõhusa rannakaitse korraldamiseks oleks tulnud kaitse-laevastikule anda juba rahuajal kõik riiklikud ülesanded merel, mis oleks taganud jõudude koondamise, kergendanuks kaitsekavade väljatöötamist, ning toonuks kulude kokkuhoiu.¹⁵⁸

Võib ilma liialdamata väita, et Martsoni 1933. aastal kirjapandu kehtib Eesti merelise riigikaitse riikliku korralduse osas ka rohkem kui 80 aastat hiljem, sest jätkuvalt valitseb merelises riigikaitses jõudude killustatus, merelised riiklikud ülesanded on jaotatud mitme ministeeriumi ja nende valitsemisalas oleva laevastiku vahel¹⁵⁹. Samaks on jäänud ka probleem merelise riigikaitse olulisuse ja selle arendamisega seotud vajaduste mõistmisel laiemal avalikkuse seas.

¹⁵⁷ Martson ei selgitanud, mida ta pidas silmas väljendiga *luurelaevad*.

¹⁵⁸ **Martson, V.** 1933. Rannakaitse küsimusi. – Merendus, nr 2, lk 28.

¹⁵⁹ Eesti tänapäevaste merendusega seotud probleemide kohta vt **Laanemets, O.** 2014. Eesti merejõudude ülesannete analüüs ja sellest tulenevad laevatüübid. Magistritöö. Tallinn, lk 7–10. [Edaspidi **Laanemets** 2014].

Põhjalikult esitles 1939. aasta alguses oma seisukohti väeliikide koostööst merepiiri kaitsmisel leitnant Karl Iman, kelle hinnangul ei olnud riigi rahalistest võimalustest tulenevalt mõeldav rajada sellist mereväge, mis oleks tulnud iseseisvalt, ilma teiste väeliikide abita toime merelise riigikaitse ülesannete ja meresõjaliste operatsioonide teostamisega. Ta oli seisukohal, et merepiiri kaitsmisest peavad osa võtma kõik väeliigid¹⁶⁰, ning määrava tähtsusega oli seejuures nende omavahelise koostöö suutlikkus ja tsentraliseeritud juhtimise võimekus. Kõik see nõudis osapooltelt teineteise sõjaliste võimekuste tundmist ning vältida tuli kellegi ala- või ülehindamist ühiste eesmärkide saavutamisel.¹⁶¹

Eraldi peab mainima veel merekaitseliiduga seonduvat. Eelkõige paistab silma tõsiasi, et merekaitseliidu temaatikat kajastati väga vähe. Kõige rohkem kirjutati sellest 1933–34¹⁶² ehk Kaitseliidu mereüksuste loomise perioodil ning merejõududel võis olla antud protsessi käivitamisel initsiatiiv, nagu võib aimata R. Koka poolt 1933. aastal Merejõudude Staabis peetud merekaitseliidu võimalikkuse teemal peetud ettekande tekstist, mis lühendatud kujul avaldati Merenduses.¹⁶³ 1934. aastal käis leitnant Boris Petrov (Palango) välja isegi rannakaitseliidu asutamise idee.¹⁶⁴

Uuesti leidis merekaitseliit seoses riigikaitse arendamisega käsitlemist alles 1939. aastal, kui vanemleitnant Eduard Jaanson tegi ettepaneku mere-nõukogu moodustamiseks, kuhu oleksid kuulunud nii Merejõudude, merekaitseliidu, Veeteede Talituse, piirivalve, majandusministeeriumi kui ka laevaomanike esindajad. Tegemist oli totaalkaitse põhimõtetest lähtuva ettepanekuga kasutada riigikaitseks kõiki olemasolevaid vahendeid ja võimalusi. Merenõukogu oleks hakanud koondama riigikaitse, merenduse ja laevanduse valdkondade esindajaid, selle eesotsas oleks seisnud merejõudude juhataja ning nõukogu oleks moodustanud riigikaitse nõukogu juures omaette osakonna. Merenõukogu pädevusse oleks kuulunud kõikide olulisemate riiklike mereliste küsimuste kooskõlastamine ja riigikaitse nõukogu nõustamine merelise riigikaitse alal.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Iman nimetas väeliikidena *mereväge, rannakindlusi, õhujõude ja maaväge*.

¹⁶¹ **Iman, K.** 1939. Väeliikide koostööst riigi merepiiride kaitsel. – Merendus, nr 1, lk 9–14.

¹⁶² **Martson, V.** 1933. Rannakaitse küsimusi. – Merendus, nr 2, lk 25–28; **Gildeman, R.** 1934. Merekaitseliidu aastategevuse ülevaade. – Merendus, nr 4, lk 107–110.

¹⁶³ **Kokk, R.** 1933. Merekaitseliidu asutamise võimalusi. – Merendus, nr 3, lk 59–64.

¹⁶⁴ **Petrov, B.** 1934. Meie ida-ranniku kaitseprobleeme. – Merendus, nr 1, lk 12–16.

¹⁶⁵ **Jaanson, Ed.** 1939. Arutlus „Merenõukogu” vajadusest. – Merendus, nr 4, lk 149–153.

2.4. Laevastiku uuendamine

Kuigi 1933. aasta lõpul oli Riigikogu võtnud vastu seaduse, millega määrati krediit sõjalaevastiku uuendamiseks ning paika oli pandud ka uute, soetamisele tulevate üksuste tüübid – need pidid olema allveelaevad, väikesed torpeedopaadid ja miiniveeskjad¹⁶⁶ –, siis laevastiku uuendamise teema Merenduse veergudel mitte ei vaibunud, vaid sai pigem hoogu juurde.

J. Santpank oli seisukohal, et laevastiku uuendamiseks oli hädatarvilik selle vajaduse teadvustamine ühiskonnas ja kodanike toetuse saavutamise¹⁶⁷. Santpanki sulest pärinesid mitmed kirjutised, kus ta selgitas ja põhjendas laevastiku uuendamise vajalikkust¹⁶⁸. Santpank oli esimene, kes kirjutas Merenduses allveelaevadest ja võib öelda, et tal õnnestus 1933. aastal sõnastada kontseptuaalsed põhialused, millele tuginedes Eesti üldse peaks seda relvasüsteemi omama. Santpank osundas, et *Eesti oludes on allveelaeva püüdnud tema olemasolu*¹⁶⁹, seega aitab allveelaevade omamine märkimisväärselt tõsta riigile vajaliku sõjalise heidutuse usutavust. Ta tõi esile peamised ülesanded, milliseid see *vaesemehe relv* peaks sõjaolukorras täitma:

- 1) mereliste ühenduste kasutamise tagamine (takistada vaenlasel blokaadi teostamist, rünnates selleks vastase jõudusid), ning kasutades kerge jõudude (hävitajad ja kiired [torpeedo]laevad) vastu tegutsemisel miine ja peajõudude vastu torpeedosid;
- 2) rannakaitse toetamine: a) rünnata Tallinna mere poolt pommitavaid merejõude, mis asuvad väljaspool merekindluste suurtükkide laskeulatust); b) nurjata vaenlase meredessantoperatsioon, rünnates dessantlaevastikku juba ülesõidu ajal ja enne kui vastane jõuab oma ründejõud maale paisata;
- 3) vastase merekaubanduse tõkestamine (tegutsemispiirkond ainult Soome laht; kaubalaevade asemel rünnata saatelaevu);
- 4) vaenlase [sõja]laevade hävitamine miinide ja torpeedodega;
- 5) luure- ja valveteenistus;
- 6) miiniveeskamisoperatsioonid.

¹⁶⁶ Grenz, V. 1934. Mõtteid mereväe XVI aastapäeva puhul. – Merendus, nr 6, lk 170; Laevastiku ülesehitamise ümber. – Vaba Maa, 21.12.1933, nr 299, lk 3.

¹⁶⁷ Sandbank, J. 1935. Meie merekaitse vajadus. – Merendus, nr 3, lk 76–79.

¹⁶⁸ Sandbank, J. 1933. Arutlusi „MTP”-de kasutamisest Eesti oludes. – Merendus, nr 2, lk 28–31; Sandbank, J. 1933. Eesti allveelaev. – Merendus, nr 4, lk 96–99; Sandbank, J. 1933. Meie merejõudude sünnist, arengust ja ülesannetest. – Merendus, nr 6, lk 159–165; J.S. 1940. Kindlustades mereteede kasutamise, kindlustame oma rahvale elamisvõimaluse. – Merendus, nr 2, lk 53–55.

¹⁶⁹ Sandbank, J. 1933. Eesti allveelaev. – Merendus, nr 4, lk 96–99.

Santpank analüüsis ka mainitud ülesannetega toimetulemiseks vajalikke omadusi, mida oleks tulnud allveelaevade soetamise juures arvesse võtta – kiirus, tegevusraadius, sukeldumissügavus, relvastus.¹⁷⁰ Tema hinnangul oleks pidanud Eesti soetama vähemalt kolm allveelaeva.¹⁷¹

Laevastiku uuendamise vajadus tundus Merenduses avaldatud kirjutiste põhjal olevat aastatel 1933–36 mereväes laialt levinud ja üldtunnustatud seisukoht. Sel teemal avaldasid arvamust veel vanemleitnandid Verner Vellig (Väli), R. Kokk ja J. Ivalo ning kaptenmajor Nikolai Valge.¹⁷² Seda, et huvi mootortorpeedopaatide (edaspidi MTP) soetamise vastu ei kuulunud üksnes üksikute erialase mõttetööga tegelevate ohvitseride pärusmaale, vaid leidis kõlapinda ka teiste mereväelaste seas, kinnitab instruktor A. Arnemanni 1936. aastal avaldatud kirjutis MTP-de soetamisest Suurbritannias¹⁷³. Pärast allveelaevade hanke reaalsuseks saamist 1937. aastal vähenes laevastiku uuendamise teemaliste kirjutiste arv. Selguse huvides on oluline märkida, et laevastiku uuendamine just MTP-de ja allveelaevadega ei olnud mitte Merenduse ringkondades tekkinud idee, vaid tegemist oli juba 1920. aastate esimesel poolel alanud protsessiga. 1933. aastal soovitas nimetatud laevatüüpide hankimist Riigikaitse Nõukogu ja nende ostmist toetasid nii Riigikogu V koosseis kui ka valitsus.¹⁷⁴

Pideva merelisest riigikaitsest ja laevastiku uuendamisest kirjutamise kohta arvas kaptenmajor Santpank 1939. aasta alguses: *On kuni tüütuseni kirjutatud ja kõneldud meie merekaitse, eriti meie laevastiku ülesandeist üldisel riigikaitisel. On jälle ja jälle toonitatud meie laevastiku uuendamise ja täiendamise vajadust. Eriti on seda tehtud „Merenduse” veergudel.*¹⁷⁵ Ta tõdes, et laevastiku uuendamisel olid suurimaks takistuseks riigi piiratud

¹⁷⁰ 1934. aastal määrati J. Santpank hangitavate allveelaevade allvee taktikalisi omadusi hindava komisjoni liikmeks. Komisjon soovitas suuremat ja eelmainitud ülesannete täitmisel võimekamat laeva kui Santpank oma artiklis. (Kokk 2006, lk 28–31).

¹⁷¹ Sandbank, J. 1933. Eesti allveelaev. – Merendus, nr 4, lk 96–99.

¹⁷² Vellig, V. 1933. Mõningaid allveelaevade kasutamisevõimalusi tulevikusõjas. – Merendus, nr 4, lk 100–104; Kokk, R. 1935. Märkmeid Balti mere merepoliitikast. – Merendus, nr 6, lk 187–188; Iv. 1935a. Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga. – Merendus, nr 1, lk 9–10; Iv. 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 45–48; Ivalo, J. 1936. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 95–97; Valge, N. 1936. Kas tänapäeva MTP on kohane kasutamiseks meie oludes? – Merendus, nr 5, lk 170–173.

¹⁷³ Arnemann, A. 1936. Uued MTP-d Briti mereväes. – Merendus, nr 6, lk 227–228.

¹⁷⁴ R. Kokk selgitab olulisemaid tegureid ja asjaolusid allveelaevade hanke aastatepikkuses ettevalmistusprotsessis ning Allveelaevade Sihtkapitali kogutud vahendite kasutamisest. (Kokk 2006, lk 13–27).

¹⁷⁵ Santpank, J. 1939. Kõik riigile kuuluvad laevad meie merekaitse töösse. – Merendus, nr 1, lk 5.

finantsvahendid ning analüüsis, kuidas oleks võimalik sõjalist võimekust tõsta, ilma et sellega kaasneks täiendavate ressursside kaasamise vajadust. Santpank võrdles Nõukogude Liidu, Soome ja Ameerika Ühendriikide mereväe ja piirivalve laevastike võimekusi ning jõudis järeldusele, et kuigi sarnaselt Eestiga oli vaadeldud riikides riigikaitsele ja piirivalvamise ülesanded eraldiseisvate organisatsioonide alluvuses, siis erinevalt Eestist oli teiste vaatlusaluste riikide piirivalvelaevadel sõjalisi võimekusi ning nende rakendamine sõjaliste ülesannete täitmisel oli seetõttu reaalselt teostatav. Tema hinnangul oleks piirivalvele sobinud kõige paremini sõjalaevad ning ka Veeteede Talituse ülesannete täitmisega oleksid sõjalaevad hakkama saanud.

Santpank tegi ettepaneku, et Eesti võiks hankida Veeteede Talituse ja piirivalve ülesannete täitmiseks sõjalaevad, millega oleks kaasnenum sõjalaevastiku ja üldise riigikaitse märkimisväärne tugevdamine. Ta toonitas, et kuigi Veeteede Talituse laevade juures oli arvestatud riigikaitseliste vajadustega, oli see saanud võimalikuks üksnes tänu hetkel ametikohal oleva direktori¹⁷⁶ isiklikule merekaitsealasele huvile ja vastutulelikkusele.

Santpank oli seisukohal, et kuigi kõik riigilaevastiku laevad peaksid olema eelkõige sõjaliste ülesannete täitmiseks sobivad ning omama kindlaid sõjalisi võimekusi, siis nende allutamist Merejõududele rahuajal pidas ta vajalikuks üksnes siis, kui see osutub rahalise kokkuhoiu seisukohalt otstarbekaks. Oluliseks pidas ta mereväeohvitseride praktiseerimist teistes riigilaevastikes, mis oli vajalik Eesti mereala paremaks tundmaõppimiseks. Santpanki hinnangul oli kõigi riigile kuuluvate laevastike riigikaitsele tõhusaks kaasamiseks vajalik vastav otsus riigivõimu tasandil.¹⁷⁷

3. Kirjutised meresõjast ja meresõjapidamisest

Merelise riigikaitse teemadel kirjutanud Merenduse autorite valdava seisukoha järgi oli Eesti merejõudude eesmärk tegeleda rannakaitsega ja tagada mereliste ühenduste kasutamine. Seetõttu kajastasid ja käsitlesid mereväeohvitserid Merenduses ülekaalukalt enim rannakaitse valdkonda meresõjas ja meresõjapidamisest.

¹⁷⁶ Veeteede Talituse direktor oli Eduard Avik. Vabadussõja ajal mereväes insenermehaanik, vanemleitnant. Kaitseliidu Tallinna Sadama malevkonna pealik.

¹⁷⁷ **Santpank, J.** 1939. Kõik riigile kuuluvad laevad meie merekaitse töösse. – Merendus, nr 1, lk 5–9.

3.1. Rannakaitse mõistest

Merenduses avaldatud mõtete analüüsimist ei tee kergemaks ühtse terminoloogia puudumine autorite sõnakasutuses. G. Till nimetab rannakaitset, mille tegevuskeskkond on eelkõige rannikuveed ja sellega piirnevad maismaalad, alternatiivstrateegiaks nn päris-mereväestrateegiale, mis keskendub peamiselt sõjategevusele avamerel.¹⁷⁸ 1936. aastal ilmunud Eesti Entsüklopeedia vastavas artiklis oli rannakaitse defineeritud kui *sõjaline kaitse kallaletungide vastu merelt s.o. vaenuliste sõjalaevastikkude ja dessantide vastu, r-e moodustavad vastavad laevastikud, ranna- e. merekindlused, rannapatareid, mere mineerimine ja r-ks määratud maa- ja lennuväe osad*.¹⁷⁹

Probleeme tekitab kirjutiste autorite poolt väljendi *merekaitse* kasutamine, mille definitsiooni ei ole õnnestunud leida ühestki kasutatud allikast. Autorid kasutasid väljendit *merekaitse* nii *rannakaitsega* samatähenduslikult¹⁸⁰, kui ka *rannakaitse* vastandina¹⁸¹. Samas kasutati nii *rannakaitset* kui ka *merekaitset* kogu *merelise riigikaitse* üldnimetusena¹⁸². Võttes arvesse Eesti ja Soome tihedat, kuid salajas hoitud mereväelist koostööd 1930. aastatel¹⁸³, võib pidada tõenäoliseks, et *merekaitse* puhul on tegemist tol aja järgul soome keelest (*meripuolustus*) laenatud väljendiga. Tänapäeval võib *merekaitset* käsitleda *kõiki tegevusi merel, mille eesmärgiks on kindlustada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus*¹⁸⁴.

Kuna mõlema väljendi kasutamine on ka tänapäeval eesti keeles juhuslik ning selle tähendus sõltub eelkõige konkreetsest kasutajast ja kasutamise kontekstist, võimaldades seeläbi subjektiivsete tõlgenduste tekke, siis on vajalik luua selge(m) raamistik, kuidas väljendeid *rannakaitse* ja *merekaitse* käsitleda. Merenduses avaldatud kirjutiste sisu põhjal võib kokkuvõtvalt väita, et nii *rannakaitset* kui ka *merekaitset*¹⁸⁵ oli kaks paralleelselt käibinud

¹⁷⁸ Till 2012, lk 125, 129.

¹⁷⁹ Eesti Entsüklopeedia, VII kd. 1936. Tartu: Loodus, lk 22.

¹⁸⁰ Näiteks: Grenz, V. 1933b; Mere, V. 1938. Meie merekaitse suundadest. – Merendus, nr 6, lk 304–305; Santpank, J. 1939. Kõik riigile kuuluvad laevad meie merekaitse töösse. – Merendus, nr 1, lk 5–9.

¹⁸¹ Roosimannus, R. 1938. Millistel põhimõtetel peaksime teostama oma merejõudude ülesehitamist. – Merendus, nr 1, lk 2–4.

¹⁸² Näiteks: Grenz, V. 1934. Mõtteid mereväe XVI aastapäeva puhul – Merendus, nr 6, lk 170; Martson, V. 1933. Rannakaitse küsimusi. – Merendus, nr 2, lk 25–28.

¹⁸³ Leskinen, J. 2000. Vendade riigisaladus. Tallinn: Sinisukk.

¹⁸⁴ Laanemets 2014, lk 5.

¹⁸⁵ Erandi kohta vt p 3.5. Mere vaba kasutamine.

tähendust: 1) merelise riigikaitse üldnimetus; 2) rannakaitse kitsamas tähenduses selliselt, nagu see oli eespool defineeritud.¹⁸⁶

Rannakaitse ja merekaitse mõistete omavaheline täpsem eristamine ja tõlgendamine vajab siiski edasist täiendavat uurimist. J. Santpank on kasutanud rannakaitse asemel ka väljendit *rannikukaitse*, kuid tegemist oli üksikjuhtumiga ning mingit sisulist kõrvalekallet eeltoodud seisukohtadest selles ei avaldunud¹⁸⁷.

3.2. Rannakaitse geopoliitilisest ja -strateegilisest seisukohast

Kaptenmajor J. Santpank ja vanemleitnant R. Kokk olid Merenduse autorite seast ainsad, kes lähenesid rannakaitsele mitte ainult Eesti keskselt, vaid hindasid selle juures ka regionaalseid geopoliitilisi ja -strateegilisi tegureid. Geograafia ja geopoliitikaga arvestamise olulisusest rannakaitse/merekaitse kirjutasi põgusalt ka Johannes Ivalo ja Rudolf Rosimannus.¹⁸⁸

J. Santpank rõhutas geograafilise asukoha kasutamist merekaitse¹⁸⁹ arendamisel. Tähtsad oluksid Soome lahe ja Riia lahe sulgemise võimalused ning Lääne-Eesti saarestiku valdamine, samuti Eesti merelise geograafia eripärade tundmine ja ärakasutamine. Santpanki hinnangul ei olnud kohalike olude oskuslikul ärakasutamisel vajalik arvuliselt suure laevastiku olemasolu.¹⁹⁰

R. Kokk järeldas 1935. aastal Saksamaa ja Nõukogude Liidu merelise võimsuse kasvu analüüsid, et tõenäoliselt loovad mõlemad suurriigid endale täisvõimekustega laevastikud, mille abil hakatakse ellu viima ofensiivset mereväepoliitikat. Ülejäänud riigid keskenduvad seevastu defensiivsele mereväepoliitikale, mille peamisteks eesmärkideks oleks üksnes oma merekaubanduse ja ranniku kaitse. Koka hinnangul suurenes seetõttu vajadus Eestile kuuluvate, kuid Läänemere hegemooniat taotlema hakkavate suurriikide seisukohalt strateegiliselt oluliste geograafiliste punktide – Lääne-Eesti saarestiku, Naissaare ja Aegna – merelise kaitse tõhustamiseks.¹⁹¹

¹⁸⁶ Sisuliselt samasuguses tähenduses on väljendeid rannakaitse ja merekaitse kasutanud ka Johan Pitka (vt Laevastiku ülesehitamise ümber. – Vaba Maa, 21.12.1933, nr 299, lk 3).

¹⁸⁷ **Sandbank, J.** 1933. Arutlusi „MTP“-de kasutamisest Eesti oludes. – Merendus, nr 2, lk 28.

¹⁸⁸ **Ivalo, J.** 1936a. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 97; **Roosimannus, R.** 1938. Millistel põhimõtetel peaksime teostama oma merejõudude ülesehitamist. – Merendus, nr 1, lk 4.

¹⁸⁹ Siin ja edaspidi on kasutatud autori enda väljendit.

¹⁹⁰ **Sandbank, J.** 1935. Meie merekaitse vajadus. – Merendus, nr 3, lk 76–79.

¹⁹¹ **Kokk, R.** 1935. Märkmeid Balti mere merepoliitikast. – Merendus, nr 6, lk 187–188.

Ei saa välistada, et Kokka võisid Eesti saarte sõjalisest seisukohast hindamisel mõjutada Santpanki mõnevõrra varasemad sellekohased arvamused¹⁹².

1937. aastal avaldati kokkuvõte Santpanki samal aastal Soome Kõrge-
mas Sõjakoolis kirjutatud lõputöö Lääne-Eesti saarestiku¹⁹³ meresõjalisest tähtsusest, kus ta oli arendanud edasi oma paari aasta taguseid mõtteid selle piirkonna geostrateegilisest tähendusest. Santpank uuris, millist strateegilist tähtsust omab see Eestile kuuluv saarestik kõikide Läänemere äärsete riikide, kuid eelkõige Nõukogude Liidu, Saksamaa, Rootsi, Soome ja Eesti seisukohalt. Autori hinnangul oli tegemist sõjalises mõttes kogu regiooni mastaabis ülimalt olulise piirkonnaga, mistõttu *Eesti on sunnitud muutma saarestiku nii sõpradele kui ka vaenlastele raskesti kättesaadavaks*.¹⁹⁴

3.3. Aktiivne rannakaitse ja väikesõja kontseptsioon

Vastukaaluks Nõukogude Liidu ja Saksamaa võimalikule omavahelisele eesootavale võitlusele hegemoonia pärast Läänemerel ennustas R. Kokk teiste sama regiooni riikide keskendumist defensiivsele mereväepoliitikale, mille peamiseks eesmärkideks oleks olnud üksnes oma merekaubanduse ja ranniku kaitse¹⁹⁵. Tema hinnangul oli aktiivse rannakaitse teostamiseks määravad kaks omadust: 1) kiirus, mis kompenseerib üksuste vähesuse, tagab [taktikalise] üllatusmomendi ja võimaldab vajadusel taanduda ülekaaluka vastase eest¹⁹⁶; 2) relvastus, millega oleks võimalik ohustada vastast (Eesti võimalustest tulenevalt oleks sobinud selliseks relvaks üksnes torpedo)¹⁹⁷.

Kokk tõi esile mõned olulised printsiibid, millest Eesti laevastik peaks meresõjas lähtuma:

¹⁹² Nõukogude Liidu seisukohale, et Läänemerel ülemvõimu saavutamise eelduseks oli *Soome lahe ja Eesti saarestiku merekitsuse täielik valitsemine*, oli Sõduris juhitud tähelepanu juba 1923. a. (M. 1923. Kuidas Nõukogude Wene hindab Baltimere ja ta laevastiku tähtsust. – Sõdur, nr 11, lk 1–2).

¹⁹³ Santpank kasutas ise nimetust *Eesti Läänemere saarestik*.

¹⁹⁴ **Santpank, J.** 1937. Eesti Läänemere saarestiku meresõjaline tähtsus. – Merendus, nr 6, lk 278–284.

¹⁹⁵ **Kokk, R.** 1935. Märkmeid Balti mere merepoliitikast. – Merendus, nr 6, lk 187.

¹⁹⁶ Lennuväelane major V. Post rõhutas samuti aktiivse kaitse olulisust nii rannakaitsetes kui ka sõjapidamisel üleüldse, nimetades liikuvat ja viimse võimaluseni aktiivset kaitset koguni *meie sõjalise doktriini põhialuseks*. **Post, V.** 1934b. Märkusi van.-leitnant J. Sandbank'i vastuse kohta kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana”. – Sõdur, nr 43, lk 1106.

¹⁹⁷ **Kokk, R.** 1935. Märkmeid Balti mere merepoliitikast. – Merendus, nr 6, lk 188.

- 1) mereülemvõim ei ole eesmärk omaette;
- 2) vältida otsest kokkupõrget vastasega;
- 3) aktiivne rannakaitse, mida iseloomustab tihe koostöö merekindlustega;
- 4) tihe kontakt lennuväega;
- 5) kiirete aktiivüksuste (MTP-d) kasutamine paralleelselt allveelaevade ja miini-veeskjatega;
- 6) miiniväljade kasutamine;
- 7) üksuste juhtide väga hea meretandri tundmine ning suutlikkus tegutseda rasketes ilmastikutingimustes (torm, halb ja piiratud nähtavus).¹⁹⁸

Meresõjateooria seisukohalt on R. Koka *aktiivse rannakaitse* nimetuse alla koondatud seisukohtade puhul täheldatav selge Corbetti mõju (mereülemvõim ei ole eesmärk omaette). Mereala valdamise asemel on Kokk pidanud tõenäoliselt silmas mereala valdamise takistamist. Samuti on võimalik täheldada redulaevastikule iseloomulikke meetodeid (vastase otsese kokkupõrke vältimine).

Aktiivse rannakaitse ideestikule sarnaseid, kuid põhjalikumalt argumenteeritud mõtteid avaldas Merenduse veergudel vanemleitnant J. Ivalo, keda võib pidada kõige süvenenumalt Eesti mereväele sobiva sõjapidamisviisi mõtestamisega tegelenud autoriks. Kuigi ta ei koondanud kunagi kõiki oma vaadeldavaid mõtteavaldusi ühte kirjutisse, siis uurimistöös käsitletakse neid tervikuna, mille kohta kasutatakse koondnimetust *väikesõja kontseptsioon*.¹⁹⁹

Eesti sõjalaevastikku iseloomustas Ivalo Vabadussõja käigus juhuslikult kujunenuna. Tema hinnangul ei vastanud laevastiku olemasolevad üksused Eesti rannakaitse vajadustele, kuid sellegipoolest olid nad osutunud vajalikeks platvormideks kollektiivse väljaõppega alustamiseks ja hiljem saavutatud väljaõppetase alalhoidmiseks. Ivalo rõhutas, et Maailmasõja põhjalikud õppetunnid ja kiire areng meresõjanduses kohustavad meid võtma seniseid põhimõtteid merepiiri kaitse alal teatud parandustega.²⁰⁰ Ivalo oli kriitiline Eesti laevastiku väljaõppe ja seal rakendatud taktika osas, rõhutades selle juures originaalsuse puudumist. Ta kirjutas: *Oleks asjata loota, et väiksem laevastik saavutaks päeval hea nähtavuse korral, kasutades samasugust taktikat, kuid omades nõrgemat relvastust, edu endast*

¹⁹⁸ Ibid, lk 188. Autor kasutas väljendit *merevalitsemine*.

¹⁹⁹ Väikesõja kontseptsiooni analüüsi sõjalise doktriini seisukohast vt Laanetu, L. 2014b. Väikesõja kontseptsioon – kas Eesti esimene meresõjaline doktriin? – Sõdur, nr 4, lk 42–47.

²⁰⁰ Iv. 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 45.

*tugevama vastase suhtes*²⁰¹. Seetõttu oli oluline, et tuginedes Eesti olukorrale ja olemasolevatele võimalustele määratletaks ära, millises kitsamas suunas tuleks hakata edaspidi laevastiku tegevust suunama ja intensiivistama.

Ivalo põhjendas, et maailmasõjas paisati segamini senised teooriad edu saavutamises meresõjas. Ühemõõtmeline lahinguruum, kus võit merelise vastase üle saavutati otsustava merelahingu või blokaadiga, oli pöördumatult minevikku kadunud, sest meresõja keskkond oli muutunud kolmemõõtmeliseks.²⁰² Ivalo jõudis järeldusele, et muutunud olukorras, väikese riigi seisukohalt vaadates, võiks meid huvitada vaid väikesõda merel ja seda ka tulevikus. Ivalo selgitas, et väljend *väikesõda* näitabvälismaisest erialakirjandusest laenatud terminit (ingl *small war*, sks *der Kleinkrieg*, pr *petite guerre*) ning pakkus välja definitsiooni: *väikesõja all merel tuleb mõista kõiki operatsioone, mis teostatakse laevastiku väikeste jõududega*.²⁰³ Laevastiku väikesed jõud [kasutas ka väljendit *kerged jõud*] moodustuksid nii pealvee- kui ka allveelaevadest ja nende koondistest, millede pearelvadeks on torpeedod ja miinid. Väikesõja operatsioonid pidid olema tingimata kooskõlas peajõudude muu tegevusega.

Ivalo sõnastas merelise väikesõja kaks peamist ülesannet: 1) vastase merejõudude operatsioonide häirimine; 2) vastase merejõudude nõrgestamine ja väsitamine eesmärgiga luua soodsaid võimalusi enda jõudude aktiivseteks operatsioonideks.²⁰⁴

Väikese laevastiku koosseis pidi vastama oma tegutsemispiirkonnale ning koosnema arvukatest²⁰⁵ kergetest jõududest – torpeedopaadid, allveelaevad, ristlejad jt väiksemad sõjalaevad. Laevastiku kaitstud baseerumine tuli hästi läbi mõelda ja laevastiku kasutuses oleks pidanud olema soovitatavalt kaks või isegi rohkem baasi, mille puhul oleks olnud kõige olulisem nende kaitstud nii mere-, maa- kui ka õhurünnakute eest.²⁰⁶ Tuginedes Austria ja Suurbritannia maailmasõja-aegsele kogemusele järeldas Ivalo, et ka Eesti merejõududele sobiksid allveelaevad ja lennukid. Eriti vajalikuks pidas ta aga torpeedodega relvastatud rannakaitse kiirmootorpaatide hankimist.²⁰⁷

²⁰¹ Ibid.

²⁰² **Ivalo, J.** 1936a. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 95.

²⁰³ Ibid, lk 95–96.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Ilmselt pidas Ivalo silmas kergete jõudude olemasolu sellisel hulgal, et nendega oleks võimalik teostada tulemuslikke mereoperatsioone, mitte aga mingit konkreetset absoluutarvu.

²⁰⁶ **Jv.** 1935a. Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga. – Merendus, nr 1, lk 10.

²⁰⁷ Ibid; **Jv.** 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 48.

Ivalo rõhutas, et Eesti laevastiku koosseisu ei tohiks kuuluda ühtegi üksust, *mille olemasolu on kahtlane või pole küllaldaselt põhjendatud*²⁰⁸.

Ivalo hinnangul oli selge, et kuna taktikalisel tasandil on edu eeldus ootamatult, õigel ajal ja õiges kohas ning otsustavalt teostatud pealetung, siis tuleks vastase ründamine võtta väikese laevastiku kergete üksuste taktika aluseks. Tuginedes ajaloolisele praktikale, tõi Ivalo välja nn direktiivi, mille kohaselt peaks nõrk ja väike laevastik nõrgestama vastast oma sagedaste operatsioonidega, selleks et teda seejärel endale soodsal ajal ja soodsas kohas rünnata. Sõjaajaloolistele argumentidele toetudes tuli tema arvates kindlasti eelistada aktiivset kaitset passiivsele, kusjuures otsustavalt tähtis oli eelnevalt määratleda, milliste operatsioonidega on võimalik luua endale soodus olukord ning mida on võimalik seeläbi saavutada. Ivalo rõhutas, et nõrgem laevastik osutub lahingus tugevamaks ja suudab endast muidu ülekaalukama vastase hävitada üksnes siis, kui tegeleb energiliselt ja vahetpidamata taktikaliselt soodsate olukordade otsimisega selleks, et alustada rünnakut või pealetungi.²⁰⁹

Samuti tõi ta esile, et vastaspoole ründamisel saavutatakse parimad tulemused ainult õige eesmärgi valikul, nt leida vastase nõrgad küljed²¹⁰. Väikese ja väheste ressurssidega leppima pidava laevastiku peamiseks relvaks sobis eelkõige torpeedo. Edu aluseks pidi olema lisaks manööverdusvabadust ja üllatusmomenti tagavale suurele kiirusele ka selliste taktikaliste võtete nagu suitsukatete tekitamine eesmärgiga varjata enda lähenemist ja jõuda vaenlasele võimalikult lähedale. Lisaks pidi väike laevastik järjekindlalt õppima ja harjutama, kuidas kasutada loomulikku halba nähtavust (ööpimedus, udu, tormine ilm) enda huvides taktikaliselt soodsa olukorra avastamiseks.²¹¹ Vaenlase operatsioonide häirimiseks ja mereliste ühenduste takistamiseks sobis väikesele laevastikule miinitõkete veeskamine²¹². Samuti oli väikesõjas sobiv teha vaenlase merejõudude hävitamiseks ühisoperatsioone koos õhujõududega²¹³.

Ivalo kirjutas, et kaitseülesannete täitmisel saab väike laevastik kasutada ka miinivälju ja merekindlusi. Koostöö merekindlustega pidi olema tihe, kuid siiski ei pidanud Ivalo merekindlustega koostööd laevastiku peamiseks

²⁰⁸ **Ivalo, J.** 1936a. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 97.

²⁰⁹ **Jv.** 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 46.

²¹⁰ **Jv.** 1935a. Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga. – Merendus, nr 1, lk 10.

²¹¹ **Jv.** 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 46.

²¹² **Ivalo, J.** 1936a. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 96.

²¹³ **Ibid; Iv.** 1938. Kombineeritud löök lennuväega ja mootor-torpeedopaatidega. – Merendus, nr 5, lk 144–147.

ülesandeks. Tema hinnangul oli just merekindluste ülesanne toetada laevastikku, vabastades laevastiku teatud rannakaitse rajoonide kaitsmise kohustusest ning võimaldades seeläbi laevastikule suuremat aktiivsust.²¹⁴

Väikese laevastiku eduka tegevuse üheks eeltingimuseks pidas Ivalo tõhusa mereluure olemasolu, mis ei tugineks üksnes pealveelaevadelt, vaid eelkõige allveelaevadelt, lennukitelt ja raadiopeilingaatorjaamadelt saadud informatsioonile²¹⁵. Väikese laevastiku eduka tegutsemise üheks peamiseks eelduseks pidas J. Ivalo *kõrgema juhatuse* äärmist järjekindlust püstitatud eesmärkidest kinnipidamisel²¹⁶. Juhtide puhul pidas ta taktikalises olukorras edu saavutamisel olulisteks tingimuseks nende energilisust ja otsustusvõimet, tuues väljavähese otsustusvõimega juhtide suutlikkuse üksnes harva tabada soodsat olukorda ja momenti vastase ründamiseks²¹⁷. Väikesõjas edukas olemiseks tuli sellega seotud tegevusi tundma õppida ning pöörata suurt tähelepanu laevastiku isikkoosseisu väljaõppele, kasvatamaks julgust, otsustusvõimet, ettevõtlikkust, initsiatiivi ja teisi omadusi. Ivalo asus seisukohale, et tulenevalt Eesti geograafilisest asukohast ja ranniku iseloomust, geopoliitilisest olukorrast²¹⁸ ning võrdlemisi piiratud ressurssidest, oli väikesõda merel Eestile kõige sobivam rannakaitse tagamise viis²¹⁹.

Rangelt võttes ei olnud J. Ivalo kontseptsioon väikesõjast ja edukalt tugevamale vastu hakkavast väikesest laevastikust algupärane, sest see tugines eelkõige välismaistele eeskujudele ja tähelepanekutele Maailmasõja mereoperatsioonidest. Ivalo puhul on oluline märkida, et vaadeldud kontseptuaalsed seisukohad avaldas ta oma esimestes Merenduses avaldatud artiklites. Hilisemates meresõjanduslikes kirjutistes ta küll analüüsis korduvalt kergete jõudude tegevustega seonduvat, kuid neis puuduvad selged viited väikesõja kontseptsiooni edasiarendamisele. Igal juhul väärrib vanemleitnant J. Ivalo esiletoomist kui Merenduses kõige järjepidevamalt, süvenenumalt, süsteemsemalt ning meresõjateooriale ja meresõjaajaloole tuginevalt

²¹⁴ Jv. 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 46–47.

²¹⁵ Jv. 1935a. Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga. – Merendus, nr 1, lk 9.

²¹⁶ Ibid, lk 10. Ivalo ei täpsustanud, kes moodustasid nn kõrgema juhatuse ja millise tasandi eesmärged oli silmas peetud. Tõenäoliselt viitas ta eelkõige mereoperatsioonide eest vastutavale juhtimistasandile.

²¹⁷ Jv. 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 46.

²¹⁸ Pidas silmas Soome lahte. Viimase sarnasusele Aadria merega, kus toimusid Maailmasõjas edukad väikesõja operatsioonid, oli ta juhtinud tähelepanu juba varemgi (vt Jv. 1935a. Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga. – Merendus, nr 1, lk 10).

²¹⁹ Ivalo, J. 1936a. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 96.

meresõjapidamist uurinud ja Eesti laevastikule sobivaima sõjapidamisviisi otsimise ja mõtestamisega tegelenud mereväehvitser.

3.4. Redulaevastik ja rannakaitsekoondis

1939. aasta esimesel poolel avaldati ajakirjas Merendus leitnant A. Pääbuse²²⁰ kaks kirjutist,²²¹ kus esma- ja ainukordselt kirjutati redulaevastikust kui Eestile sobivast lähenemisviisist. Pääbus argumenteeris väikeriigi rannakaitse ülesehitamise teemal, rõhutades samas, et tegemist on üksnes *puht-teoreetiliste kaalutlustega* ning lisas, et *kui ollakse nõrk merel ja ei suudeta vastast suruda oma rannikust aupaklikku kaugusse, siis peab ometi otsima ja leidma mooduse, kuidas kaitsta oma rannikut, randa vastase sissetungi eest.*²²² Sellisel moel oli Pääbus ka ainuke mereväehvitser, kes käsitles Merenduses rannakaitset mitte ainult mere, vaid ka maa poolt lähtuvalt. A. Pääbuse mõttekäikude algust on võimalik jälgida juba tema 1938. aastal ilmunud Napoleoni Egiptuse sõjakäigu merelist osa käsitlenud sõjaajaloolises analüüsis²²³. Pääbus viitab oma kirjutises konkreetselt kahe meresõjateoretiku – viitseadmiral P. H. Colombi ja J. Corbetti – töödele²²⁴. Colomb oli 19. sajandi Briti mereväehvitser, meresõjaajaloolane ja meresõjaline mõtleja, kelle kirjatööd mõjutasid suurtest mereriikidest enim Tsaari-Venemaa ja hiljem Nõukogude Liidu mereväelisi ringkondi²²⁵.

Pääbus sõnastas rannakaitse eesmärgina ranniku ja territoriaalvete puutumatu tagamise. Seda tagavate relvajõudude organiseerimisel tuli arvestada, et merekindlused kujutasid endast küll tugevat jõudu, kuid oma paiksuse tõttu olid nad staatilised ja neil puudus taktikalisest seisukohast väärtuslik omadus – liikuvus. Merekindlused olid Pääbuse arvates võimelised täitma rannakaitse ülesandeid – tõrjuma rannikualasid pommitavaid pealveejõude ja dessantüksusi – üksnes siis, kui nad olid suutelised kaitsma end

²²⁰ Eluloolisi andmeid vt Lisa 10.

²²¹ **Pääbus, A.** 1939. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõtudes. – Merendus, nr 2, lk 59–62; nr 3, lk 103–109.

²²² **Pääbus, A.** 1939. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõtudes. – Merendus, nr 3, lk 109.

²²³ **Pääbus, A.** 1938. Üks dessantoperatsioon ja selle õpised. – Merendus, nr 5, lk 153–156.

²²⁴ Julian Corbett „Some principles of maritime strategy” ja Philip Howard Colomb „Naval Warfare, Its Ruling Principles and Practice Historically Treated”. Pääbus viitas mõlema autori vene keelde tõlgitud väljaannetele.

²²⁵ **Gough, Barry M.** 1990. Introduction. – H. P. Colomb. Naval Warfare, Its Ruling Principles and Practice Historically Threatened. Originally published: 3rd ed. London: W. H. Allen, 1899. Annapolis: United States Naval Institute, p. xxvii.

õhurünnakute eest.²²⁶ Väikeriigi laevastikul tuli oma vähese arvukuse tõttu vältida koondumist ja tegutseda võimalikult hajusalt ning tegutseda redu-laevastikuna.²²⁷ Laevastik pidi hargnema ja tegutsema sellises formatsioonis, mis oleks taganud püstitatud ülesande kõige otstarbekohasema täitmise ning olema seal, kus teda kõige rohkem vajatakse. Samas oli oluline kindlustada, et laevastik *jääks ühe tahtega juhitavaks, painduvaks tervikuks*.²²⁸

Pääbus põhjendas, et maavägede kasutamine rannakaitsel on nende vähest mobiilsusest tulenevalt ebatõhus ning nende kasutamine oleks vähese efektiivsusega näiteks dessandi tõrjumisel, kus ajaline tegur etendab eriti olulist rolli. Tema hinnangul oleks olnud kõige tõhusam võtta rannakaitses kasutusele liikuv rannakaitsekoondis,²²⁹ mille suuruse määramisel tuli lähtuda kaitstava rannajoone pikkusest, ranniku füüsilistest omadustest ning teede ja liiklemisvõimaluste olemasolust rannikul. Umbes 300 km pikkuse rannajoone kaitsmiseks tulnuks Pääbuse hinnangul lülitada koondise koosseisu motoriseeritud rannakaitsepataljoni ja vähemalt üks jalaväekompanii, samuti miinipildujad, tankitõrjepüssid ja vähemalt 100 mm kaliibriga motoriseeritud suurtükid. Pääbus tõi välja üsnagi üksikasjalikud hinnangud vajamineva relvastuse osas ja kirjeldas koondise tegevuse hõlbustamiseks vajalike ettevalmistuste tegemist fortifikatsioonide, teedevõrgu, side ning väljaõppe kohta. Külma ja lumerohke talve ja mere jäätumise korral oleks rannakaitsekoondise ülesanded olnud peatatud.²³⁰

Pääbus oli veendunud, et väikeriigi kogu rannakaitse – laevastik, merekindlused, rannakaitsekoondis – tuleb allutada ühele juhile ning merejõududele, sest maaväes puudusid meresõjapidamises kompetentsed isikud; rannik moodustab sõjalise terviku, kuid maaväelise juhtimise korral liigendatakse see administratiivsetel põhjustel erinevateks piirkondadeks [nt kaitseringkondadeks]; rannakaitse tegevus ja juhtimine oleks killustatud mitme organisatsiooni vahel, kelle omavahelises koostöös võib ette tulla raskusi.²³¹

Ei ole teada, millist kõlapinda leidsid A. Pääbuse mõtted Merejõududes ja Kaitseväes laiemalt. Kõrgema Sõjakooli lõpetanuna oli Pääbus tõenäoliselt võrreldes enamuse mereväehvitseridega paremini kursis sõjapidamisega maismaal, tema mõttekäike aitasid kujundada teenistuskäik, millest suurema

²²⁶ Pääbus, A. 1939. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõõtudes. – Merendus, nr 2, lk 60–61.

²²⁷ Pääbus kasutas ingliskeelset väljendit *fleet in being*.

²²⁸ Ibid.

²²⁹ Ibid, lk 62.

²³⁰ Pääbus, A. 1939. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõõtudes. – Merendus, nr 3, lk 103–106.

²³¹ Ibid, lk 109.

osa veetis ta merekindlustes, aga ka staabiohvitseriõpingud. Muidu hästi argumenteeritud idee puhul tekitab küsimusi vaid tähelepanek, et autor jättis täielikult käsitlemata laevastiku võimaliku koostöö rannakaitsekoondisega.

3.5. Mere vaba kasutamine

Merekaitset võib Merenduses avaldatu põhjal defineerida nii rannakaitse sünonüümi kui ka selle antonüümina. Ainsana kasutas väljendit *merekaitse* argumenteeritult ja teadlikult rannakaitsele vastandades leitnant R. Rosimannus,²³² pidades selle all silmas aktiivset kaitsetegevust meresõjas eesmärgiga kaitsta oma huve meretandril ning takistada vastasel mereala hõivamist.

1938. aastal Merenduse veergudel mõneks ajaks vaikusse vajunud merejõudude ülesehitamise teema uuesti üles võtnud leitnant Rosimannus osundas, et kuigi Merejõududel oli olemas juba ammu väljatöötatud programm²³³ laevastiku uuendamiseks, olid viimaste aastatega selles aset leidnud muudatused ja ümberhindamised. Ta tõi välja, et sõja korral oleks mere- ja õhujõududel täita üksnes maajõudusid toetav roll.²³⁴ Kuna meri oli sõja korral Eesti peamiseks ühendusteeks välismaaga, siis pidid merejõud tagama mereliste ühendusteede kasutamise, mis ei pidanud olema ilmtingimata alaline (*võimaldada üksikutel hetkedelgi*). Rosimannuse hinnangul tuli olla valmis tegutsema ülekaaluka vastase vastu, kuid ei olnud alust arvata, et ülekaalukas vastane suudaks kehtestada merel täieliku ülemvõimu, mis välistaks teistel mere kasutamise. Seetõttu tuli Eestil keskenduda mere vabale kasutamisele, mida omakorda soosis tema arvates riigi geograafiline ja sõjalisstrateegiline asukoht.²³⁵

Rosimannuse hinnangul tulnuks loobuda senistest arusaamadest, mis keskendusid liigselt rannakaitsega tegelemisele. Rannakaitse oli Rosimannuse kinnitusel üksnes merejõudude lisaülesanne. Fookuse vahetamine merejõududes rannakaitset mere vabale kasutamisele nõudis aga tema hinnangul *ümberorienteerumist mentaliteedis*. Mere vaba kasutamise tagamiseks vajasisid merejõud lisaks sõjalaevastikule ka omaenda koosseisulist

²³² **Roosimannus, R.** 1938. Millistel põhimõtetel peaksime teostama oma merejõudude ülesehitamist. – Merendus, nr 1, lk 1–4.

²³³ Viidates 1933. a ilmunud kirjutisele: **Grenz, V.** 1933. Merekaitse küsimusi. – Merendus, nr 1, lk 6–7.

²³⁴ **Roosimannus, R.** 1938. Millistel põhimõtetel peaksime teostama oma merejõudude ülesehitamist. – Merendus, nr 1, lk 2–3.

²³⁵ Ibid, lk 4.

merelennuväge, mille väljund oleks seisnenud vaatluse ja luure teostamises. Samuti oleks tulnud sõjalaevastikku täiendada konvoiteenistuseks sobivate ja allveetõrjega toimetulevate sõjalaevadega.²³⁶

R. Rosimannus eristus kõikidest Merenduses meresõjapidamisest kirjutanud autoritest niisiis selle poolest, et oli ainus, kes astus välja selliste mõtete vastu, mis nägid laevastikul olevat teisejärgulist rolli rannakaitses. Sarnaselt J. Ivalole toetas Rosimannus seisukohta, et hoopis merekindlused peaksid laevastikku toetama, mitte vastupidi. Kuigi keegi ei kahelnud õhutoetuse vajaduses mereoperatsioonide teostamisel, eristus Rosimannus teistest autoritest sammu võrra kaugemale astununa, kõneles merejõudude koosseisu kuuluva merelennuväe vajadusest.²³⁷ Kuigi ka kõik ülejäänud autorid olid seisukohal, et merejõudude eesmärk oli mereliste ühenduste kasutamise kindlustamine, oli Rosimannus esimene ja ainus,²³⁸ kes kirjutas, et mitte rannakaitse (tegevus rannikumerel ja rannikuga piirneval maismaal), vaid just mere vaba kasutamise tagamine (st tegevus kogu merealal) peaks olema laevastiku peamine ülesanne.

Kokkuvõte

Ajakiri Merendus alustas ilmumist 1933. aasta märtsis Mereväe Ohvitseride Kogu (MOK) väljaandena. Otsus asutada mereväe ajakiri võeti vastu 1932. aasta novembris MOKi üldkoosolekul. Ajakirja eesmärgiks oli tänapäevast kõnepruuki kasutades *merelise riigikaitse laia käsituse toetamine*, ning väljaanne pidi toimima ühendava sillana riigikaitseliste ja muude merendusringkondade vahel, avardades ühtlasi oma sihtgrupi teadmisi ja silmaringi merekaitselistes ning üldmerendusalasest küsimustes. Merendus ilmus aastatel 1933–40 sagedusega kuus korda aastas, ning kokku jõudis ilmuda 45 ajakirja numbrit.

Eesti merendusringkondade puhul võis vahet teha neljal huvigrupil, kellest igaühel oli oma peamine ajakirjandusväljaanne: 1) laevandus – ajakiri Laevandus, 2) kalandus – Kalandus ja Eesti Kalandus, 3) mereväelased –

²³⁶ Ibid.

²³⁷ *Merelennukite kui merekaitse abinõude soetamise vajadusest* pärast seda, kui on viidud lõpule allveelaevade ja MTP-de hankimine, kirjutas ka J. Santpank oma väitluses lennuväelase V. Postiga (**Sandbank, J.** 1934. Täiendav vastus major V. Posti kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana” ja minu vastuse peale toodud märkustele. – Sõdur, nr 46/47, lk 1192).

²³⁸ Varasemalt oli sarnaseid seisukohti avaldanud Johannes Santpank **Sandbank, J.** 1933. Meie merejõudude sünnist, arengust ja ülesannetest. – Merendus, nr 6, lk 162.

Merendus, 4) merekaitseliitlased – Kaitse Kodu!. Laevandus ja Merendus konkureerisid mõlemad „selle õige” merendusliku väljaande nimetusele, kuigi Laevanduse käsitluse kohaselt merelise riigikaitse ja meresõjandusega seondud merenduse hulka ei kuulunud. Mereväelased toetasid mõlema ajakirja liitmist, kuid teise poole huvipuuduse tõttu ei saanud sellest asja.

Merenduses ilmus keskmiselt umbes 16 kirjutist ajakirja numbri kohta (ligikaudu 100 kirjutist aastas) ja neist omakorda umbes neljandik olid meresõjanduslikud. Merenduses avaldatud meresõjanduslike kirjutiste arvu võrdlemisel teistes riigikaitselistes väljaannetes avaldatuga joonistub välja selge tõdemus, et mereväelise erialaajakirja järele oli nõudlus olemas ning et tänu Merenduse asutamisele sai selline nähtus nagu eestikeelne meresõjaline ajakirjandus üldse võimalikuks. Ühtlasi annab see tunnistust ajakirja asutamisel püstitatud eesmärkide saavutamisest. Meresõjanduslike kirjutiste puhul tuleb selgelt esile nende arvukuse järsk tõus alates 1936. aastast ning kõrgajaks võib pidada aastaid 1937–39, kui ilmus keskmiselt 36 sellist kirjutist aastas ehk 6 kirjutist ajakirja numbri kohta. 1940. aastal (mil ajakiri sai ilmuda vaid pool aastat, lisaks olid riigis võõrriigi väed) vähenes meresõjanduslike kirjutiste arv Merenduses (ühtekokku 8 kirjutist).

Meresõjaline mõte avaldus Merenduse veergudel eelkõige aruteludes merelise riigikaitse, meresõja ja meresõjapidamise teemadel.

Tänu mereväelise ajakirja loomisele tekkis võimalus avaldada ja edasi arendada Eesti merelise riigikaitse ja meresõjapidamisega seotud ideid. Võimalust kasutasid kõige aktiivsemalt ära noored ja erialasest enesetäiendamisest huvitatud ohvitserid. Autoritena, kes põhjendasid ja argumenteerisid oma seisukohti, kasutades selleks kas meresõjateooriat, meresõjaajaloo õppetunde, välismaist erialakirjandust või välisriikide kogemusi väärivad esiletoomist kaptenmajor Johannes Santpank, vanemleitnant Richard Kokk, vanemleitnant Johannes Ivalo, vanemleitnant Rudolf Rosimannus ja vanemleitnant Alfred Pääbus. Ivalo, Santpank ja Kokk olid ühtlasi kolm kõige viljakamat meresõjanduslikel teemadel kirjutanud autorit, kellelt pärineb ühtekokku ligikaudu pool kõigist Merenduses ilmunud vastavatest kirjutistest. Kui vaadelda mereväeohvitseridest Merenduse autoreid sõjakooli lõpetamise lendude lõikes, siis ületavad III mereväe riviohvitseride lennu lõpetajad oma kaastööde avaldamise aktiivsusest selgelt oma varem lõpetanud kolleege.

Merenduses avaldatud kirjutised ei anna küll alust rääkida oma meresõjalisest koolkonnast, kuid siiski on ilmne, et ajakirja lühikeseks jäänud ilmumise jooksul jõudis tekkida Eestis sõjalise hariduse saanud meresõjalist mõtet arendanud kirjutajate põlvkond.

Kuna enamus autoritest olid nooremohvitserid ja ei olnud seetõttu veel jõudnud juhtivatele ametikohtadele, siis on ilmne, et iga Merenduses avaldatud kirjutise tagant ei tasu ilmtingimata otsida Merejõudude juhtkonna ametlikku positsiooni. Sellegipoolest saab ajakirjas ilmunu põhjal ülevaate, milline oli Eesti mereväehvitseride professionaalset tähelepanu pälvinud teemadering. Võib välja tuua mõningad ühised seisukohad, mida jagasid mitmed erinevad autorid:

- 1) Eesti laevastiku peamine eesmärk oleks mereliste ühenduste kasutamise tagamine nii rahu- kui ka sõjaajal;
- 2) Eesti laevastiku koosseis oli juhuslik ja ei vastanud vajadustele;
- 3) riigi rahakoti paksus oli kõige määramatam tegur laevastiku uuendamisel;
- 4) Eesti laevastik pidanuks koosnema nn kergetest jõududest (eelkõige allveelaevad ja torpeedopaadid);
- 5) väeliikidevahelise koostöö olulisus meresõjapidamises.

Loetu põhjal ei saa kindlasti rääkida väljakujunenud ja järjekindlast Eesti mereväepoliitikast. Mereväepoliitikale kõige lähemalseisvama üksikotsusena võib esile tuua valitsuse poolt vastu võetud laevastiku uuendamise programmi, millega määratleti laevastikus arendatavad sõjalised võimekused. Mida pingelisemaks hakkas kujunema Euroopa julgeolekupooliitiline olukord ja mida tajutavamaks muutus võimalik sõjaline oht, seda enam hakkasid Merejõudude juhid tuletama meelde totaalkaitse põhimõtete rakendamise vajadust ka merelises riigikaitstes.

Enamus ohvitseride avaldasid oma meresõjapidamise teemalisi mõtteid läbi rannakaitse ideelise raamistikuga. Kõige kontseptuaalsemalt lähenes meresõjapidamisele vanemleitnant Johannes Ivalo, kelle kirjutiste põhjal on võimalik konstrueerida nn väikesõja kontseptsioon. Selle lähtealuseks oli põhimõte, et ka väiksem ja sõjaliselt nõrgem laevastik võib hakata endast tugevamale vaenlasele tulemuslikult vastu ja olla isegi edukas. Siiski oli see mõeldav üksnes juhul, kui väiksem laevastik oli rahuajal ennast põhjalikult ja sihi-kindlalt tulevaseks sõjaks ettevalmistanud. Sõjaks ettevalmistus tähendas eelkõige loobumist standardsetest lahendustest ning keskendumist mingile üksikule sõjapidamisvaldkonnale/-meetodile, et siis ennast sel alal teadlikult arendades ning oskusi pidevalt täiendades saavutada eelis vastase mereväetaktikalise tegevuse ees.

Üks enim käsitlemist leidnud valdkond oli laevastiku uuendamine, millele pühendati kõige rohkem tähelepanu perioodil 1933–36, st – enne allveelaevade hanke reaalsuseks saamist. Laevastiku uuendamise programm oli koostatud rannakaitse vajadusi silmas pidades. Kuna rannakaitse puhul

toimub sõjategevus rannikumeres ja sellega piirneval maismaal, siis edukaks tegutsemiseks oli oluline väe- ja relvaliikide omavaheline tõhus koostöö. Võttes arvesse sõjalaevastiku vähest tegelikku sõjalist võimekust, tundub väeliikide üleselt korraldatud rannakaitse olevat olnud Eestile sobiv.

Merenduses kirjutatu põhjal ei ole kahtlust, et rannakaitset oleks võinud nimetada Eesti mereväestrateegiaks. Laevastiku roll oleks olnud toetada merekindlusi eelkõige pealinna kaitsel. Ainsa rannakaitsele vastanduva ideestiku – nn mere vaba kasutamist tagava merekaitse – autor oli vanemleitnant Rudolf Rosimannus. Erinevalt teistest autoritest rõhutas ta, et kuna mereliste ühenduste kasutamise tagamine on laevastiku olemasolu eesmärk, siis peab see olema ka laevastiku peamine ülesanne ning rõhutas, et tuleks loobuda laevastiku liigsest koormamisest rannakaitsega.

Sõltumata sellest, kas autorid lähtusid rannakaitse või merekaitse ideestikust, oldi ühel nõul, et Eesti laevastikul oleks tulnud oma tegevustega taotleda mereala valdamise asemel mereala valdamise takistamist. Samuti esineb autorite töodes redulaevastiku kontseptsiooni eelistamisele viitavaid mõttekäike ning aktiivsel kaitsel rajaneva sõjapidamise eelistamist.

Mereväe Ohvitseride Kogu poolt väljaantud ajakiri Merendus on heaks näiteks selle kohta, kuidas ka väike võib olla suur. Ühtlasi on tegemist ainulaadse väljaandega Eesti sõjandusalaste väljaannete seas, sest tegemist oli majanduslikult iseseisva, mitte riigi poolt rahastatava ajakirjaga. Merendus on 1930. aastate eestikeelse meresõjalise mõtte kõige olulisem allikas, mille veergudel ilmunud ideed, arutelud, ettepanekud ja seisukohad Eesti merekaitse arendamiseks loovad Eesti merelise riigikaitse kontseptuaalsele komponendile ajaloolise tausta. Seetõttu võib ajakirja Merendus ja seal ilmunud meresõjalisi kirjutisi kutsuda ka Eesti meresõjalise mõtte kullafondiks.

Kirjandus

ARHIIVIMATERJALID

Riigiarhiiv (ERA)

Fond 527 – Merejõudude Staap

Fond 700 – Ohvitseride keskkogu ja ohvitseride kogud

Fond 1678 – Eesti Laevajuhatajate Selts

Fond 1681 – Ajakirja Laevandus ja Kalaasjandus toimetus

PUBLITSEERITUD ALLIKAD

Allied Joint Publication – AJP 3.1 (Inclusive Change 1). Allied Joint Maritime Operations. April 2004

Riigi Teataja 1927

TEATMETEUSED

Eesti Entsüklopeedia. 1936. VII kd. Tartu: Loodus.

Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. 2002. I kd. A-N. Toimetanud Endel Annus ja Tiina Loogväli. Tallinn: Eesti Akadeemiline Raamatukogu.

Mereleksikon. 1996. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

KIRJANDUS

A. G. [Gustavson, August] 1935. Kui suured on merelained? – Laevandus ja Kalandus, nr 6/7, lk 63–64.

Arnemann, A. 1936. Uued MTP-d Briti mereväes. – Merendus, nr 6, lk 227–228.

Avik, Eduard 1938. Merenduspäeva ülesanded. – Kaitse Kodu!, nr 10, lk 307–308.

Corbett, Julian S. 2004. Principles of Maritime Strategy. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.

Creveld, Martin van 2003. Krig og krigsteori. København: Gyldendal.

Gat, Azar 2001. A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War. New York: Oxford University Press.

Gildeman, Rudolf 1934. Merekaitseleidiu aastategevuse ülevaade. – Merendus, nr 4, lk 107–110.

Gough, Barry M. 1990. Introduction. – Colomb, P. H. Naval Warfare, Its Ruling Principles and Practice Historically Treated. Originally published: 3rd ed. London: W.H. Allen, 1899. Annapolis: United States Naval Institute.

Grenz, V. 1933a. [Pealkirjata õnnitlus Merenduse esimese numbri ilmumise puhul] – Merendus, nr 1, lk 2.

Grenz, Valentin 1933b. Merekaitse küsimusi. – Merendus, nr 1, lk –7.

Grenz, Valentin 1933c. Kas mere- või õhujõud? – Merendus, nr 6, lk 153–154.

Grenz, Valentin 1934. Mõtteid mereväe XVI aastapäeva puhul – Merendus, nr 6, lk 170.

Gustavson, Heino 1993. Merekindlused Eestis 1913–1940. Tallinn: Olion.

Eesti Laevajuhatajate Seltsi tegevus 1935. a. 1936. – Laevandus ja Kalandus, nr 1, lk 13–14.

Eesti Laevajuhatajate Seltsi tegevusest. 1937. – Laevandus, nr 2, lk 34–36.

Iman, Karl 1939. Väeliikide koostööst riigi merepiiride kaitsele. – Merendus, nr 1, lk 9–14.

Israel [Hiisaar], Rudolf 1938. Inglise-Vene mereleping 1937.a. – Merendus, nr 1, lk 39–43.

Iv. [Ivalo, Johannes] 1935a. Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga. – Merendus, nr 1, lk 9–10.

Iv. [Ivalo, Johannes] 1935b. Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest. – Merendus, nr 2, lk 45–48

Iv. [Ivalo, Johannes] 1938. Kombineeritud löök lennuväega ja mootor-torpeedopaatidega. – Merendus, nr 5, lk 144–147.

Iv. [Ivalo, Johannes] 1939. Saksamaa möödunud septembri kavatsustest Läänemerele. – Merendus, nr 2, lk 79–81.

Ivalo, Johannes 1936a. Märkmeid väikesõjast merel. – Merendus, nr 3, lk 95–97.

Ivalo, Johannes 1936b. A-laevade vastuabinõud, nende areng ja kasutamine. – Merendus, nr 6, lk 221–225.

- Ivalo, Johannes** 1937. A-laevade vastuabinõud, nende areng ja kasutamine. – Merendus, nr 1, lk 8–13.
- Ivalo, Johannes** 1938. Suurriikide huvidest ja ettevalmistusist tähtsamail mereteil. – Kaitse Kodu!, nr 10, lk 342–347.
- Jaanson, Eduard** 1939. Arutlus „Merenõukogu” vajadusest. – Merendus, nr 4, lk 149–153.
- J. K. [Klaar, Jaan]** 1934. Kas on tarvidust välisriigi päästelaevade järele meie rannas. – Laevandus ja Kalandus, nr 5/6, lk 47.
- J. S. [Santpank, Johannes]** 1934. Merepoliitika alused. – Merendus, nr 3, lk 65–67.
- J. S. [Santpank, Johannes]** 1938. Ülevaade Mereväe Ohvitseride Kogust Mereväe XX aastapäevaks. – Merendus, nr 6, lk 322–323.
- J. S. [Santpank, Johannes]** 1940. Kindlustades mereteede kasutamise, kindlustame oma rahvale elamisvõimaluse. – Merendus, nr 2, lk 53–55.
- J. U. [Usin, Jaan]** 1934a. Peipsi laevastiku divisjon Pihkva vallutamisel maikuu 1919.a. – Merendus, nr 1, lk 7–12.
- J. U. [Usin, Jaan]** 1934b. Peipsi laevastiku divisjon Pihkva vallutamisel maikuu 1919.a. – Merendus, nr 2, lk 42–45.
- J. U. [Usin, Jaan]** 1934c. Peipsi laevastiku divisjon Pihkva operatsioonis ja Murometsa lahing 13. oktoobril 1919. a. – Merendus, nr 3, lk 86–90.
- J. U. [Usin, Jaan]** 1934d. Peipsi laevastiku divisjon Pihkva operatsioonis ja Murometsa lahing 13. oktoobril 1919. a. – Merendus, nr 4, lk 119–122.
- Jürgenthal, Artur** 1935. Inglise-Saksa mereväekokkulepe ja Balti riigid. – Merendus, nr 4, lk 121–122.
- Klaar, Jaan** 1935. Meie ranna ja veeteede kaitse vajadusest. – Laevandus ja Kalandus, nr 11/12, lk 109–110.
- Kokk, Ragnar** 2001. Eesti allveelaevade ohvitserkond. – Eesti Meremuuseumi Toimetised 2. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 58–68.
- Kokk, Ragnar** 2002. Eesti mereväeohvitseride III lend, 1928. – Eesti Meremuuseumi Toimetised 3. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 37–57.
- Kokk, Ragnar** 2006. Eesti Merejõudude allveelaevad ja allveelaevnikud. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused ja AS Kirjastus Elmatar.
- Kokk, Richard** 1933. Merekaitse liidu asutamise võimalusi. – Merendus, nr 3, lk 59–64.
- Kokk, Richard** 1934a. Merejõud välispoliitilise tegurina. – Merendus, nr 4, lk 97–100.
- Kokk, Richard** 1934b. Lähema tuleviku merepoliitilisi probleeme. – Merendus, nr 6, lk 178–183.
- Kokk, Richard** 1935. Märkmeid Balti mere merepoliitikast. – Merendus, nr 6, lk 185–188.
- Kokk, Richard** 1938. Meie neutraliteet ja selle kaitsmine merel. – Merendus, nr 5, lk 158–160.
- Kokk, Richard** 1940a. Meresõjaline ülevaade 1939. aastast. – Merendus, nr 1, lk 11–23.
- Kokk, Richard** 1940b. Meresõjaline ülevaade. – Merendus, nr 3, lk 109–114.
- Laanemets, Ott** 2014. Eesti merejõudude ülesannete analüüs ja sellest tulenevad laevatüübid. Magistritöö. Tallinn.

- Laanetu, Liivo** 2014a. Meresõjaline mõte ajakirjas „Merendus” 1933–1940. Bakalaureusetöö. Tartu.
- Laanetu, Liivo** 2014b. Väikesõja kontseptsioon – kas Eesti esimene meresõjaline doktriin? – Sõdur, nr 4, lk 42–47.
- Lagus, Georg** 1935a. Mida peab laevajuht teadma meresõjaõiguslikest normidest. – Laevandus ja Kalandus, nr 5, lk 45–49.
- Lagus, Georg** 1935b. Mida peab laevajuht teadma meresõjaõiguslikest normidest. – Laevandus ja Kalandus, nr 5, nr 6/7, lk 65–67.
- Lagus, Georg** 1935c. Mida peab laevajuht teadma meresõjaõiguslikest normidest. – Laevandus ja Kalandus nr 8, lk 82–85.
- Leskinen, Jari** 2000. Vendade riigisaladus. Tallinn: Sinisukk,
- Luttwak, Edward N.** 2006. Strateegia: sõja ja rahu loogika. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Lühike ülevaade Eesti Laevajuhatajate Seltsi 1937. a. tegevusest.** 1937. – Laevandus, nr 2, lk 22–23.
- M.** 1923. Kuidas Nõukogude Wene hindab Baltimere ja ta laevastiku tähtsust. – Sõdur, nr 11, lk 1–2.
- Martson, Vassili [Mere, Valev]** 1933. Rannakaitse küsimusi. – Merendus, nr 2, lk 25–28.
- Mere, Valev [Martson, Vassili]** 1938. Meie merekaitse suundadest. – Merendus, nr 6, lk 304–305.
- Märkmeid Eesti Laevajuhatajate Seltsi 1930. a tegevusest.** 1931. – Laevandus ja Kalandus, nr 6, lk 104–105.
- Naber, Reet** 2004. Eesti Merejõudude juhatajad 1918–1940: Lühielulood. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused ja AS Kirjastus Elmatar.
- Past, Evald** 1935. Viisteist aastat mereasjanduslikku eriajakirja. – Laevandus ja Kalandus, nr 5, lk 41–42.
- Petrov [Palango], Boris** 1934. Meie ida-ranniku kaitseprobleeme. – Merendus, nr 1, lk 12–16.
- Post, Voldemar** 1934a. Lennuk ranna- ja merekaitse relvana. – Sõdur, nr 35/36, lk 900–910.
- Post, Voldemar** 1934b. Märkusi van.-leitnant J. Sandbank'i vastuse kohta kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana”. – Sõdur, nr 43, lk 1106–1109.
- Pääbus, Alfred** 1938a. Üks dessantoperatsioon ja selle õpised. – Merendus, nr 5, lk 153–156.
- Pääbus, Alfred** 1938b. Balti meri üksikute riikide elus ja laevastiku soetamise põhi- alused. – Merendus, nr 6, lk 352–353.
- Pääbus, Alfred** 1939a. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõötudes. – Merendus, nr 2, lk 103–109.
- Pääbus, Alfred** 1939b. Rannakaitse loomisest väikeriigi mõötudes. – Merendus, nr 3, lk 59–62.
- Pääbus, Alfred** 1940. Praeguse sõja kui kurnamissõja sündmuse. – Merendus, nr 2, lk 55–58.
- Roosimannus, Rudolf** 1938. Millistel põhimõtetel peaksime teostama oma merejõu- dade ülesehitamist. – Merendus, nr 1, lk 2–4.

- Sammaloo, Peedu** 2006. Eesti mereväe insenermehaanikud aastail 1918–1940. – Eesti Meremuuseumi Toimetised 5. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 32–45.
- Sammaloo, Peedu** 2013. Kaptenmajor Kurt Linneberg. – Meremees, nr 2, lk 38–39.
- Sandbank, Johannes** 1933a. Arutlusi „MTP”-de kasutamisest Eesti oludes. – Merendus, nr 2, lk 28–31.
- Sandbank, Johannes** 1933b. Eesti allveelaev. – Merendus, nr 4, lk 96–99.
- Sandbank, Johannes** 1933c. Meie merejõudude sünnist, arengust ja ülesannetest. – Merendus, nr 6, lk 159–165.
- Sandbank, Johannes** 1934a. Vastuseks major V. Posti kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana”. – Sõdur, nr 39/40, lk 1003–1006.
- Sandbank, Johannes** 1934b. Täiendav vastus major V. Posti kirjutisele „Lennuk ranna- ja merekaitse relvana” ja minu vastuse peale toodud märkukstele. – Sõdur, nr 46/47, lk 1189–1192.
- Sandbank, Johannes** 1935. Meie merekaitse vajadus. – Merendus, nr 3, lk 76–79.
- Santpank, Johannes** 1937a. Eesti Läänemere saarestiku meresõjaline tähtsus. – Merendus, nr 6 lk 278–284.
- Santpank, Johannes** 1937b. Ülevaade mereväe kokkulepetest pärast Maailmasõda. – Merendus, nr 6, lk 330–336.
- Santpank, Johannes** 1938a. Vahemere probleem. – Merendus, nr 1, lk 5–10; nr 2, lk 80–92.
- Santpank, Johannes** 1938b. Vahemere probleem ja „Anschluss”. – Merendus, nr 3, lk 121–123.
- Santpank, Johannes** 1938c. Hispaania kodusõda ajaloolisel taustal. – Merendus, nr 5, lk 137–143.
- Santpank, Johannes** 1939. Kõik riigile kuuluvad laevad meie merekaitse töösse. – Merendus, nr 1, lk 5–9.
- Seene, Andres** 2013. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. – KVÜÕA Toimetised, nr 17, lk 7–80.
- Seene, Andres** 2008. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA Toimetised, nr 9, lk 9–112.
- Steinberg, A.** 1922. Mõnda sõjalaeva ja hüdroplaani ühistest ülesannetest. – Sõdur, nr 9, lk 4–6.
- Storr, J. P. [Jim]** 2002. The Nature of Military Thought. PhD Thesis. Cranfield University: Security Studies Institute, Department of Defence Management and Security Analysis.
- Storr, Jim** 2009. The Human Face of War. Foreword by Richard Holmes. Birmingham War Studies Series. London, New York: Continuum.
- Sõja ja rahu vahel: Koguteos, I kd.** 2004. Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn: S-Keskus.
- Till, Geoffrey** 2012. Merevõim: Teejuht 21. sajandisse. Teine väljaanne. Tallinn: Riigikaitse raamatukogu.
- Toimetus.** 1936. Lugupeetud kaastöölised ja lugejad! – Merendus, nr 2, lk 41–42.
- Toimetus.** 1930. Uut aastat alates. – Laevandus ja Kalandus, nr 1/2, lk 1.
- [Toimetus].** 1936. Uut aastat alates. – Laevandus ja Kalandus, nr 1, lk 1.
- Urb, Taavi** 2014. Eesti merejõudude ohvitseride väljaõpe aastatel 1919–1940. Magistritöö. Tartu.

- Usin, Jaan** 1933. Kuidas sündis ja arenes Peipsi laevastiku divisjon. – Merendus, nr 6, lk 169–174.
- Valge, Nikolai** 1936. Kas tänapäeva MTP on kohane kasutamiseks meie oludes? – Merendus, nr 5, lk 170–173.
- Vares, August** 1939. Ahvenamaa saarte relvastamine. – Merendus, nr 1, lk 37–40.
- Vares, August** 1938. Merekaitse ajaloolised alused. – Kaitse Kodu!, nr 13, lk 455–460.
- Vares, August** 1938. Merekaitseliit kui side sõjalaevastiku ja kaubalaevastiku vahel. – Kaitse Kodu!, nr 10, lk 311–312.
- Vares, August** 1938. Meri toob oma rahvale õnne. – Kaitse Kodu!, nr 10, lk 318–320.
- Vego, Milan N.** 2003. Naval Strategy and Operations in Narrow Seas. Second, revised edition. – Naval policy and history No 5. London: Frank Cass Publishers.
- Vellig [Väli], Verner** 1933. Mõningaid allveelaevade kasutamisevõimalusi tulevikus. – Merendus, nr 4, lk 100–104.
- Väli [Vellig], Verner** 1936. Londoni 1936. a merekokkulepe. – Merendus, nr 4, lk 175–160.
- Õun, Mati; Walter, Hannes; Sammalsoo, Peedu** 2003. Võitlused Läänemerele 1918–1919: Suurbritannia ja Eesti laevastik Vabadussõjas. Tallinn: Olion.

PERIOODIKA

Kaitse Kodu! 1932–1940
Laevandus ja Kalandus 1930–40
Merendus 1933–40
Sõjateadlane 1925, 1938–40
Sõdur 1922–23, 1926–34
Sõduri Lisa 1921–23
Vaba Maa 1933

INTERNETIALLIKAD

Eesti keele seletav sõnaraamat, <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (2.05.2014)
Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti biograafiline andmebaas ISIK, <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/> (28.04.2013)
Eesti Sõjamuuseum – kindral Laidoneri Muuseum. Ohvitseride andmekogu: Eesti ohvitserid 1918–1940, <http://prosopos.esm.ee/> (03.02.2015)
Kaitseministeeriumi ametkondadevahelise sõjanduse ning julgeoleku- ja kaitsepolitika terminikomisjon, <http://mt.legaltext.ee/militerm/> (16.04.2014)

Kpt-ltn **LIIVO LAANETU**

NATO operatsioonide väejuhatuse vanemstaabiohvitser

Lisad 1–10

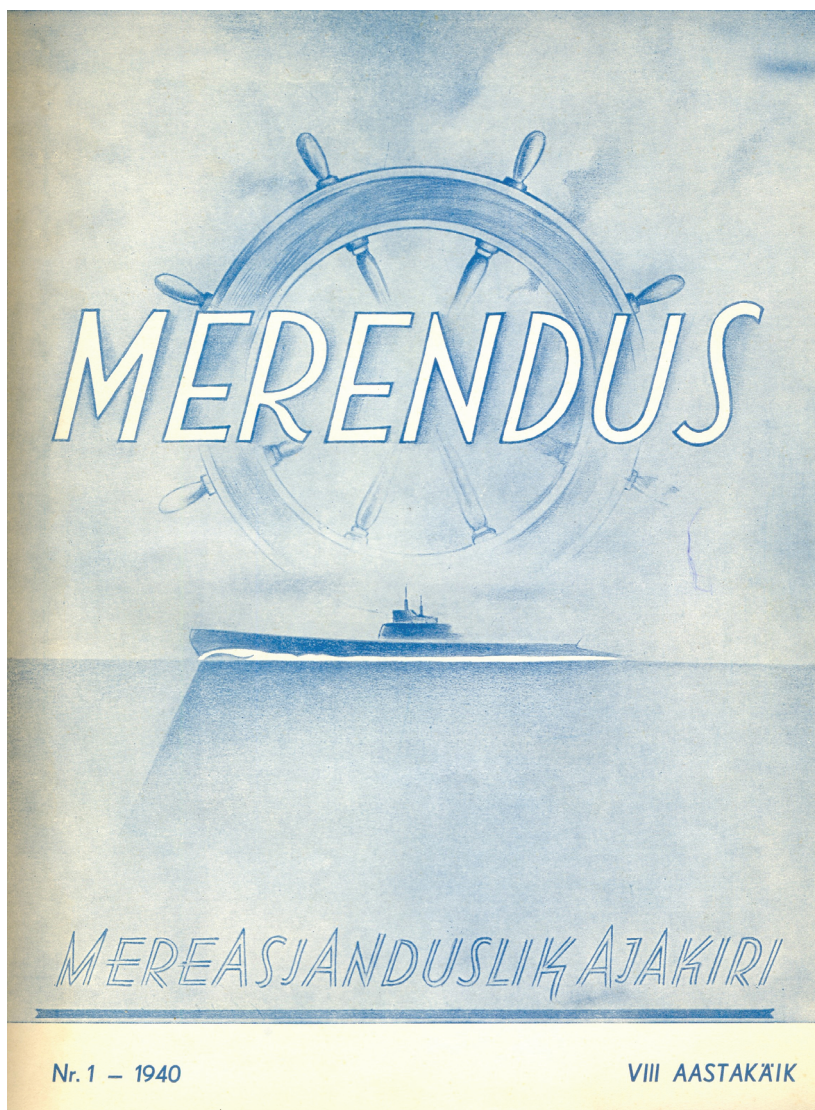
Lisa 1: Ajakirja Merendus kronoloogia

Annex 1: Chronology of the magazine Merendus

27.10.1932	Mereväe ajakirja asutamiskavatsuse esmamainimine.
22.11.1932	Mereväe ajakirja asutamise otsustamine Mereväe Ohvitseride Kogu peakoosolekul ja esimese peatoimetaja valimine.
Märts 1933	Ilmub ajakirja esimene number. Trükitakse Tallinnas trükikojas Täht.
13.04.1933	Mereväe Ohvitseride Kogu laenab ajakirjale 350 krooni.
1934	Ajakirja sissetulekud on esmakordselt suuremad kui väljaminekud.
Veebr 1935	Ajakirja trükkimine antakse üle Tallinna Kivitrükikojale R. Tohver & Ko.
Veebr 1935	Senise ühe asemel hakkab olema korraga kaks tegevtoimetajat.
25.04.1935	Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosolekul võetakse vastu ajakirja kodukord (Kogu kodukorra ühe osana).
21.02.1936	Kõiki toimetuse liikmeid hakatakse valima Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosolekul.
21.06.1936	Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosolekul otsustatakse luua toimetuse kollegium, kuid puuduvad andmed selle ellu rakendamise kohta.
1936	Kirjatööde võistlus.
1936	Müüakse maksimaalne arv ajakirja üksiknumbreid – 197. Ajakirja tulud ületavad esmakordselt Kogu enda tulusid.
24.03.1938	Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosolek annab põhimõttelise nõusoleku ajakirjade Merendus ja Laevandus ühendamiseks, kuid puuduvad andmed edasiste arengute osas.
1938	Saavutatakse maksimaalne aastatellimuste arv – 547. Lisaks on kaks aastatellimust välismaale. Ajakirja tuludest toetatakse Mereväe Ohvitseride Kogu 1100 krooniga, aitamaks katta mereväe 20. aastapäeva tähistamisega seotud väljaminekuid.
8.04.1939	Majanduse asjaajajat hakatakse nimetama majandustoimetajaks.
21.06.1940	Ilmub ajakirja viimane number.
28.08.1940	Mereväe Ohvitseride Kogu juhatuse ja Kogu likvideerimise komisjoni otsusega ajakirja väljaandmine lõpetatakse; selle varad kantakse Kogu arvele.
16.12.1940	Mereväe Ohvitseride Kogu likvideerimise komisjon loeb oma lõppkoosolekul ajakirja tagantjärele likvideerituks alates 08.10.1940.

Allikad:

Merendus 1933–40; Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokollid. – ERA.700.1.443 ja 444; Mereväe Ohvitseride Liitkogu juhatuse koosoleku protokollid. – ERA.700.1.448; Mereväe Ohvitseride Kogu likvideerimise komisjoni protokollid. – ERA.700.1.477 ja 478.

Nr. 1 – 1940

VIII AASTAKÄIK

MERENDUS

MEREASJANDUSLIK AJAKIRI

Ilmub kuus korda aastas

Vastutav toimetaja Joh. Sandbank , vanem-lehtnant Tel. ametis: Mereväe 76 kodune: Linna 469-05 Majandus toimetaja Joh. Treiberg kv. ametnik Tel. ametis: Mereväe 62 kodune: Linna 441-56	Väljaandja: Mereväe Ohvitseride Liitkogu Toimetus ja tallus: Merejõudude Staap V. Patari 10. Tel. Mereväe 62 Teilmishind: aastas kr. 3.—; 1/2 aastas kr. 1.50; üksiknumber 50 s.	Tegev toimetajad Oskar Valdšnep , lehtnant Tel. ametis: Mereväe 45 Joh. Ivalo , lehtnant Tel. ametis: Arsenall 4-73
---	---	---

NR. 2

15. APRILLIL 1935

III AASTAKÄIK

SISU: Van.-leitn. *K. Linneberg* — Kodanik ja kaitselaevastik; leitn. *R. Israel* — Meie merekindluste tekkimise ajalugu; *Io.* — Märkmeid väikesest laevastiku väljajõppest; Vene laevastiku mininde-veeskimise operatsioonid Balti merel aastail 1914—1917; ins. *O. Lubi* — Jäimurdja „Merikaru“ ehitamisest; poosm. *J. Vasko* — Mereväe Üleajateenijate Liitkogu tegevusest 1934. a.; ins. *R. Brätkel* — Mis on poodilised?; Dipl. ins. *H. Vackmann* — Uued tuletorid Eesti vetes; *M. P.* — Märkmeid 12 rahvusvahelise jääpurjekala võistluse kohta; *H. K-np.* — Jänkimehe koljusõit; *Rassist. K. L.* — Vastuseks kirjajätele „Assistentidele mehaanikudiplomid“; Lühiteateid laevanduse alalt; Teateid sõjalaevastike täiendusist; Lühiteateid purisporid alalt.

Eesti on mereriik.

Eesti mere ranniku pikkus on 3400 km.

Eesti vetes asub 1592 saart.

Eesti kaubandus teostub mereteede kaudu.

Eesti laevastik suudab võistelda kõikidel meredel igasugustes oludes.

Eesti laevastik kasvab ja peab kasvama aast-aastalt suuremaks.

Eesti ainsad kolooniad on Eesti kaubalaevad ilma-meredel.

Eestlane on tubli meremees.

Eesti tulevik on merel.

Eesti lipp on auks ja uhkuseks kõikidel meredel ja kõikides sadamates.

Lisa 2: Mereväe Ohvitseride Kogu juhatuse liikmed 1932–40
Annex 2: Members of managing board (1932–40) of Naval Officers Association

16.02.32– 05.03.33	Esimees mereväekapten Rudolf Borgmann; abiesimees vanemleitnant Johannes Sandbank; liikmed vanemleitnant Albert Lukas, vanemleitnant Bruno Linneberg, vanemleitnant Alfred Pontak; liikmekandidaat kaptenmajor Kurt Strobel
06.03.33– 13.03.34	Esimees kaptenleitnant Vassili Martson; abiesimees kaptenmajor Joosep Pruun; liikmed vanemleitnant Johannes Sandbank, vanemleitnant Albert Lukas; liikmekandidaadid kaptenmajor Hermann Liikane, vanemleitnant Alfred Pontak
14.03.34– 24.04.35	Esimees mereväekapten Rudolf Borgmann, kaptenmajor Joosep Pruun ²³⁹ ; abiesimees kaptenmajor Hermann Liikane; liikmed vanemleitnant Mihkel Piigert, vanemleitnant Ferdinand Schmiedehelm; liikmekandidaadid leitnant Richard Kokk, vanemleitnant Alfred Pontak
25.04.35– 20.02.36	Esimees kaptenmajor Andrei Erikson; abiesimees vanemleitnant Bruno Linneberg; liikmed vanemleitnant Albert Lukas; liikmekandidaadid vanemleitnant Kurt Linneberg, leitnant Villem Kirotar
21.02.36– 02.03.37	Esimees kaptenmajor Andrei Erikson ²⁴⁰ ; abiesimees kaptenmajor Joosep Pruun; liige vanemleitnant Mihkel Piigert
04.03.37– 23.03.38	Esimees vanemleitnant Albert Lukas; abiesimees vanemleitnant Kurt Prees; liige vanemleitnant August Vares; liikmekandidaadid leitnant Verner Bärengrub, leitnant Karl Iman
24.03.38– 28.03.39 ²⁴¹	Esimees ?; abiesimees kaptenmajor Mihkel Piigert; liikmed kaptenmajor Alfred Pontak, kaptenmajor Johannes Roden; liikmekandidaadid kaptenmajor Ferdinand Schmiedehelm, kaptenmajor K. Säask
29.03.39– 15.02.40	Esimees kaptenmajor Johannes Santpank; abiesimees kaptenmajor Ferdinand Schmiedehelm; liikmed vanemleitnant Verner Väli, vanemleitnant Verner Puurand; liikmekandidaat vanemleitnant Paul Porre
16.02.40– 31.08.40	Esimees kaptenmajor Ferdinand Schmiedehelm; abiesimees kaptenmajor Kurt Linneberg; liige vanemleitnant Rudolf Rosimannus

Allikas:

Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokollid. – ERA.700.1.443 ja 444.

²³⁹ Seoses Merejõudude Staabi ülema ülesannetesse asumisega pidi mereväekapten Borgmann vabastama Kogu esimehe ametikoha ja uueks esimeheks valiti erakorralisel üldkoosolekul 07.12.1934 kaptenmajor Pruun.

²⁴⁰ 21.02.1936 valiti Kogu üldkoosolekul esimeheks kaptenleitnant Martson, aga väeosa ülem jättis selle otsuse kinnitamata, kuna selgus, et ta on samaaegselt Kõrgema Sõjakooli ohvitseride kogu tegevliige. 16.03.1936 toimus erakorraline üldkoosolek, kus esimeheks valiti kaptenmajor Erikson.

²⁴¹ Kogu üldkoosolekul protokoll ei sisalda informatsiooni juhatuse esimehe valimise kohta.

Lisa 3: Ajakirja Merendus toimetuse liikmed 1932–40*Annex 3: Editors (1932–40) of the magazine Merendus*

Peatoimetaja	Tegevtoimetaja	Tegevtoimetaja	Majandustoimetaja
kaptenleitnant Vassili Martson 22.11.32–31.05.34	leitnant Richard Kokk 1933–?.02.35		
mereväekapten Rudolf Borgmann 19.07.34–11.01.35	leitnant Oskar Valdre ?.02.35–29.09.36	vanemleitnant Johannes Ivalo ?.02.35–?.08.40	sõjaväeametnik Johannes Treiberg ?.02.35–20.02.36
vanemleitnant Johannes Santpank 12.01.–18.10.35	vanemleitnant August Vares 30.09.36–20.02.37		sõjaväeametnik Jaan Raabe 21.02.–?.07.36
vanemleitnant Kurt Linneberg 19.10.35–31.03.38	leitnant Oskar Valdre 21.02.37–24.03.38		sõjaväeametnik Benjamin Männik ?.07.36–20.02.37
kaptenmajor Johannes Santpank 01.04.38–14.04.39	vanemleitnant Richard Kokk 24.03.38–07.04.39		leitnant Arthur Jürgenthal 21.02.37–?.11.39
vanemleitnant Richard Kokk 15.04.39–?.08.40	vanemleitnant Oskar Valdre 08.04.39–?.08.40		vanemleitnant Jüri Lagus 16.02.–?.08.40

Allikas:

Mereväe Ohvitseride Kogu üldkoosoleku protokollid. – ERA.700.1.443 ja 444.

Lisa 4: Mereväehvitseridest tuvastatud autorid*Annex 4: Identified authors, naval officers*

Jrk nr	Perekonnanimi	Eesnimi	Auaste	Märkused
1	Anton	Karl	Vanemleitnant	
2	Borgmann (Linnuste)	Rudolf	Mereväekapten	
3	Bärengrub	Verner	Vanemleitnant	III lend
4	Gildeman (Sinivee)	Rudolf (Enno)	Kaptenleitnant	
5	Grenz	Valentin	Mereväekapten	
6	Hiisaar (Israel)	Rudolf	Vanemleitnant	III lend
7	Iman	Karl	Vanemleitnant	III lend
8	Ivalo (Ivasčenko)	Johannes-Friedrich	Vanemleitnant	III lend
9	Jaanson	Eduard	Vanemleitnant	III lend
10	Jõhverd (Jöffert)	Riho (Richard)	Vanemleitnant	Insenermehaanik
11	Jürgenthal	Arthur	Leitnant	III lend
12	Kaseoru (Birkenthal)	Peeter	Vanemleitnant	III lend
13	Kokk	Richard-Johannes	Vanemleitnant	III lend
14	Kull	Georg	Vanemleitnant	Insenermehaanik
15	Käpp	Verner	Vanemleitnant	Insenermehaanik
16	Kärner	Hendrik	Leitnant	III lend
17	Lagus (Laagus)	Jüri (Georg)	Vanemleitnant	
18	Loosberg	Johannes	Kaptenleitnant	
19	Liikane	Hermann	Kaptenleitnant	
20	Linneberg	Kurt	Kaptenmajor	I lend
21	Martinson	Aleksander	Vanemleitnant	
22	Mei	Peeter	Kaptenmajor	
23	Mere (Martson)	Valev (Vassili)	Mereväekapten	
24	Miido	Eustaatius (Jevstafi)	Kaptenleitnant	
25	Palango (Petrov)	Boris	Vanemleitnant	II lend
26	Piigert	Mihkel	Kaptenmajor	
27	Pitka	Johan	Kontradmiraal	

Jrk nr	Perekonnanimi	Eesnimi	Auaste	Märkused
28	Pontak	Alfred	Kaptenmajor	I lend
29	Prees	Kurt	Kaptenmajor	I lend
30	Pruun	Joosep	Kaptenmajor	
31	Prükkel (Brückel, Brückel)	Rudolf	Vanemleitnant	Insenermehaanik
32	Puurand (Puurmann)	Verner	Vanemleitnant	III lend
33	Pääbus	Alfred	Vanemleitnant	III lend
34	Rosimannus (Roosimannus)	Rudolf	Vanemleitnant	III lend
35	Saar	Eduard	Vanemleitnant	III lend
36	Salza	Hermann Alexander	Kontradmiraal	
37	Santpank (Sandbank)	Johannes	Kaptenmajor	I lend
38	Taru (Treimund)	Arvo (Arved)	Kaptenmajor	I lend
39	Usin	Jaan	Mereväekapten	
40	Valge	Nikolai	Kaptenmajor	I lend
41	Vares	August	Kaptenmajor	I lend
42	Väli (Vellig)	Verner	Vanemleitnant	II lend
43	Weizenberg	Joann	Kaptenmajor	I lend

Märkused:

I lend – 1921. aastal Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna lõpetajad

II lend – 1924. aastal Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna lõpetajad

III lend – 1928. aastal Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe rahuage se kursuse lõpetajad

Insenermehaanik – 1923. aastal Mereväe Kadettide Kooli mehaanikajaoskonna lõpetajad

Allikad:

Merendus 1933–40; Sammalsoo 2006, lk 32–45; Ohvitseride andmekogu: Eesti ohvitserid 1918–1940, <http://prosopos.esm.ee/> (28.04.2013).

Lisa 5: Mereväehvitseridest arvatavad autorid*Annex 5: Supposed authors, naval officers*

Jrk nr	Pseudonüüm/lühend	Arvatav autor/märkused
1	A. J.	Arthur Jürgenthal, leitnant; III lend
2	A. N.	Arnold Nael, leitnant
3	A. P.	Alfred Pontak, kaptenmajor; I lend
4	B. B.	Bruno Bloom, vanemleitnant; III lend
5	E. M-pa	Eduard Metsapa, sõjaväeametnik
6	-el, R. B.	Rudolf Prükkel, vanemleitnant; insenermehaanik
7	F. S.	Ferdinand Schmiedehelm, kaptenmajor; I lend
8	-i-, Jv., J. I., -Iv, iv, Iv. lt., Iva.	Johannes Ivalo, vanemleitnant; III lend
9	J	Voldemar Jakobson, leitnant
10	J. J., I. I.	Juhan Jansen, vanemleitnant
11	J. S., S.	Johannes Santpank, kaptenmajor; I lend
12	J. U.	Jaan Usin, mereväekapten
13	K. I.	Karl Iman, vanemleitnant; III lend
13	-ld-, LDR., -LDR, O. V.	Oskar Valdre, vanemleitnant; III lend
14	M. P., P.	Mihkel Piigert, kaptenmajor
15	R. K., Rk.	Richard Kokk, vanemleitnant; III lend
16	V. B.	Verner Bärengrub, vanemleitnant; III lend
17	V. K.	Villem Kirotar, leitnant; III lend
18	V. P.	Verner Puurand, vanemleitnant; III lend

Märkused:

I lend – 1921. aastal Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna lõpetajad

II lend – 1924. aastal Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna lõpetajad

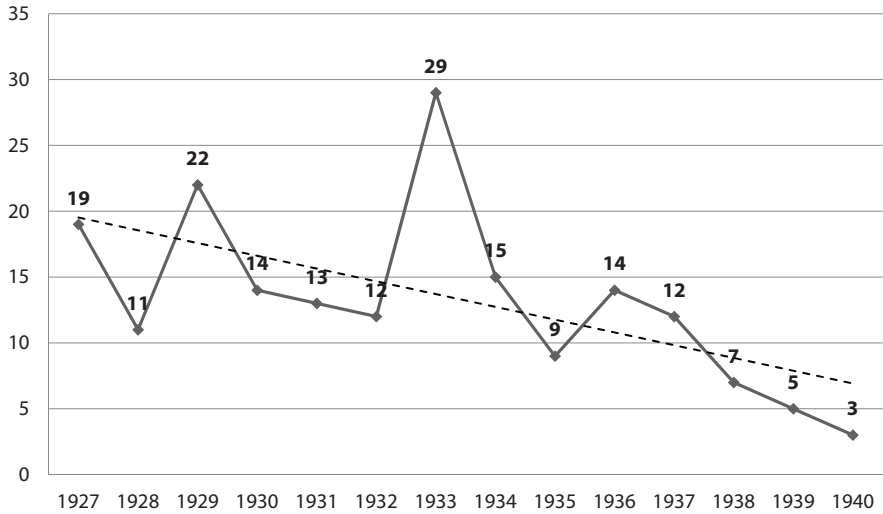
III lend – 1928. aastal Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe rahuaegse kursuse lõpetajad

Insenermehaanik – 1923. aastal Mereväe Kadettide Kooli mehaanikajaoskonna lõpetajad

Allikad:

Merendus 1933–40; Sammalsoo 2006, lk 32–45; Ohvitseride andmekogu: Eesti ohvitserid 1918–1940, <http://prosopos.esm.ee/> (28.04.2013).

Lisa 6: Mereväelised kirjutised ajakirjas Sõdur 1927–40
Annex 6: Writings regarding naval forces and naval warfare in the magazine Sõdur (1927–40)

Merekaitset, rannakaitset, merejõudude väeosi, laevastikuvisiite jt sarnased teemasid käsitletud kirjutised.

Allikas: Sõdur 1927–40

Lisa 7: Ajakirjas Merendus ilmunud meresõjanduslike kirjutiste loend

Annex 7: Naval writings (naval warfare, national defence, naval policy, international politics, naval strategy, naval tactics, naval history, and other naval matters of interest) published in the magazine Merendus

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
1	1933	1	V. Grenz	Merekaitse küsimusi
2	1933	1	J. J.	Mõningaid märkmeid merejõudude arengust välisriikides viimase 15. a jooksul
3	1933	2	V. Martson	Rannakaitse küsimusi
4	1933	2	J. Sandbank	Arutlusi „MTP”-de kasutamisest Eesti oludes
5	1933	2	A. Pontak	Hüdrofoonide tarvitamine kaldajaamadelt
6	1933	3	R. Kokk	Merekaitseliidu asutamise võimalusi
7	1933	4	V. Martson	Meie merejõudude organisatsioonist
8	1933	4	J. Sandbank	Eesti allveelaev
9	1933	4	V. Vellig	Mõningaid allveelaevade kasutamisevõimalusi tulevikusõjas
10	1933	5	A. Pontak	Allveelaevade tulevikust
11	1933	6	V. Grenz	Kas mere- või õhujõud?
12	1933	6	J. Sandbank	Meie merejõudude sünnist, arengust ja ülesannetest
13	1934	1	B. Petrov	Meie ida-ranniku kaitseprobleeme
14	1934	1	V. Puurman	Allveelaeva tabekindel torpeedotamine
15	1934	2	J. S.	Välis-riikide laeva-artilleeria
16	1934	3	J. S.	Merepoliitika alused
17	1934	3	E. Miido	Udustamine laevalt
18	1934	4	R. Kokk	Merejõud välispoliitilise tegurina
19	1934	4	R. Gildeman	Merekaitseliidu aastategevuse ülevaade
20	1934	4	V. Vellig	Episoodid allveelaevade tegevusest maailmasõjas
21	1934	5	J. Sandbank	Koondise kaitse meremarsil
22	1934	6	V. Grenz	Mõtteid mereväe XVI aastapäeva puhul
23	1934	6	E. Miido	Meie kaitselaevade jaotusest
24	1934	6	R. Kokk	Lähema tuleviku merepoliitilisi probleeme

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
25	1934	6	S-n	Soome ja Baltimere poliitika
26	1935	1	Jv.	Eduka meresõja tingimusi väikese laevastikuga
27	1935	1	–	Vene laevastiku miinide-veeskamise operatsioonid Balti merel aastail 1914–1917
28	1935	2	K. Linneberg	Kodanik ja kaitselaevastik
29	1935	2	Jv.	Märkmeid väikese laevastiku väljaõppest
30	1935	1	–	Vene laevastiku miinide-veeskamise operatsioonid Balti merel aastail 1914–1917
31	1935	3	J. Sandbank	Meie merekaitse vajadus
32	1935	3	K. Linneberg	Allveesõda
33	1935	3	–	Põhimõtted ÕK korra kokkuseadmiseks kaubalaevas
34	1935	4	A. Jürgenthal	Inglise-Saksa mereväekokkulepe ja Balti riigid
35	1935	4	J. I.	Märkmeid destroyerite ja torpeedopaatide torpeedokiirusest ja laskeulatusest Maailmasõja kogemusel
36	1935	5	K. Linneberg	Miin allveesõja relvana
37	1935	6	R. Kokk, ltn	Märkmeid Balti mere merepoliitikast
38	1935	6	K. Linneberg	Ennustusi ja oletusi tuleviku sõja-laevastikkude kohta
39	1935	6	I. Ivalo	Balti riikide uuemate destroyerite taktikaliste elementide võrdlus
40	1936	1	E. Miido	Torpedeerimine pealvee laevalt
41	1936	1	J. Ivalo	Vaateid lahingulaevade, ristlejate ja destroyerite artilleeriale
42	1936	2	E. Miido	Torpeedorelva kasutamise tingimusi pealvee-laevalt
43	1936	2	Iv.	W. Churchilli vaateid maailmasõjaaegsele inglise merejõudude juhatusel
44	1936	3	J. Ivalo	Märkmeid väikesõjast merel
45	1936	3	K. Prees	Torpeedo arenemise tase praegusajal
46	1936	3	J. Ivalo	Märkmeid a-laevade ehituse alalt
47	1936	3	V. Väli	Jutlandi lahingu 20-da aastapäeva puhul
48	1936	3	R. Rosimannus	Blokaad

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
49	1936	3	J. Rahola	Jäälõhkujate kasutamine allveelaevade emalaevana
50	1936	4	K. A. Linneberg	Miin Maailmasõjas
51	1936	4	K. Prees	Õhurelva omadusi ja üldisi ülesandeid
52	1936	4	Iv.	Lennukite kasutamine miiniväljade avastamiseks
53	1936	4	–	Allveelaevade taktikast
54	1936	4	V. Väli	Londoni 1936. a merekokkulepe
55	1936	5	E. Miido	Erinevate ülesannetega laevade koondiste juhtimisest
56	1936	5	N. Valge	Kas tänapäeva MTP on kohane kasutamiseks meie oludes?
57	1936	5	K. A. Linneberg	Miin Maailmasõjas
58	1936	5	J. V.	Torpeedolasked ja merelennuväe kasutamine välisriikide laevastikkude manöövrelil
59	1936	5	N. Valge	Pärnu sadama sulgemine 20. aug. 1915. a
60	1936	5	H. Kärner	Sõjagaaside oht ja kaitse meresõjas
61	1936	5	V. Bärengrub	Raadiotelegraafi kasutamine Maailmasõjas merestrategiliselt seisukohalt
62	1936	6	K. A. Linneberg	Miin Maailmasõjas
63	1936	6	E. Saar	Märkmeid passiiv-miiniveeskjait
64	1936	6	J. Ivalo	A-laevade vastuabinõud, nende areng ja kasutamine
65	1936	6	A. Arnemann	Uued MTP-d Briti mereväes
66	1936	6	–	Raadiotelegraafi kasutamine Maailmasõjas merestrategiliselt seisukohalt
67	1936	6	Iv.	Mereväehvitseride ettevalmistamine Saksa laevastikus
68	1937	1	R. Jõhverd	Edusammud sõjalaevade ehituse arengus pärast Maailmasõda
69	1937	1	J. Ivalo	A-laevade vastuabinõud, nende areng ja kasutamine
70	1937	1	Jv.	Traalimisoperatsioonid Aadria meres
71	1937	1	–	Raadiotelegraafi kasutamine Maailmasõjas merestrategiliselt seisukohalt

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
72	1937	2	J. Pruun	Meie kaubalaevastiku tähtsus ja kasutamise võimalused (ning viisid) sõja korral
73	1937	2	-Iv.	Tänapäeva suurriikide laevastikest
74	1937	2	Iv	Märkmeid öise merelahingu taktikast
75	1937	2	R. Israel	Raadiopeilimise võimalusi laevades ja kalda-jaamades
76	1937	2	F. Pau	Helgiheitja rannasuurtükiväe abivahendina
77	1937	2	R. Israel	MTP-de operatsioone Aadria meres 1916.–1918. a
78	1937	2	R. Jõhverd	Edusammud sõjalaevade ehituse arengus pärast Maailmasõda
79	1937	3	M. Jääskeläinen	Maailm relvastub – milleks?
80	1937	3	J. Ivalo	Blokeerimisoperatsioonidest Maailmasõja kogemusel
81	1937	3	–	Varjatud traalimine
82	1937	3	Iv.	Laevade õhukaitse- (õk) relvade valikust
83	1937	3	K. I.	Suitsukatteist
84	1937	3	F. Pau	Helgiheitja rannasuurtükiväe abivahendina
85	1937	3	–	Memuaare Maailmasõja operatsioonidest Põhjameres 1916. a
86	1937	3	Iv.	Saksa laevastiku komplekteerimisest mereväelastega ja nende väljaõppest
87	1937	3	–	Mere osa Hispaania kodusõjas
88	1937	4	Iv.	A-laev a-laevade vasturelvana (Maailmasõja kogemusel)
89	1937	4	–	Blokeerimisoperatsioonidest Maailmasõja kogemusel
90	1937	3	–	Varjatud traalimisest
91	1937	4	R. Israel	Maailmasõja- ja kaasaegsed abivahendid dessantide maalesaatmiseks
92	1937	4	–	Memuaare Maailmasõja operatsioonidest Põhjameres 1916. a.
93	1937	4	–	Märkmeid kaugelt juhitavaist mootorpaatidest
94	1937	5	Iv.	Mõningaid põhimõtteid traalereist ja traalimisest

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
95	1937	5	R. Israel	Ankruil seisvate laevade õhukaitse organisatsioonist kaitsmata reidil
96	1937	5	P.	Mürata liikuvate kiirpaatide probleemist
97	1937	6	J. Santpank	Eesti Läänemere saarestiku meresõjaline tähtsus
98	1937	6	Iv.	Märkmeid juhi tööst mereoperatsiooni või lahingu juhtimisel Maailmasõja kogemusi
99	1937	6	G. Lagus	Sõjalaeva komandör (rahvusvahelise õiguse käsitusel – rahuajal)
100	1937	6	Ksv.	Side tähtsus sakslaste kaotuses Helgolandis
101	1937	6	N. Valge	A-laeva torpedootaagist pimedas
102	1937	6	R. Kokk	Kaubalaevastik sõja korral
103	1937	6	Ksv.	Memuaare Inglise juhatuse vigadest Maailmasõjas
104	1937	6	J. Santpank	Ülevaade mereväe kokkulepetest pärast Maailmasõda
105	1937	6	R. Israel	Süütepommid ja -mürsud
106	1937	6	Ksv.	Memuaare saksa meresõja agenduurluureteenistuse kohta Maailmasõjas
107	1937	6	O. V.	Inglise a-laeva „K-13” uppumine Gareloch’is
108	1938	1	R. Roosimannus	Millistel põhimõtetel peaksime teostama oma merejõudude ülesehitamist
109	1938	1	J. Santpank	Vahemere probleem
110	1938	1	Iv.	Laevastikkude arengust viimase 20 aasta jooksul
111	1938	1	Iv.	Suurte kiiruste paremusest
112	1938	1	F. V. P.	Ranna kaitsmisest kallaletungide vastu merelt ja õhust suurtükiväe abil
113	1938	1	Iv.	Adm. Sušon’i ja kaaslaste tegevus türgi laevastiku ettevalmistamiseks sõjategevuseks 1914. a. ning laevastiku esimene operatsioon
114	1938	1	R. Israel	Inglise-Vene mereleping 1937. a.
115	1938	2	J. Santpank	Operatiivse ja tehnilise juhtimise vahekord merejõududes
116	1938	2	–	N. Vene merejõud
117	1938	2	H. Pedaste	Merekindlused tulevikus

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
118	1938	2	J. Santpank	Vahemere probleem
119	1938	2	Iv.	Maailmasõja mõju mererelvastisele ja laevatüüpidele, nende tänapäevane areng ning meresõja vormide edaspidise arengu tendentse
120	1938	3	J. Santpank	Vahemere probleem ja „Anschluss”
121		3	Iv.	Maailmasõja mõju mererelvastisele ja laevatüüpidele, nende tänapäevane areng ning meresõja vormide edaspidise arengu tendentse
122	1938	3	–	Ülevaade miinide arengust välismaal
123	1938	3	Jv.	Tükike a-laevade taktikalisest navigatsioonist
124	1938	3	–	Pealvee- ning a-laevade koostööst a-laevade hävitamisel Maailmasõjas
125	1938	3	–	Päästmisviise põhjavajunud a-laevalt
126	1938	4	A. Pääbus	Blokaad kui kurnamissõja vahend Maailmasõjas
127	1938	4	R. Kokk	Märkmeid allveelaevade arengust
128	1938	4	Iv.	Miiniveeskmisest tulevikusõja olukorras
129	1938	4	Iv.	Memuaare Dover’i tõkke kaitsesest ja saksa destroyerite rünnakust sellele Maailmasõjas
130	1938	5	J. Santpank	Hispaania kodusõja ajaloolisel taustal
131	1938	5	Iv.	Kombineeritud löök lennuga ja mootortorpedopaatidega
132	1938	5	R. Kokk	Märkmeid allveelaevade arengust
133	1938	5	A. Pääbus	Üks dessantoperatsioon ja selle õpised
134	1938	5	R. Hiisaar	Laevaartilleria-tule korrigeerimine lennuki andmetel
135	1938	5	R. Kokk	Meie neutraliteet ja selle kaitsmine merel
136	1938	5	J. J.	Erapooletest meresõjas
137	1938	5	Iv.	Kas tänapäeval tuleb arvestada veel rammimist?
138	1938	6	V. Mere	Meie merekaitse suundadest
139	1938	6	J. Ivalo	Inglise laevastiku operatsioonidest Balti merel Vabadussõja päevil
140	1938	6	A. Pääbus	Balti meri üksikute riikide elus ja laevastiku soetamise põhialused

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
141	1939	1	J. Santpank	Kõik riigile kuuluvad laevad meie merekaitse töösse
142	1939	1	K. Iman	Väeliikide koostööst merepiiride kaitsel
143	1939	1	Iv.	Maskeerimisest merel
144	1939	1	P. Kaseoru	Sõjakonterbant
145	1939	1	Iv.	Tänapäeva dessandi-transport-vahenditest
146	1939	1	R. Hiiesaar	Õhujõudude ülesanded dessantoperatsioonis
147	1939	1	J. J.	Sõdijate õigused meresõjas
148	1939	1	A. Vares	Ahvenamaa saarte relvastamine
149	1939	2	A. Pääbus	Rannakaitse loomisest väikeriigi mõtudes
150	1939	2	J. Ivalo	Suurriikide laevastikud
151	1939	2	P. Kaseoru	Sõjakonterbant
152	1939	2	J. J.	Sõdijate õigused meresõjas
153	1939	2	J. Ivalo	Saksa merejõudude operatiivplaanid 1870. kuni 1918. a
154	1939	2	J. Ivalo	Tänapäeva uus Saksa laevastik
155	1939	2	Iv.	Saksamaa möödunud septembri kavatsustest Läänemerel
156	1939	3	A. Pääbus	Rannakaitse loomisest väikeriigi mõtudes
157	1939	3	Iv.	Saksa allveeveskijate miiniveeskmise operatsioonidest Vahemeres 1915. ja 1916. a
158	1939	3	-x-	N. Vene Läänemere laevastik
159	1939	3	G. Keck	Norra merejõud
160	1939	3	J. Ivalo	Saksa merejõudude operatiivplaanid 1870. kuni 1918. a
161	1939	3	R. Rosimannus	MTP-d Hispaania kodusõjas
162	1939	4	Ed. Jaanson	Arutlus „Merenõukogu” vajadusest
163	1939	4	A. Pääbus	Merd mööda teostuvate vägede veo tehniline sooritamine
164	1939	4	iv.	MTP komandöride väljaõppest mereteatri tundmaõppimise alal
165	1939	4	B. Palango	Mõningate ballistiliste ülesannete tähtsamad lahendusviisid

Jrk nr	Aasta	Nr	Autor	Pealkiri
166	1939	4	R. K.	Märkmeid allveelaevade meeskondade päästetöödest
167	1939	4	Iv.	Taktikaatori kasutamisest udu- või suitsukatete teostamisel
168	1939	5	P. Kaseoru	Vajadusi ja nõudeid kaubalaevastiku juhtkonna sõjalise ettevalmistuse alal
169	1939	5	A. Pääbus	Merd mööda teostuvate vägede veo tehniline sooritamine
170	1939	5	Iv.	Mõningaid puudusi ja õpiseid Austria kergete jõudude operatsioonis Durazzo vastu 29.12.15. a.
171	1939	5	H. Pedaste	Belgia ranna kaitse 1914.–1918. a.
172	1939	5	J. Lagus	Kaubalaevade konvoeerimine
173	1939	6	J. J.	Sõjakonterbant ja erapooletusevastased teened
174	1939	6	Iv.	Destroierilt käigul üle parda kukkunu päästmine
175	1939	6	F. V .P.	Põhimõtteid tehniliste väeliikide rahuaegselt komplekteerimisest
176	1939	6	H. Pedaste	Belgia ranna kaitse 1914.–1918. a.
177	1939	6	R. K.	Kuidas hukkus „Thetis”
178	1940	1	R. J. Kokk	Merejõudude ülevaade 1939. aastast
179	1940	1	Iv.	Saksa a-laevade kasutamisest 1917. aasta esimesel poolel
180	1940	2	J. S.	Kindlustades mereteede kasutamise, kindlustame oma rahvale elamisvõimaluse
181	1940	2	A. Pääbus	Praeguse sõja kui kurnamissõja sündmusi
182	1940	2	H. Kärner	Raadio ultralühilaine ala ja selle kasutamisevõimalusi mereväes
183	1940	2	Iva.	Mõningaid otsustava tähtsusega sidepuudusi ja –vigu Maaailmasõja tähtsaimas lahingus
184	1940	3	R. J. Kokk	Meresõjaline ülevaade
185	1940	3	Iv.	Sõjalaevade veeväljasurve ja kaubalaevade tonnaaži määramisest

Allikas:

Merendus 1933–40.

Lisa 8: Mereväehvitseridest autorite meresõjanduslike kirjutiste arv ajakirjas Merendus

Annex 8: Number of naval writings published by naval officers in the magazine Merendus

Mereväelasest autor	Meresõjaliste kirjutiste arv	Osakaal kõikidest mereväelaste kirjutatud meresõjalistest kaastöödest
Johannes Ivalo	47	31%
Johannes Santpank	16	10,5%
Richard Kokk	12	8%
Rudolf Hiisaar (Israel)	8	5,2%
Alfred Pääbus	8	5,2%
Kurt Linneberg	7	4,6%
Eustaatius (Jevstafi) Miido	5	3,3%
Valev (Vassili) Mere (Martson)	3	1,9%
Rudolf Rosimannus	3	1,9%
Teised autorid	43	28,2%
Kokku	152	100%

Allikas:

Merendus 1933–40.

Lisa 9: Ajakirjas Merendus viidatud allikad
Annex 9: References in the magazine Merendus

Aasta	Ajakirjandus	Raamatud
1933	1) Archiv für Wärmewirtschaft 2) Laivastolehti 3) La Revue Maritime 4) Marine Rundschau 5) Morskoi sbornik 6) Pacific Marine Review 7) Popular Science Monthly 8) Rivisita Marittima 9) Shipping & Engineering	1) Bauer: Das Underseeboot 2) Kirchhoff: Merejõudude mõju Baltimere ääres asuvate riikide ajaloole XVII, XVIII ja XIX sajandil 3) Stenzel: Meresõdade ajalugu 4) Rahvusvaheline signaalraamat
1934	1) Army-Navy Gazette 2) Engineer 3) Eng. Builder* 4) The Journal of the Royal United Service Institution 5) Kieler Neueste Nachrichten 6) La Revue Maritime 7) Laivastolehti 8) Le Yacht 9) Marina Italiana 10) The Marine Engineer 11) Marine Rundschau 12) Marineblad 13) Mon.de la Flotte* 14) Morskoi sbornik 15) The Naval and Military Record 16) The Navy 17) Rivisita Marittima 18) Shipb. & Mar. Eng. Builder* 19) Shipbuilding and Shipping Record 20) United States Naval Institute Proceedings	1) Michelsen: Der U-bootskrieg 2) W. Tšernõšev: Manewrirovanie

Aasta	Ajakirjandus	Raamatud
1935	1) Die Reichsmarine 2) Engineer 3) La Revue Maritime 4) Le Yacht 5) Marina Italiana 6) Marine Rundschau 7) Marine Verordnungsblatt 8) Morskoi sbornik 9) Rivisita Marittima 10) Scientific American 11) Tidsskrift for Søværsendet	1) Jane's Fighting Ships 1934 2) A. Soosaar: Otstarbekohane süüteküünal 3) Uusna: Autoasjandust; 4) Rudolf Verner: The battle cruisers at the Falklands
1936	1) Daily Telegraph 2) Deutsche Wehr 3) The Journal of the Royal United Service Institution 4) Laivastolehti 5) Le Yacht 6) Marine Rundschau 7) Militär Wochenblatt 8) Nauticus 9) The Naval and Military Record 10) Rivista Marittima 11) Shipbuilding and Shipping Record 12) Suomen Sotilasaikakauslehti	1) Winston Churchill: The World Crisis 2) Saksa merenduse aastaraamat 3) V. Schiemann: Die Yacht 4) Russel Wilson: Relative movement of ships
1937	1) Annalen der Hydrographie 2) Daily Telegraph 3) Laivastolehti 4) Morskoi sbornik 5) Shipping Journal	1) O. Gross: Sõda merel 1914–1918 2) Jellicoe: The Grand Fleet 3) Aarno Karimo: Kumpujen yöstä 4) Hans Sokol: Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918 5) H. W. Wilson: Battleships in action

Aasta	Ajakirjandus	Raamatud
1938	1) The Journal of the R.U.S. Institution 2) Marine Rundschau 3) La Revue Maritime 4) The London Gazette 5) Morskoi sbornik 6) Nauticus 7) The Navy 8) United Services Review 9) United States Naval Institute Proceedings 10) Westdeutscher Beobachter	1) A. W. S. Agar. Journal of the R.U.S. Institution 1928. a novembris ilmunud ettekanne 2) G. Bradnits. Die Wirtschaftsblokade im Weltkriege 3) F. A. Brockhaus. Novõi entsiklopidičeski slovarj 4) Colomb. Morskaja voina 5) J. Corbett. Nekotorõje printsipõ morskoi strategii 6) Die Kreuzerfahrten der Goeben und Breslau 7) Jane's Fighting Ships 1921 8) J. Joffe. Blokada i narodnoje hozjaistvo v mirovujuu voinu 9) Klinglake. The Invasion of the Crimea. 10) J. Laidoner. Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. II kd 11) H. Lorey. Der Krieg in den Türkischen Gewässern – Die Mittelmeer-Division 12) Koguteos Johan Laidoner 13) A. Piip. Tormine aasta. Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt, II kd 14) Praxis des Völkerrechts 15) H. W. Wilson. Battleships in action
1939	1) Chicago Tribune 2) Coastal Artillery Journal 3) Die Wehrmacht 4) Journal de la Marchande 5) La Revue Maritime 6) Le Yacht 7) Militär-Wochenblatt 8) Morskoi sbornik 9) Norges Sjøforsvar 10) Pravda 11) Revista de Marina 12) United Services Review 13) United States Naval Institute Proceedings	1) A. Spindler: Der Handelskrieg mit U-Booten, III kd 2) Taschenbuch der Kriegsflotten 1938 3) V. Unkovsky: Strelba na more

Aasta	Ajakirjandus	Raamatud
1940	1) Allgemeine Handelsblad 2) Almanacco Navale 3) Frankfurter Zeitung 4) Tidsskrift for Søværsendet 5) Time 6) United States Naval Institute Proceedings	1) Kenneth Edwards, R. N. R: We dive at dawn

Märkused:

* Väljaande täisnimi tuvastamata.

Allikas:

Merendus 1933–40.

Lisa 10: Eluloolisi andmeid*Annex 10: Biographical data***VALEV MERI**

Sündinud:	16.12.1893 Seli (Seliste) vald, Pärnumaa
Surnud:	12.12.1949 Göttingen, Saksamaa
Muud nimekujud:	Kuni 1936. a Vassili Martson
Auaste:	Mereväekapten (1936)
Üldharidus:	Kesk (Paldiski kolmeklassiline merekool; õppinud ka Kuressaare merekoolis)
Sõjaline haridus ja väljaõpe:	sõjaaegne lipnike kursus, I Balti mereväe ekipaaž (1915); alalisväe mereväehvitseride kursus (1925); juhtimise ja staabiteenistuse kursus (väitekirja kirjutamata), Kõrgem Sõjakool (1934–1936)
Teenistuskäik:	
1914–1918	Vene sõjaväes (1915–1918 miiniraaleritel nr 14 ja 17 vahiülem)
26.11.1918	Liitus Eesti kaitseväega
1918–1920	Suurtükilaev „Lembit“: vahiülem, signaali ohvitser, vanemohvitser
1921–1922	Hävitaja „Vambola“ vanemohvitser
1922	Suurtükilaeva „Meeme“ komandör
1923–1927	Hävitaja „Vambola“ komandör; ajutiselt Mereväe Ekipaaži õppekursuste ülem 1924–1926 Merejõudude sporditoimkonna esimees
1927	Merejõudude Staabis
1927–1929	Merekindluste ülema kohusetäitja
1929–1932	Hävitaja „Lennuk“ komandör
1932–1934	Merejõudude Staabi ülema kohusetäitja
1934	Juuni-august: seoses Kõrgemas Sõjakooli kandideerimiseks nõutava teenistusstaazi omandamisega juhtimise ja staabiteenistuse praktikal maajõudude väeosades
1934–1936	Kõrgemas Sõjakoolis juhtimise ja staabiteenistuse VII õppekursusel
1936	Merekindluste ülem
1937–1938	Merejõudude Staabi ülem
1938–1939	Merejõudude juhataja
18.09.1939	Vabastati tegevteenistusest
	Okupatsiooniväe teenistuses töötas laevajuhina. 1941. a Saksa mereväe puksiiri „Steinort“ kapten. Siirdus 1944 Saksamaale.
Võõrkeelte valdamine:	?

Allikad:

Valev Meri teenistustoimik. – ERA.527.1.656; Ohvitseride andmekogu <http://propopos.esm.ee/> (03.02.2015); Naber 2004, lk 118. Foto: Peedu Sammalsoo erakogu.

JOHANNES SANTPANK

Sündinud:	29.09.1901 Kõnnu vald, Harjumaa
Surnud:	05.05.1954 Karaganda, Kasahstan
Muud nimekujud:	Kuni 1935. a Sandbank (esines ka nimekuju Sandpänk)
Auaste:	Kaptenmajor (1938); 3. järgu kapten (1940)
Üldharidus:	Kesk (Tallinna kaubanduskool, Käsmu merekool)
Sõjaline haridus ja väljaõpe:	Mereväe Kadettide Kooli rahuaegne kursus (1919–1921); navigatsiooni-, suurtüki- ja elektrialane väljaõpe Suurbritannias (<i>HMS Excellent</i> , <i>HMS Vernon</i> ; 1922–1923); suurtükiohvitseride kursus (1926); suurtükialane väljaõpe Suurbritannias (1927–1928); taktikaohvitseri kursus Soome Meresõjakoolis (<i>laivastoukseerien taktillinen kurssi</i> , <i>Merisotakoulu</i> ; 1932–1933); Soome Kõrgema Sõjakooli meresõja osakond (1935–1937)
Teenistuskäik:	
1918	4. jalaväepolgus vabatahtlik
1919	Hävitajal „Lennuk“: komandeeritud merekooli lõpetama, seejärel arvatud mereõpilaste ja hiljem sõjakooli mereväe klassi nimekirja
1921–1922	Mereväe Kadettide Kool: kursuse ohvitser, kooli adjutant; komandeeritud Aegnasaare komandantuuri ja navigatsiooniks suurtükilaevale „Lembit“ ja hävitajale „Lennuk“
1922	Suurtükilaev „Lembit“: vanema suurtükiohvitseri kohusetäitja, rooduülem
1922–1923	Inglismaal navigatsiooni-, suurtüki- ja elektrialasel väljaõppel (<i>HMS Excellent</i> , <i>HMS Vernon</i>). Sooritas eksamid 1924.
1924	Mereväe Ekipaažis
1924–1927, 1928–1929	Hävitaja „Lennuk“: spetsialisti kohusetäitja kahuralal (artillerist), komandöri abi kohusetäitja
1927–1928	Suurtükialasel väljaõppel Suurbritannias
1929–1932, 1933–1935	Merejõudude Baas: suurtükiohvitseri kohusetäitja, lühiajaliselt miiniohvitseri kohusetäitja
1932–1933	Mereväeohvitseride täienduskursusel Soome meresõjakoolis
1935–1937	Soome Kõrgemas Sõjakoolis
1937–1939	Merejõudude Staabi navigatsiooniohvitseri kohusetäitja, navigatsiooni-ohvitser
1938–1939	Merelaevastiku Divisjoni juhtimiseks vajaliku staaži omandamiseks torpeedopaadi „Sulev“ komandöri kohusetäitja
1939–1940	Merejõudude juhataja
1940–1941	Punalipuline Balti laevastik: valvelaeva „Pikker“ komandör; endiste Eesti laevade grupi ülem
	22.06.1941 arreteeriti; viibis 1941–1951 erinevates Moskva ja Leningradi vanglates; 1951 kuni surmani Karagandas 5. Vjatlagi erirežiimiga laagris

Muu teenistusalane tegevus:	
1924	Mereväe sporditoimkonna esimees
1924/1925, 1925/1926	Mereväe jungide komendoride klassi juhataja ja lektor
1924, 1925, 1926	Noorte ettevalmistuse kursuse kahurala klassi juhataja ja lektor
1929	Meremäärustiku koostamise komisjoni liige
1929	Mereväe aspirantide teoreetilise kursuse lektor
1931	Mereväe suurtükiohvitseride kursuse juhataja ja lektor
	Valitud korduvalt mereväe ohvitseride aukohtu liikmeks ja tagavaraliikmeks
Võõrkeelte valdamine:	Kõnes – inglise, prantsuse, saksa, soome, vene; kirjas – inglise, saksa, soome, vene
Muu tegevus:	Tallinna Jahtklubi liige

Allikad:

Johannes Santpanki teenistustoimik. – ERA.527.1.765; Ohvitseride andmekogu

<http://prosopos.esm.ee/> (03.02.2015); Naber 2004, lk 123, 132.

Foto: Peedu Sammalsoo erakogu.

JOHANNES-FRIEDRICH IVALO

Sündinud:	31.05.1902 Kihelkonna vald, Saaremaa
Surnud:	30.11.2001 Kungälv, Rootsi
Muud nimekujud:	Kuni 1934. a Ivasčenko
Auaste:	Vanemleitnant (1940)
Üldharidus:	Saare maakonna ühisgümnaasium (1922)
Sõjaline haridus ja väljaõpe:	Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste rahuaegne mereväe kursus (1925–1928); miini-torpeedo ohvitseride ettevalmistuse kursus (1930); raadiotehnika kursus (1931); kuulipildurite täienduskursus Õhukaitse suurtükiväe grupi juures (1932); Merekindluste ohvitseride erialaline täienduskursus (1937)
Teenistuskäik:	
1928	Mereväe Ekipaazi rühmaülem
1929–1932	Hävitaja „Lennuk“: spetsialisti kohusetäitja miini-torpeedoalal, kompanii ülema kohusetäitja
1932–1935	Suurtükilaev „Laine“: komandöri abi kohusetäitja, komandöri kohusetäitja
1935–1939	Suurtükilaev „Mardus“: komandöri kohusetäitja; komandeeritud ajutiselt Mereväe Õppekompaniisse, Aegnasaare komandantuuri, miinitraalerite „Vaindlo” ja „Keri” komandöri kohusetäitjaks
1939	Torpeedopaat „Sulev” spetsialist
1939	Merejõudude Staabis
1940–1941	Punalipuline Balti laevastik: valvelaeva „Pikker” komandöri abi; 1941 algul vabastati teenistusest
	Saksa okupatsiooni ajal teenis Omakaitstes. Lahkus 1944 Rootsi. Töötas tööstusettevõtetes.
Muu teenistusala- ne tegevus:	
1931, 1932, 1933	Artilleriaala spetsialistide kursuse lektor
1932	Merelaevastiku Divisjoni üleajateenijate kuulipildurite kursuse juhataja ja lektor
1934, 1935, 1936	Artilleriaeriala lektor madrustele
1934	Õhukaitse meeskonna õpetamise kursuse lektor
1934	Merelaevastiku Divisjoni ohvitseride informatsiooni loengute lektor õhukaitse kuulipildurite alal
	Sportitoimkonna liige erinevates teenistuskohades
Võõrkeelte valdamine:	Kõnes – vene (vähesel määral saksa ja inglise); kirjas – vene
Muu tegevus:	1922–1925 Saaremaal Kihelkonna valla algkooli õpetaja

Allikas:

Johannes Ivalo teenistustoimik. – ERA.527.1.522; Kokk 2002, lk 39. Foto: Peedu Sammalsoo erakogu.

RICHARD JOHANNES KOKK

Sündinud:	01.10.1904 Tallinn
Surnud:	21.04.1977 (Eestis)
Muud nimekujud:	–
Auaste:	Vanemleitnant (1939)
Üldharidus:	Jakob Vestholmi poeglaste era-humanitaargümnaasium (1924)
Sõjaline haridus ja väljaõpe:	Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste rahuaegne mereväe kursus (1925–1928); miini-torpedo ohvitseride kursus (1930); allveelaeva operatsioonideohvitseri väljaõpe Suurbritannias (<i>course of instruction in the operation administration and maintenance of submarine</i> , HMS Dolphin; 1935); mereväeohvitseride taktikaala täienduskursus (1938)
Teenistuskäik:	
1928	Abilaev „Sakala” komandöri kohusetäitja, lühiajaliselt abilaeva „Kompass” komandöri kohusetäitja
1929	Mereväe Ekipaažis, lühiajaliselt Sõjasadama vanemraamatupidaja kohusetäitja
1930–1932	Hävitaja „Vambola”: kompanii ülem, miini-torpedo spetsialisti abi kohusetäitja
1932–1933	Merejõudude Baasis
1933–1936	Merejõudude Staabis: lähetatud lühiajaliselt Mereväe Õppekompaniisse, baasi töökoja ülema ajutiseks kohusetäitjaks, Aegnasaare komandantuuri, abilaeva „Jaan Poska” komandöri kohusetäitjaks, sõjasadama tuukerohvitseri kohusetäitjaks
1936–1940	Allveelaev „Lembit”: komandöri abi kohusetäitja, komandöri abi, ajutine komandör, insener-mehaaniku ajutine kohusetäitja; 01.09.1940 lahkus omal soovil tegevteenistusest
	Saksa okupatsiooni ajal töötas raamatupidajana. 1944 Oma-kaitses Ambla kompanii ülem ja Läänemaa maleva staabis. 1944 arreteeriti, mõisteti 10 a vangistust ja 5 a asumisele. Vabanes 1956, asus elama Lehtsesse. Töötas kolhoosis raamatupidaja ja ökonomistina.
Muu teenistusalane tegevus:	
1933	Eesti keele lektor laevastiku täiendamiseks ettenähtud kursusel
Võõrkeelte valdamine:	Kõnes – inglise, vene, saksa; kirjas – inglise, vene, saksa

Allikad:

Richard Kokka teenistustoimik. – ERA.527.1.55; Kokk 2001, lk 65; Kokk 2002, lk 40. Foto: Peedu Sammalsoo erakogu.

RUDOLF ROSIMANNUS

Sündinud:	02.09.1906 Rapla vald, Harjumaa
Surnud:	07.07.1982 Göteborg, Rootsi
Muud nimekujud:	Roosimannus
Auaste:	Vanemleitnant (1939)
Üldharidus:	Jakob Vestholmi poeglaste era-humanitaargümnaasium (1925)
Sõjaline haridus ja väljaõpe:	Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste rahuaegne mereväe kursus (1928); miini-torpeedo ohvitseride kursus raadiotehnika alal (1931); mereväe suurtükiohvitseride kursus (1932); Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuses kompaniiülemate kursus (1933); Kõrgema Sõjakooli sõjamajanduse ala kursus (1937)
Teenistuskäik:	
1928–1931	Suurtükilaev „Laine”: vahiülem ja komandöri abi kohusetäitja; määratud samal ajal m/p „Suurop” spetsialisti abiks; lähetatud lühiajaliselt Mereväe Ekipaazi; ajutine komandör; Merejõudude Baasi relvastuslao ja miini-torpeedo töökoja ajutine ülem
1931–1934	Merejõudude Staabis: mereväe õppekompaniis rühmaülem kohusetäitja, kompaniiülem ajutine abi majanduse alal, kompaniiülem ajutine ülem, madrustepoe ajutine juhataja; miinipanjali „Suurop” navigatsioonil; teenistuspraktikal maavägede väeosades
1934–1937	Kõrgema Sõjakooli sõjamajanduse ala I õppekursusel
1937–1939	Sõjavägede Staabis: II (luure) osakonna ülem käsutuses; käskudetäitja ohvitser
1939–1940	Merejõudude Staabis: ajutine navigatsiooniohvitser; navigatsiooniohvitser; 1. (operatiiv) jaoskonna ülem; lühiajaliselt Staabi ajutine ülem. 01.10.1940 Merejõudude Baasis üle koosseisu
	Saksa okupatsiooni ajal teenis Saksa luures ja Omakaitse peavalitsuses. Lahkus 1944 Rootsi. Töötas laevajuhina.
Võõrkeelte valdamine:	Kõnes – vene, saksa; kirjas – ?

Allikad:

Rudolf Rosimannuse teenistustoimik. – ERA.527.1.746; Kokkk 2002, lk 41. Foto: Peedu Sammaloo erakogu.

ALFRED PÄÄBUS

Sündinud:	12.05.1906 Oudova, Peterburi kubermang
Surnud:	Hukkus tõenäoliselt 1944 sügisel Läänemereel
Muud nimekujud:	–
Auaste:	Vanemleitnant (1939)
Üldharidus:	Narva Ühis-kommertsgümnaasium (1925)
Sõjaline haridus ja väljaõpe:	Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste rahuaegne mereväe kursus (1928); Kõrgema Sõjakooli sõjamajanduse ala kursus (1937)
Teenistuskäik:	
1928–1930	Aegnasaare komandantuuris: rannapatarei nr 1 rühmaülem; lühiajaliselt tornide I ja II ülema ajutine abi; ajutine sideülem
1930–1933	Suurupi komandantuuris: adjutant ja laekahoidja; lühiajaliselt Suurupi komandantuuri ajutine majandusülem ja ajutine sideülem; rannapatarei nr 6 ajutine ülem
1933–1934	Merejõudude Staabis: mereväe õppekompanii ajutine rühmaülem; lähetatud maavägede väeosadesse teenistuspraktikale
1934–1937	Kõrgema Sõjakooli sõjamajanduse ala I õppekursusel
1937	Aegnasaare komandantuuris: ajutine arveohvitser; ajutine vara-toitlusohvitser; ajutine majandusülem
1937–1938	Merejõudude Baasis: majandusülema käsutuses; ajutine suur-tükiohvitser; lühiajaliselt abilaeva „Kompass” komandöri ajutine abi
1938	Merejõudude Staabis: lühiajaliselt ajutine adjutant; lühiajaliselt Suurupi komandantuuris; lühiajaliselt Sõjavägede Staabis käskudetäitja ohvitser
1938	Merejõudude Baasis: lühiajaliselt ajutine laoulem
1938–39	Sõjavägede Staabis: lühiajaliselt käskudetäitja ohvitser; lühiajaliselt lähetatud Merejõudude Staapi; lühiajaliselt Merejõudude Baasi ajutine sekretär; lähetatud Naissaare komandantuuri
1939–40	Merelaevastiku Divisjonis: lühiajaliselt traaleri „Vaindlo” komandör; lühiajaliselt Merejõudude Staabis ajutine adjutant
1940	Merejõudude Staap: II (luure) jaoskonna ülem; 11.09.1940 III jaoskonna ajutine ülem
02.10.1940	Valvelaev „Pikker”
	Saksa okupatsiooni ajal 1941–1943 Narva Omakaitse ülem; 1943–1944 Tallinna Omakaitse peavalitsuse II-A jaoskonna ülem.
Võõrkeelte valdamine:	Teenistustoimikus ei kajastu. Ajakirjas Merendus avaldatud kirjutistes on viidanud venekeelsetele allikmaterjalidele

Allikas:

Alfred Pääbuse teenistustoimik. – ERA.527.2.30; Kokk 2002, lk 41. Foto: Peedu Sammalsoo erakogu.